

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

УДК [81'373.45/613]

На правах рукопису

ЛАДИНЕНКО АЛЬБІНА ПАВЛІВНА

**ЛІНГВО-ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ
ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ У
ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ**

Спеціальність 10.02.15 – загальне мовознавство

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Мізецька Віра Ярославівна

ОДЕСА – 2015

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження іншомовних включень	14
1.1 Структурно-граматичні особливості іншомовних включень	15
1.2. Граматологічні особливості іншомовних включень	37
1.3. Процеси лінгвістичної асиміляції і соціальної адаптації іншомовних включень	45
Висновки до розділу 1	55
РОЗДІЛ 2. Методологія дослідження іншомовних включень у художньому тексті	61
2.1. Основні методи та прийоми дослідження	61
2.2. Матеріал і термінологічний апарат дослідження	72
Висновки до розділу 2	78
РОЗДІЛ 3. Інтерпретація іншомовних включень у художньому тексті	82
3.1. Авторська інтерпретація іншомовних включень	82
3.2. Читацька інтерпретація іншомовних включень	94
3.3. Редакторська інтерпретація іншомовних включень	106
Висновки до розділу 3	112
РОЗДІЛ 4. Функції іншомовних включень у художньому тексті	117
4.1. Композиційно-архітектонічні особливості іншомовних включень	118
4.1.1. Особливості функціонування іншомовних включень в архітектонічних сегментах художнього тексту	118

4.1.2. Особливості функціонування іншомовних включень у різних типах розповіді	124
4.1.3. Функції іншомовних включень у діалозі художнього тексту	132
4.1.4. Особливості функціонування іншомовних включень у різних композиційно-мовленнєвих формах	141
4.1.5. Особливості функціонування іншомовних включень у вторинних текстах	144
4.2. Сюжетно-характерологічні функції іншомовних включень	150
4.2.1. Іншомовні включення як засіб створення хронотопа художнього тексту	150
4.2.2. Персонажно-характерологічні функції іншомовних включень у художньому тексті	154
Висновки до розділу 4	166
ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ	182
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	211
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	213

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АІ – авторська інтерпретація
АР – авторська розповідь
ВАРС – Великий англо-російський словник
ВР – власне розповідь
ГСФ – головний словниковий фонд
ДЄ – діалогічна єдність
ДМ – діалогічна мова
ЗВМ – зображена внутрішня мова
ІВ – іншомовне включення
ІР – ізотопічний ряд
ІРС – Іспансько-російський словник
ІС – іншомовне слово
КІ – комунікативна інтенція
КІРС – короткий італійсько-російський та російсько-італійський словник
КМФ – композиційно-мовленнева форма
КС – комунікативна ситуація
ЛО – лексична одиниця
МС – міжмовна синонімія
МФА – Міжнародна фонетична асоціація
МФФ – Міжнародний фразеологічний фонд
НПМ – невласне-пряма мова
НФЄ – надфразна єдність
О – опис
ПР – персонажна мова
Р – роздум
РІ – редакторська інтерпретація
СІС – Словник іншомовних слів
ТР – тип розповіді
ФЄ – фразеологічна єдність

ФРС – Французько-російський словник

ХТ – художній текст

ЧІ – читацька інтерпретація

ВСТУП

У період глобалізації і активної взаємодії лінгвокультур особливого значення набувають дослідження в галузі рецепції елементів однієї лінгвокультури в іншу, наслідком чого є спільне збагачення обох [9; 23; 30; 45; 50; 112; 188].

Дане дослідження присвячене саме вивченню питань подібної рецепції, включенню елементів однієї мови в тексти, основу яких складає інша мова. Таким чином, представлена дисертація відрізняється *актуальністю*, оскільки знаходиться у руслі робіт, що аналізують співіснування та взаємодію мов у сучасному світі в період тісних кроскультурних зв'язків [73; 230; 233; 245; 263; 265].

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному вивченні інклюзивних іншомовних елементів у художньому тексті, так званих іншомовних включень (ІВ), лексико-граматичних особливостей їх рецепції, а також способів їх графічної репрезентації. Із метою уточнення матеріалу предмета аналізу, були детально розроблені критерії розмежування лексичних запозичень та форинізмів.

Новизна досліджень визначається і тим, що вперше застосовується багатоаспектний соціолінгвістичний і функціонально-прагматичний аналіз іншомовних включень у текстову структуру, основу якої складає інша мова.

Разом із тим, дослідження проводилось на матеріалі кількох різносистемних мов (слов'янські, романські, германські), що дозволяє зробити більш глибокі висновки і узагальнення, ніж це зазвичай відбувається при вивченні кореляції елементів тільки двох лінгвокультур.

У ході дослідження було розроблено теорію фреймового аналізу комунікативних ситуацій з іншомовними інклюзивами і описано специфіку їх репрезентації у художньому тексті.

Вперше було систематизовано способи інтерпретації іншомовних включень у художніх текстах (ХТ) і проаналізовано лінгвопсихологічні

особливості читацької абдукції для розшифровки смислів інклюзивних елементів.

Дане дослідження виходить за межі вивчення двомовних кореляцій, що, на наш погляд, дозволяє зробити глибший аналіз лінгвістичного феномена, який знаходиться у центрі уваги цієї роботи.

Об'єктом дослідження є особливості інкорпорації іншомовних елементів у художньому тексті.

Предмет дослідження складають конкретні механізми рецепції іншомовних елементів, способи їх інтерпретації та особливості функціонування в художньому тексті.

Матеріал дослідження представлено гетерогенними художніми текстами XIX-XXI ст., де реципієнтом є англійська, французька, німецька, російська та українська мови. При цьому кожний твір має свій набір елементів різних мов-донорів (у тому числі грецької, італійської, іспанської).

Мета дослідження полягає у всебічному кількісно-якісному аналізі особливостей рецепції, функціонування та інтерпретації іншомовних елементів у художньому тексті, який представлено у іншій вербальній кодовій системі.

Мета дослідження зумовлює вирішення наступних завдань:

- 1) визначити граматичні особливості репрезентації іншомовних елементів у структурі художнього тексту;
- 2) розробити критерії розмежування автентичних іншомовних елементів (форинізмів) і запозичень;
- 3) описати основні кількісно-якісні характеристики іншомовних елементів, вбудованих у текст іншої лінгвальної структури;
- 4) виявити способи інтерпретації та смислової ідентифікації іншомовних включень;

5) визначити функціональне навантаження іншомовних включень у художньому тексті.

Теоретичне значення даного дослідження полягає в подальшій розробці теорії інтелектуальності, яка передбачає багатоаспектний аналіз взаємодії різних лінгвальних кодів, способів рецепції іншомовних елементів у чуже для них мовне середовище, їх функціонування та інтерпретацію у ХТ. Зокрема були розроблені механізми інтерпретації іншомовних включень в умовах відсутності авторської чи редакторської експлікації. Були уточнені критерії розмежування власне форинізмів і запозичень, які на відміну від перших характеризуються високим ступенем асиміляції та соціальної адаптації, що дозволяє розглянути їх у якості елементів головного словникового фонду мови-реципієнта.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у викладанні курсів з історії та інтерпретації художнього тексту, в курсах із лексикології, стилістики, граматики, текстології, загального і порівняльного мовознавства, для написання курсових і дипломних робіт зі вказаних розділів лінгвістики, а також для розробки методики викладання іноземних мов, перш за все, із питань пов'язаних з абдукцією та інференцією змісту іншомовних елементів. Зроблені висновки можуть бути використані також у загальних курсах соціолінгвістики і спецкурсах лінгво-семіотичного спрямування.

У процесі дослідження використовувалися наступні *методи та прийоми аналізу*:

- метод компонентного аналізу при вивченні семантичного наповнення іншомовних включень;
- фреймовий аналіз, який застосовувався для визначення способів абдукції при вивченні функціонально-прагматичних особливостей тексту та особливостей комунікативних схем, характерних для різноманітних ситуацій мовного спілкування;

- прийоми аналогових зіставлень при смисловій ідентифікації іншомовних елементів у чужомовному середовищі;
- метод дедукції як один із основних методів, що застосовується для проведення інтерпретаційних операцій у випадку відсутності авторських і редакторських підказок;
- контекстологічний аналіз, який використовувався для розшифровки змісту іншомовних елементів за відсутності відповідних авторських чи редакторських ремарок;
- логіко-інференційні прийоми для інтерпретації смислу мовних елементів, не експлікованих у тексті;
- дистрибутивно-стилістичний аналіз із метою визначення кореляції елементів різних мовних кодів (базового та іншомовного);
- валентностний аналіз для проведення абдуктивних операцій, які є необхідними для вірного тлумачення смислу іншомовного включення.

Структура дисертації. Робота складається із 4 розділів, вступу і висновків, а також бібліографічного списку (385 позиції). Список використаних теоретичних джерел нараховує 302 назв, список лексикографічних джерел складається з 34 позицій, а список творів ілюстративного характеру містить 49 назв. У роботі представлено 8 таблиць, 7 схем і один рисунок.

Загальний обсяг роботи 217 сторінок.

У *вступі* обґрунтовано актуальність та наукову новизну дослідження, визначено його об'єкт і предмет, викладено мету і пов'язані з нею завдання роботи, перераховуються основні методи і прийоми дослідження, підкреслюється її теоретичне і практичне значення, а також викладено інформацію про апробацію отриманих результатів.

У *розділі 1* надані загальні теоретичні основи дослідження. Уточнено дефініцію базового терміносполучення «іншомовне включення». Представлено критерії розмежування власне іншомовних лексем і виразів

(форинізмів) та запозичень як елементів, що інтегровані іншою мовною системою.

У розділі 1 також розглядаються граматологічні особливості введення іншомовних елементів у базовий художній текст, описуються способи їх графічної репрезентації в чужому текстовому середовищі.

У розділі 2 представлена методологічна база дослідження, розглядаються основні методи та прийоми аналізу, визначаються принципи добору матеріалу, уточнюється термінологічний апарат дослідження, підкреслюється значення лексикографічних та теоретичних джерел.

У розділі 3 розглядається питання смислової ідентифікації іншомовних елементів та їх інтерпретації. Докладно аналізуються способи авторської ідентифікації та авторської експлікації введених іншомовних елементів. Описуються конкретні прийоми введення в текст смислових еквівалентів іншомовних включень. Велика увага приділяється способам редакторського тлумачення іншомовних включень різними варіантами позатекстового коментування.

Особливе місце у розділі 3 займає аналіз способів читацької інтерпретації іншомовних елементів, вбудованих у базовий ХТ. В першу чергу, розглядаються прийоми абдукції, яка трактується як висування гіпотез на основі припущень, і описуються механізми виходу на відповідні інференції. Також підкреслюється значення аналогових співставлень та фреймового аналізу.

У розділі 4 основна увага приділяється функціональному аспекту рецептивних іншомовних елементів у ХТ. Розглядаються питання конвергентного і дивергентного використання іншомовних елементів у процесі комунікації, тобто мовленнєвої взаємодії персонажів.

Докладно аналізуються компенсаторні можливості іншомовних елементів при значних суперечностях у культурологічному, географічному, політичному та інших аспектах, що дається взнаки за наявності досить

широкого кола мовних лакун, які заповнюють іншомовні елементи в тексті, для якого базовим є мовний код.

Розглядаються також можливості іншомовних елементів у плані статусної ідентифікації персонажів, їх національної приналежності, освітнього рівня.

Аналізуються випадки лжестатусного значення іншомовних елементів (викривлення іншомовних слів, їх недоречне використання).

Підкреслюється і жанротворчий потенціал подібних аберацій, у тому числі їх можливості створювати комічний ефект і таким чином перетворюватися в один із жанротворчих елементів комедійних творів.

У заключній частині представлені основні висновки дослідження.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення проведеного дослідження і висновки були представлені на восьми міжнародних конференціях і одній міській конференції, а саме на: Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу, присвяченої 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права «Правове життя сучасної України» (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); V Міжнародній науково-методичній конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 22 листопада 2012 р.); Міжміській науковій конференції «Сучасні питання прикладної та комп'ютерної лінгвістики» (Одеса, 25 січня 2013 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика» (Київ, 5-6 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (Одеса, 16-17 травня 2013 р.); Міжнародній науково-методичній конференції «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 21 листопада 2013 р.); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток наукових досліджень 2013» (Полтава, 25-27 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-

практичній конференції, присвяченій ювілею академіка С. В. Ківалова «Правове життя сучасної України» (Одеса, 16-17 травня 2014 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені в 14 публікаціях загальним обсягом 5,6 друкованих аркушів: 5 статей опубліковані у спеціальних наукових виданнях України, 1 стаття – у закордонному періодичному виданні. 8 з вказаних робіт є матеріалами та тезами доповідей, викладених на наукових конференціях.

На захист виносяться наступні *головні положення*:

- особливості рецепції іншомовних елементів у ХТ великою мірою визначаються специфікою мови-реципієнта, ступенем графічної, структурно-синтаксичної і лексико-семантичної близькості/дальності елементів взаємодіючих вербальних кодів;
- іншомовні включення (інклюзиви) виконують у ХТ різні сюжетно-композиційні, архітектонічні, характерологічні функції. Найбільш важливими із них є функції соціокультурної ідентифікації як окремих персонажів, так і цілих груп та співтовариств, а також функції непрямих індикаторів хронотопа твору;
- кореляція факторів продуцента (адресанта) та реципієнта (адресата) знаходить відображення у способах авторської і редакторської інтерпретації іншомовних інклюзивів. В випадках застосування редуційованих форм їх репрезентації в тексті або при їх повній відсутності компенсаторну функцію виконує читацька інтерпретація, яка передбачає різні способи абдукції, в тому числі ті, які базуються на виокремленні ізотопічних рядів;
- широке використання у різних ХТ одних і тих же іншомовних лексем та виразів із високим ступенем асиміляції є одним із факторів їх поступової соціально-культурної адаптації і, повного інкорпорування в головний словниковий фонд мови-реципієнта;
- інтенсивність використання, типологія і об'єм іншомовних включень, їх графатологічна репрезентація у ХТ

визначається конкретними художніми завданнями, ідіостилем письменника, його прагненням (чи відсутністю такого) до автентичної репрезентації в ХТ особливостей реального усного і писемного мовлення в умовах кроскультурних зв'язків і тісного міжнародного контакту.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ

Починаючи із середини ХХ століття велика увага у лінгвістичній літературі приділяється введенню іншомовних елементів у ХТ і способам їх рецепції як теоретичного, так і прикладного характеру [1; 8; 92; 93].

При цьому інкорпоровані елементи позначаються за допомогою різних термінів, у тому числі, безеквівалентна лексика [47], нетрансльовані елементи [104], іншомовні слова [113], іншомовні вислови [18], іншосистемні мовні явища [138]. Однак найчастіше використовується терміносполучення «іншомовні вкраплення» [31; 111; 169; 170; 172; 182; 196; 235]. У закордонних працях використовується термін *foreign inclusion* (іншомовний інклюзив), який фактично має те ж семантичне наповнення, що й термін «іншомовні включення».

Термін «іншомовні включення» першим застосував А. А. Леонтьєв у 1966 році, який розглядав іншомовні включення як результат співіснування двох текстів: «...текст будь-якою мовою можна представляти як продукт «розгортання» моделі відповідної мови, яка породжує цей текст за певними правилами. І, навпаки, можна побудувати таку модель, яка буде результатом «згортання» тексту за певними правилами <...> Однак <...> деякі уривки (сегменти) тексту не вкладаються у нашу модель. Це дуже часто використанні в текстах будь-якою мовою іншомовні включення в будь-який текст» [136, с. 60].

А. А. Леонтьєв також запропонував свою класифікацію ІВ, що опиралася на аналогічну дистрибутивну модель: 1) лексемний, 2) морфемний, 3) фонемний рівень звукотипів. Дана класифікація ІВ дала поштовх для подальшого вивчення і розмежування іншомовних включень у лінгвістичних дослідженнях.

Обсяг явищ, які входять у склад указаної структурно-лінгвістичної категорії, виявився у розумінні різних дослідників неоднаковим. Наприклад, аналізуючи російські тексти, одні автори відносили слова і вислови міжнародного фразеологічного фонду (МФФ) до фактів російської мови [18, с. 11-15], інші вважали їх іншомовними включеннями [114, с. 47-48]. Великими зусиллями долалися непорозуміння в інтерпретації явищ «ломаной русской речи» іноземців: одні вчені відносили їх до «часткових іншомовних краплень» [136, с. 60-67], інші називали «варваризмами» [51, с. 38-44].

У даному дослідженні ми будемо розглядати іншомовні включення у найширшому значенні слова, починаючи з мінімальної буквеної одиниці й закінчуючи цілими фрагментами тексту – надфразними єдностями (НФЄ).

Терміносполучення «іншомовний інклюзив» (ІВ) у даній роботі використовується як синонім терміносполучення «іншомовне включення». Альтернативне застосування цих двох терміносполучень у даному дослідженні продиктовано винятково стилістичними міркуваннями і не передбачає відмінностей у семантичному плані.

1.1. Структурно-граматичні особливості іншомовних включень

Наші спостереження показують, що іншомовні включення можуть бути представлені, як: а) структурно залежні, несамостійні елементи, так і б) самостійні, незалежні елементи.

Розглянемо особливості кожної групи докладніше.

А) Залежні іншомовні включення.

1) Буквені ІВ. У цьому випадку іншомовні включення являють собою одну чи кілька букв із мови-донора, які витісняють будь-які букви у словах базової мови ХТ. Подібні включення призводять до утворення у мові-реципієнті графічних гібридів, що набувають статусу стилістично забарвлених структур.

Заміна окремих букв кирилиці буквами латинського алфавіту з тим же фонетичним наповненням досить характерна для сучасної російської літератури, у першу чергу, так званої гламурної [67; 119; 125]. Наприклад, спільний роман двох гламурних дам О. Робскі і К. Собчак має назву *«Замужем за миллионером, или брак высшего сорта»*, де буква з із кирилиці замінена латинською буквою **z**, яка передає той самий звук [z], тобто має те ж фонетичне наповнення. На думку прихильників і прихильниць гламура, така графічна трансформація надає висловлюванню західного флеру. Слід відмітити, що заміна однієї літери із «чужомовного» алфавіту не змінює суті денотата, додаючи лише конотації «модності», «сучасності», «манірності», що є характерною для мови так званих елітарних соціальних груп. Базова сема даного слова залишається тією ж.

2) ІВ-морфеми. До залежних елементів відносяться також мовні морфеми, які, як правило, використовуються у графічному образі мови-донора. У результаті подібної інкорпорації зазвичай утворюються слова-гібриди: одні морфеми позичено із мови-реципієнта, а інші – із мови-донора.

Нагадаємо, що гібридизм – мовне явище, при якому в похідному слові можуть сполучатися словотворчі елементи (корені та суфікси) різної етимології [106; 108; 190].

До ряду досить активних словотворчих морфем відносяться різноманітні афіксальні морфеми – власне афікси і різні афіксоїди. У даній роботі афіксоїди трактуються як напівафікси, тобто такі морфеми, які, приєднуючись до кореневих морфем, зберігають свою відносну семантичну самостійність (наприклад, елемент *man* в англійській мові).

Розглянемо особливості гібридизації за допомогою інших класів морфем:

а) префікси.

Дані афікси не дуже часто беруть участь у гібридизації, як суфіксальні елементи.

Так, у російській мові вони нерідко утворюють дієслівні гібриди разом із суфіксами. Найчастіше використовується модель, у якій сполучаються префікс **про-** або **по-** та суфікс **-иров (а)**, створюючи гібриди на англомовній основі: *пролоббировать какой-либо вопрос*.

Достатньою словотворчою активністю вирізняється в російській розмовній мові префікс **от-**, який приєднується і до російськомовних, і до англомовних основ, у результаті чого утворюються відповідні дієслова-гібриди, наприклад, *отлоббировать, отпиарить* та ін.

У романі «Москва, я не люблю тебя» С. Минаєва використовується ад'єктивований гібрид «отфотошопить», утворений на основі англомовного photoshop і російськомовного префікса **от-**. Для ад'єктивації використані також російськомовні суфікси **-енн-** і флексія **-ый** у орудному відмінку **-ым**.

*Первый час он методично заполнял анкету, сверяясь с инструкцией, набранной восемнадцатым шрифтом заботливыми руками секретарши Тани. Второй — пытался загрузить фотографию на личные страницы. Сначала долго выбирал между тщательно **отфотошопленным** собой в добротном костюме, белой рубашке и галстуке с узлом величиной с голову новорожденного и самим собой же, **отфотошопленным** чуть менее* [Минаев. Москва, я не люблю тебя: 17];

б) суфікси.

Поєднуючись із кореневими морфемами базової мови, суфікси беруть участь у створенні різних гібридів. Зокрема, таким гібридом, наприклад, є **duxless**. Це новоутворення, яке складається з російськомовної кореневої морфемі **дух-** і заперечувального суфікса **-less**, досить продуктивного в сучасній англійській мові, С. Минаєв перетворив у заголовок одного зі своїх романів, віддаючи належне моді, яка вимагає гламурності не тільки в житті, а й у мовленнєвій поведінці:

*Глядя на бездуховные лица наших московских мумий, мне так и хочется развесить им на груди таблички со слоганом: «**ДУХLESS. БУДУ РАБОТАТЬ ЗА ЕДУ (И ШМОТКИ)**»* [Минаев. Duxless: 138].

Великою активністю в різних мовах, у тому числі і слов'янських, вирізняється фіналь *ing* [61]. Так, у російській та українській мовах з'являється все більша кількість лексем, утворених за словотворчими моделями «іменник + формант *инг* (*инг/інг*)» чи «коренева морфема + формант *инг* (*инг/інг*)». Нові лексеми разом із цим англомовним суфіксом утворюються на базі кореневих морфем слів, що входять до основного фонду російської та української мов незалежно від їх походження, що призводить до виникнення численних, так званих «ингових», гібридів: **виннинг** – розпивання алкогольних напоїв; **водопадинг** – подолання водопадів; **жабинг** – спотворення обличчя шляхом штучного омолодження та інші слова, що не мають *ing*-аналогів у англійській мові.

Широко використовуються подібні новоутворення у молодіжному середовищі, зокрема серед байкерів. Найчастіше тут вживаються такі гібриди, як **пивинг**, **водкинг**, **шашликинг**, **мотоциклінг** та **бабинг** (див. докладніше «Независимая газета» від 18.09. 2006). У значеннях похідних слів немає процесуальної семи (баба, водка, шашлик і т. п.). Вона привноситься у семантику відповідних дериватів за допомогою процесуального суфікса *ing* (-инг), висхідного до герундальних форм англійської мови.

Подібне використання англійської мови повинно, на думку представників згаданих соціальних груп, сприяти створенню іміджу «продвинутих» (*advanced*) сучасних молодих людей.

Ще один шар запозиченої лексики – англомовні слова з афіксом **gate**. Поштовх до появи подібних слів у англійській мові дало слово *Watergate*. Ідеться про скандал, через який подав у відставку президент Ніксон, співробітники якого незаконно прослуховували розмови своїх конкурентів під час виборів у одноіменному готелі. Далі за *Watergate* з'явилися *Irangate*, *Monicagate* та інші слова, у яких використовується переосмислений формант *gate*. Він утратив своє первісне значення «ворота» та у результаті семантичного переосмислення став означати «скандал».

У російській та українській мовах можна зустріти відповідні запозичення у кириличному графічному вигляді: **Уотергейт, Ірангейт** і т. д. Поряд із цим у двох згаданих слов'янських мовах з'являються слова, побудовані за тією ж запозиченою словотворчою моделлю: «іменник + афіксоїд gate». До новоутворень даного типу можна віднести слова **Кремльгейт, Пермгейт** та ін., де англомовний формант gate приєднується до російськомовних слів-реалій (культова споруда, що уособлює могутність і її державність, а також назву російського міста).

Деякі дослідники вважають елемент gate суфіксом, однак ми кваліфікуємо його як напівсуфікс (суфіксоїд), оскільки він зберігає свою відносну семантичну незалежність.

У цих утвореннях формант gate, як ми вже зазначали, означає «скандал», тобто він повністю не поглинається семантикою базової морфеми неологізму.

У порівнянні із суфіксом ing афіксоїд gate є менш продуктивним. Слова із цим формантом рідко трапляються у побуті. Найчастіше вони зустрічаються у ЗМІ, у дебатах політологів, соціологів, юристів. Гібриди з афіксоїдом gate зустрічаються і в ХТ.

У російській мові можна знайти чимало гібридів-фемінативів, утворених за допомогою російського суфікса **-ш-**, який додається до англомовного слова, що вказує на особу чоловічої статі: *киллер (killer) + ш = киллерша*; *хитмейкер (hitmaker) + ш = хитмейкерша*; *хэдлайнер (headliner) + ш = хэдлайнерша*. Однак всі ці слова мають розмовний відтінок і не використовуються в офіційному мовленні.

Існує також ряд гібридів, де значення «особа чоловічої статі» виражене двічі : лексично (вумен) і граматично, тобто за допомогою того ж суфікса **-ш-**. До них також відносяться такі розмовні гібриди, як: *фронтвумениша (frontwoman)*, *шоувумениша (showwoman)*, *конгрессвумениша (congresswoman)* та ін. Таким чином суфікс **-ш-** сприяє

асиміляції іншомовних слів нефлективного типу, вбудовуючи їх у систему російського відмінювання.

У російській та українській розмовній мові зустрічаються і гібридні новотвори із суфіксом -к-, який також приєднується до слів, що означають представників чоловічої половини людства: *тинейджер* (*teenager*) – *тинейджерка*.

Нами було зафіксовано і гібриди-іменники з російським суфіксом -щин(а)/чин(а). У російській мові іменники із цим суфіксом вживаються на побутовому рівні і є неофіційними назвами областей, територій (*Задонщина, Орловщина* і т. п.).

Останнім часом стали частіше утворюватися аналогічні іменники від англійських основ, головним чином від назв американських штатів: *Айова* – *Айовщина*; *Алабама* – *Алабамщина*; *Аризона* – *Аризонщина*; *Висконсин* – *Висконсинщина* і т. п. Основна сфера їх застосування – публіцистичні тексти.

Т. Н. Бурцева зазначила, що ці гібридні субстантиви відрізняються досить високим рівнем відтворення у текстах. Тим не менше дослідниця вважає, що дана модель гібридизації залишається okazіональною [34];

в) кореневі морфеми і цілі лексичні компоненти.

Іншомовні включення можуть являти собою кореневі морфеми і цілі лексичні одиниці, які, з'єднуючись із коренями або цілими словами мови-реципієнта, утворюють відповідні композити. Наші спостереження показали, що подібні моделі гібридизації є характерними для словотворення в німецькій мові. Найчастіше при творенні гібридних композитів відбувається з'єднання німецькомовних коренів з англійськими. Такі гібриди можна знайти в романі Ф. Іллісса «*Generation Golf*». До них також відноситься слово *Lampendesigns*:

Angesichts der Häßlichkeit deutschen Lampendesigns >> wird man sofort neidisch auf Stevie Wonder, und nicht, weil er so gut singt << (Max Goldt) [Illies. Generation Golf: 107].

У цьому випадку англійське слово design(s) з'єднується з німецьким словом Lampen, внаслідок чого утворюється складне слово-гібрид з елементами двох германських мов.

Компонент dising(er) використовується і в іншому складному слові, яке зустрічається у цьому ж романі – *Werbedesigner* [Illies. Generation Golf: 28].

Гібридними у письменника є і наступні субстантивні утворення: *Studentenparty* [Illies. Generation: 188]; *Freidrinks* [Illies. Generation Golf: 190]. Останнє утворилося внаслідок складання німецькомовного прикметника (frei) та англломовного іменника (drinks).

Автор також використовує атрибутивні гібриди-композиції, серед них зустрічаються і трикомпонентні: *Ice-Tea-verklebten* Fingern [Illies. Generation Golf: 155]. У цьому випадку складне англломовне слово (ice-tea) з'єднується з німецькомовним ад'єктивованим прислівником (verklebten).

До багатоконпонентних, а точніше трьохелементних, відноситься і гібридне утворення *Power-Stereoanlage* [Illies. Generation Golf: 103].

Трапляються у письменника й інші багатоеlementні гібридні утворення, наприклад такі, як: *Adidas-Allround-Turnschuhe*. Німецькомовний субстантив schuhe у такому випадку обростає цілою низкою англломовних атрибутивних елементів, що дає можливість уточнити модель взуття: <...> *diese Rucksäcke mindestens so schlecht für den Rücken waren wie die roten und schwarzen Adidas-Allround-Turnschuhe für die Füße* [Illies. Generation Golf: 15].

Досить часто письменник використовує гібриди, які складаються із 5-6 елементів: *Hot-dog-Daim-Smörrebröd-Stand* [Illies. Generation Golf: 109].

Більшість гібридів у Ілліеса – це назви елементів одягу та взуття або пов'язаних із ними речей і матеріалів: *Skirollragenpullover* [Illies: 21], *Wolljackets* [Illies: 24], *Popper-Jackets* [Illies: 24], *Kicker-Schuhe* [Illies: 27], *Camel-Boots-Aufkleber* [Illies: 27].

Гібридні утворення різних типів, у тому числі й із запозиченими базовими, тобто кореневими морфемами, властиві для так званого нью-

йоркського волапюка (мови російських емігрантів, що мешкають на Брайтон-Біч). Наприклад: **полпаунда** (рос. пол + англ. round); **свис-лоу-фетный** (від Swiss-low-fat). Гібридність в останньому випадку полягає в тому, що для утворення ад'єктива використовується російськомовний фіналь **-ый** та суфікс **-н**, які приєднуються до трикомпонентного англомовного композита:

ПОКУПЕЦЬ ДО ПРОДАВЦЯ: Мне полпаунда свис-лоу-фетного творогу.

ПРОДАВЕЦЬ: Тю!.. Та разве ж творог – свис-лоу-фетный? То ж чиз?

ПОКУПЕЦЬ (дивуючись): Чиз?

ЧЕРГА (нетерпляче): Чиз, чиз! Не задерживайте, люди же ж ждут.

ПОКУПЕЦЬ (вагаючись): Ну свесьте пол-паунда чизу

[Толстая. День: 349];

г) афіксовані прийменники і післясклади.

У якості активних гібридних елементів фігурують і різні післясклади та прийменники, які перетворюються в афіксальні морфеми, тобто несамотійні елементи слів.

Так, гібридне залежне утворення «любоff/on», у якому обігрується фонетична близькість англійського післяскладу **off** і російського фіналя **-овь**, є основним елементом назви одного із романів О. Робскі «Про любoff/on» [352]. Завдяки форманту відчуження **off** у значення слова привноситься додатковий зміст «несостоявшаяся любовь» на протипагу «состоявшейся» з процесуальним формантом **on**.

У В. А. Вознесенського післясклад **off** трансформується у префікс:

Астероид для обзора.

Offшелковый шепот халата.

Offспоры. Offссоры.

OffСорос. Offсовесть.

Offты. Offиоры

слепых лошадей [166, с: 80].

У своєму вірші автор підкреслює центробіжний початок всесвіту, використовуючи префіксальний повтор елемента off, що привносить семантику роз'єднання, дистанціювання, віддаленості тощо.

3) сегментація.

У найширшому значенні явище сегментації припускає оживлення за допомогою графіки (переважно капіталізації) елементів лексем, які в ізольованому вигляді є самостійними словами. У нашому випадку йдеться про використання латинської графіки для подібного виділення іншомовних автономних елементів у словах базової мови. Для сегментації автор не використовує самостійні слова чи морфеми-запозичення, а використовує внутрішні резерви своєї мови. Однак завдяки техніці графічної сегментації створюється ефект вводу іншомовних елементів, які дуже характерні для мовлення новоруської еліти, відображеній у сучасній російськомовній та україномовній літературі. Наприклад, С. Минаєв у своєму творі «Духless» сегментує за допомогою латиниці самостійний англомовний іменник Party у слові «партизан»:

*Попадая туда, вы всегда должны помнить, что это не ваш мир. Это не ваша party. Вы тут всего лишь лазутчик. **Partyзан**. И если вы не имеете целью совершить тут диверсию, пытаясь вернуть хотя бы часть мумий в человеческое племя, не стоит оставаться в нем слишком долго [Минаев. Духless: 134].*

Через введення латинського шрифту утворюється графічно-буквений гібрид, хоч слово і не є гібридом морфологічним.

Завдяки подібній сегментації (Partyзан) відбувається переосмислення слова «партизан». Воно набуває нового, більш ємкісного значення. В іронічній формі лексема вказує на людину, яка часто відвідує різні розважальні заклади, вечірки, корпоративи та ін., при цьому робить це найчастіше не за власним бажанням, а таємно, неофіційно, тобто є незваним гостем.

Б) Незалежні іншомовні включення.

1) ІВ-лексеми. Переважна більшість іншомовних включень – це іншомовні лексеми, тобто у цьому випадку межі включення співпадають із межами слова. Подібні іншомовні включення – це морфологічно самостійні одиниці.

Таких слів досить багато у книзі Джона Ріда «Десять дней, которые потрясли мир». Автор максимально точно хоче передати атмосферу революційної Росії. Для цього він користується численними російськими реаліями. Це і військова лексика (**ataman, soldat**), і назви різних соціальних та професійних груп та їх представників (**barin, izvoshtchiki, intelligentzia, gorodovoye, okhrana, tchinovniki**) і т. д. Це також слова, які вказують на підривання державного устрою, на руйнування і хаос (**maradior, pogrom, provocatzia, vistyplenie**). Сюди ж можна віднести і слова, зв'язані зі специфікою російського побуту (**kasha, samovar**). Окрему групу складають різні політико-адміністративні терміни (**sized, presidium**) і слова, що означають різні політичні організації (**Tsay-ee-kah**). Всі вони не мають абсолютних аналогів у англійській мові. Так, слово «porridge» лише частково передає значення слова каша.

Багато іноземців взагалі не розуміють слово «интеллигенция». Даний, як кажуть, прошарок суспільства – специфічне російське утворення [Див. докладніше: 57, с. 184-221]. Інтелігент – це не тільки розумна і освічена людина, а і людина з високим градусом совісті, яка прагне до етичного ідеалу і зневажає міщанство (багатство, достаток, побутовий комфорт). Вона готова до самопожертви, але пасивна у реальному житті. Окремі зі згаданих рис інтелігенції притаманні Михайловському, Солженіцину та ін.

Слово «выступление» означає збройний протест проти існуючих порядків. Підібрати до цього слова однослівний англійський еквівалент дуже важко. Також важко знайти англомовні еквіваленти і для інших слів-реалій, використаних Дж. Рідом.

У романі німецького письменника Б. Леберта «Crazy» головний герой, підліток Бенні, із точки зору юнацького максималізму, дає цьому світові,

Богу, письменнику Кафці, інтернету, його вчителям тощо єдину характеристику «божевільний», застосовуючи відповідне модне серед молоді різних країн англomовне слово «**crazy**». Однак у різних контекстах воно актуалізує додаткові смисли, та під кінець оповідання стає надзвичайно містким, ключовим словом твору. Розглянемо кілька прикладів:

*Eigentlich ist es viel einfacher, in einer Welt zu leben, die man nicht versteht. Ich will nicht alt werden. Alt werden ist zu **crazy** für mich* [Lebert. Crazy: 109].

Тут у слова crazy реалізується ще і додатковий смисл «неприйнятний». Юнак поки що не розуміє, що означає старість і що означає бути старим, при цьому його роздуми наповнені спробами філософського осмислення буття, існування:

>> *Obwohl-den Satz Ich weiß, dass ich nichts weiß kann ich eigentlich immer recht gut gebrauchen. In Mathe zum Beispiel* <<

>> *Aber für Mathe ist dieser Satz in der Regel nicht gedacht* <<, antwortet Janosch.

>> *Für was dann?* << frage ich.

>> *Na, für uns* <<, antwortet Janosch.

>> *Für uns?* << frage ich.

>> *Ja, für uns. Um zu erklären, dass man eigentlich nichts wissen muß, um **crazy** zu sein.* <<

>> *Dieser Satz hat doch mit **crazy** nichts zu tun* <<, antworte ich.

>> *Doch* <<, antwortet Janosch. >> *Dieser Satz ist **crazy**.* <<

>> *Ich verstehe diesen Satz nicht* <<, antworte ich.

>> *Vielleicht ist er einfach zu **crazy**. Hauptsache, alles geht weiter. Und wir alle finden unseren Weg.* << [Lebert. Crazy: 109].

У цьому ключовому для розуміння роману, майже філософському діалозі дане слово актуалізує ще одне додаткове значення: «надто розумний, дуже складний».

У німецького письменника Ф. Іллієса у романі “Generation Golf” трапляються як прості слова-ІВ, так і композити. Усі вони запозичені з англійської мови. Серед них зустрічається багато лексем, що означають різні види одягу і взуття:

- прості: **jeans**;

- складні: **Moonwashed-Jeans; Stonewashed-Jeans; Sweatshirts; Polo-Shirts**;

Багато ІВ зустрічаємо у творах російськомовного письменника В. Пелевіна, у тому числі і однослівних із різним ступенем асиміляції та адаптації. Це і форинізми, і частково асимільовані ЛЮ, і адаптиви, а також запозичення, які претендують на роль елементів головного словникового фонду російської мови. Наприклад, у романі згаданого автора «Ананасная вода» трапляються включення: **драгдилер** (drugdealer) [29]; **спичрайтер** (speechwriter) [35]; **софт-дринк** (soft-drink) [40]; **гэг** (gag) [50]; **лузер** (loser) [55]; **торрент** (torrent) [73]; **трип** (trip) [74]; **сорсинг** (sourcing) [138]; **брендинг** (branding) [134].

Інколи автор у самому тексті пояснює своє рішення використати якусь із іншомовних лексем, виходячи на мегатекстовий рівень, що дуже характерно для постмодернізму. Найчастіше причина введення подібних елементів криється у відсутності аналогів у рідній мові:

*<...> даже обретая единство с Неизъяснимым, я избегаю приближаться к Сердцу Сердец на слишком уже интимную **proximity** – не знаю, как это сказать по-русски, потому что такого понятия в русскоязычной культуре нет [Пелевин. Ананасная вода: 123].*

Наше дослідження частиномовної дистрибуції однослівних ІВ виявило, що субстантивовані ІВ зустрічаються набагато частіше, ніж дієслівні (Див. табл. №1):

Таблиця №1. Частиномовна дистрибуція однослівних ІВ (у %)

	Частина мови	Частота вживання
1	Іменник	87,2
2	Дієслово	4,9
3	Прикметник	5,6
4	Прислівник	2,3

Як видно з таблиці №1, серед однослівних включень превалюють іменники – приблизно 87,2%. Прикметники займають друге місце – 5,6%, досить рідко використовуються дієслова – 4,9%, а прислівники зустрічаються у 2,3% усіх випадків однослівних включень.

Частиномовну дистрибуцію однослівних ІВ можна прослідкувати на прикладі деяких різномовних текстів, дані яких видно з таблиці №2:

Таблиця №2. Частиномовна дистрибуція однослівних ІВ у деяких різномовних текстах (у %)

№	Автор	Назва твору	Імен. (N)	Дієсл. (V)	Прикм. (Adj)	Присл. (Adv)
1.	Ernest Hemingway	Fiesta	62	20	12	6
2.	John Reed	Ten Days that Shook the World	87	4	8	1
3.	Оксана Робскі	Casual	91	2	0	7
4.	Сергій Минаєв	Duxless	99	1	0	0
5.	Ліна Костенко	Записки українського самашедшого	90	4	4	2
6.	Любка Дереш	Есеї	87	3	10	0
7.	Christian Kracht	Faserland	89	2	7	2
8.	Florian Illies	Generation Golf	91	1	8	0

Крім власне іншомовних слів автори нерідко використовують квазі – або псевдоіншомовні слова. Квазііншомовні слова – це okazіоналізми, які імітують лексеми якоїсь іноземної мови, але в цій мові не існують. Подібні квазііншомовні слова можна знайти, наприклад, у творах В. Пелевіна. Так, у романі «Generation П» зустрічається новоутворення-комползит **Oranus**. Герой-рекламіст указанного роману створює псевдоіноземне слово Oranus (складене з англійських слів «oral» і «anus»), яке передає його особисте бачення людини і яке наводить на іронічні асоціації з приматами:

*В учебных материалах фронта полного и окончательного освобождения его (человека) называют просто **ORANUS** (по-русски «ротожоп») [Пелевин. Generation П: 121].*

В іншому романі, використовуючи паронімічну близькість зі словом **anglo-saxon**, В. Пелевін створює слово **uglosuckson**, де натякає на те, що названі ним персонажі схильні до певного виду сексуальних стосунків (слово suck – означає англійською «ссати»), і при цьому викликає в оточуючих негативні емоції, про що свідчить перший елемент даного складного слова, утворений від англійського прикметника ugly – потворний:

Правда, теперь он склонен был винить во всех бедах человечества не евреев, а англосаксов, которых презрительно называл «аглососами» («uglosucksons: приблизительное семантическое поле – «сыны безобразного отсоса») [Пелевин. Ананасная вода: 144].

Цікавість викликають і придумані письменником окремо оформлені композити з елементом homo. Дотепно обігрує В. Пелевін звукову подібність латинізму Sapiens і російського слова «запой». Унаслідок гри слів «человек разумный» перетворюється у нього в «**Homo Zapiens**», тобто «человека запойного», «человека пьющего». Автор переосмислює тут відомий латинізм і, таким чином, за допомогою сарказму нагадує про згубну звичку російської людини до алкоголю. У даному випадку автору досить було змінити в похідному слові тільки одну букву, щоб отримати

відповідну асоціацію за звучанням. Саме слово *Sapiens* треба кваліфікувати як авторський оказіоналізм, що імітує латинську лексему. Оскільки такого іноземного слова не існує в латинській мові, воно кваліфікується нами як квазііношомовне включення, яке вводиться в текст роману «Generation П» як авторський оказіоналізм:

*Но бессознательно слитый с телепередачей **Homo Zapiens** – это уже не личность, а просто состояние* [Пелевин. Generation П: 126].

Подібні новоутворення зустрічаються й у Ю. Андруховича, наприклад, **homo postsovieticus**, **homo sovieticus** і **homo antisovieticus**, які автор іронічно використовує для визначення різниці між людьми, які жили в часи СРСР і після його розпаду:

*Цих облич (українських? Пострадянських? Українських радянських?) щораз більшає на Заході. На бюрократичному сленгу це називається виїзд на пемже. Звичка до аббревіатур, це невитравна соціолінгвістична ознака радянської людини, успішно збереглася і в пострадянській. <...> , ніби **homo postsovieticus** є насправді відмінною того таки **homo sovieticus**, таким собі історичним відгалуженням. <...> Люди еміграції переважно являли собою доволі упертий і переконаний різновид **homo antisovieticus**. [Андрухович. Диявол ховається в сирі: 263, 264].*

2) ІВ-словосполучення. У ХТ, як видно з наших досліджень, зустрічається досить багато включень, що виходять за межі слова. Це, перш за все, різні фразеологічні єдності, а також вільні словосполучення. Аналіз показав, що в ХТ переважно трапляються іношомовні колокації, побудовані за схемою: Adj + N (47%).

Наприклад, В. Пелевін використовує словосполучення **Burning Bush**, яке має дуальний зміст. З одного боку мова йде про біблійну алюзію – «неопалима купина», а з іншого, Bush – це прізвище одного з президентів США. Про цю гру слів автор роману «Ананасная вода» нагадує у репліці одного з персонажів – Добросвіта:

– Операція називається “**Burning Bush**”, – сказав Добросвет. – Мы дали ей английское название, потому что в нем два символа, которые ты сразу поймешь. Горящий куст – это одно из библейских лиц Бога. Ну а паленый Буш это паленый Буш. [Пелевин. Ананасная вода: 144].

Характерні словосполучення-запозичення подібної моделі і для україномовних авторів, у тому числі в Ю. Андруховича можна знайти ад’єктивне англomовне словосполучення *special effects*:

*Цілком припускаю і інше: здатність людської пам’яті трансформувати реальне у надреальне і нарощувати наративні **special effects*** [Андрухович. Диявол ховається в сирі: 258].

Багато англomовних моделей Adj + N – це назви музикальних гуртів, журналів. Наприклад, у Іллієса і Штукдар-Барре зустрічаються: **Hot Dogs, Modern Talking, American Express, Rolling Stones** та ін.

У Дж. Ріда ІВ-словосполучення моделі Adj + N найчастіше є назвами газет, журналів: **Russkaya Volia; Novaya Rus; Novaya Zhisn; Narodny Tribun; Zhivoye Slovo**.

Багаточисленні й колокації моделі N + N (32%), наприклад, **Culture Club; Love Parade; Body Shop**. Деякі з них є назвами різних музикальних гуртів, наприклад, **Spice Girls; Shop Boys**; музикальних творів **Murder Ballads**. Подібні ІВ трапляються у багатьох сучасних авторів, які пишуть німецькою, українською та російською мовами, що свідчить про те, що експансія англійської мови продовжується.

У Дж. Ріда дана модель часто представлена знову ж таки назвами газет і журналів: **Dielo Naroda; Golos Soldata; Volia Naroda; Utro Rossii** та ін.

Колокації моделі Adv + Adj (всього 3%) із різних мов можна зустріти, наприклад, у творчості Е. Хемінгуея:

She is très, très gentile [Hemingway. Fiesta: 59].

У даному випадку французьке іншомовне включення указаної структури, що збільшилося до трьох компонентів тільки завдяки

лексичному повтору, виконує функції предикатива і вписується в суто англійську конструкцію з дієсловом-зв'язкою *to be*.

Розглянемо ще один приклад:

*“But since a long time he is **muu flojo**,” Anselmo said. “He is very flaccid. He is very much afraid to die.”* [Hemingway. For whom the bell tolls: 32].

Тут письменник використовує іспанське двослівне іншомовне включення-предикатив, яке вписується в англійську конструкцію знову ж таки за допомогою дієслова-зв'язки *to be*.

В обох випадках вільні словосполучення утворюються завдяки елементам із посиленою функцією (*très, muu*).

Словосполучення інших моделей зустрічаються досить рідко. Найчастіше це трикомпонентні колокації, що мають схеми : Adj + prep. + N чи N + prep. + N (відповідно 7% і 8%): **Fit for Fun; Prince of Romance** та ін.

Одиничні випадки використання трикомпонентних словосполучень, що побудовані за іншими моделями (3%), у тому числі за моделлю: N + V + N – **Dog Eat Dog** [Stuckrad. Soloalbum: 93].

Кількісні характеристики іншомовних колокацій, побудованих за різними схемами, можна побачити з таблиці №3:

Таблиця №3 Дистрибуція структурних моделей ІВ-словосполучень.

№	Тип моделі	Кількість (%)
1	Adj + N	47
2	N + N	32
3	Adv + Adj	3
4	Adj + prep + N	7
5	N + prep + N	8
6	N + V + N	3

Як показують наші підрахунки, кількісно превалюють двослівні словосполучення – 82,6%. Майже не зустрічаються словосполучення, складені більше як із трьох елементів – 3,1% (Див. табл. №4).

Таблиця №4 Кореляція ІВ-словосполучень із різною кількістю елементів.

№	Кількість елементів у ІВ-словосполученні	Кількість вживань (%)
1	Двослівні словосполучення	82,6
2	Трислівні словосполучення	15,3
3	Словосполучення, складені більш як із трьох елементів	3,1

3) ІВ-речення. До незалежних іншомовних включень відносяться також і цілі речення. Наші спостереження показали, що домінують прості речення (87%), складні структури трапляються не так часто (13%). У персонажній мові досить багато еліптичних конструкцій, що відповідає особливостям реального діалогу. Так, еліптичні речення з опущеним підметом трапляються, наприклад, у Е. Хемінгуея в романі «For Whom the Bell Tolls»:

(1) *“I’m afraid to die, Pilar,” he said. “Tengo miedo de morir. Don’t you understand?”* [Hemingway. For Whom the Bell Tolls: 100].

(2) *“Pero es muy vivo. He is very smart. And if we do not do this smartly we are obscenitied”* [Hemingway. For Whom the Bell Tolls: 106].

Події у романі розгортаються в Іспанії. Тому і не дивно, що в діалогічному корпусі роману наявна значна кількість іспанськомовних включень, у тому числі й еліптичних речень.

Нерідко іншомовні речення переплітаються з реченнями, мовою яких написаний основний текстовий масив твору. Більшість таких речень – це переклад сказаного іноземною мовою, як у двох вищенаведених прикладах,

що дає можливість читачеві легше сприймати прочитане і не відчувати комплексу неповноцінності через незнання тієї чи іншої іноземної мови.

Багато іншомовних речень у ХТ, як видно з аналізу, є латинськими максимами та афоризмами. Наприклад:

- *Это странное на первый взгляд противоречие между университетским образованием и верой в набор дичайших суеверий, – продолжил Добросвет с воодушевлением, – было разрешено больше тысячи лет назад христианским богословом Тертуллианом. **Credo quia absurdum est**, возглашает тот. Верую, ибо абсурдно ...* [Пелевин. Ананасная вода: 36].

Досить часто в аналізованих ХТ бачимо прості речення, які є назвами різних пісень або цитат із них. Нерідко це імперативні конструкції, такі як: **Be Here Now; Look Inside America; Stand by Me** та ін. Деякі назви пісень, платівок у цих ХТ побудовані як складні речення: “**Who Do You Think You Are**”.

У творах В. Пелевіна ІВ-прості і складні речення найчастіше зустрічаються у рекламних текстах і слоганах. Наприклад, у романі «Generation П», присвяченому рекламній справі, трапляються наступні слогани:

- 1) *IT WILL NEVER BE THE SAME!* [Пелевин. Generation П: 91];
- 2) *THIS GAME HAS NO NAME* [Пелевин. Generation П: 58];
- 3) *Diamonds are forever* [Пелевин. Generation П: 158];
- 4) *JUST DO IT* [Пелевин. Generation П: 145];
- 5) *SILENCE FOREVER. NOKIA* [Дереш. Есеї: 75] и др.

В цілому, наші спостереження свідчать про те, що переважають речення, які нараховують приблизно 1-5 слів. На другому місці речення, довжина яких складає 6-10 слів. Досить рідко використовуються іншомовні структури, середня довжина яких більша ніж 10 слів. Співвідношення довжини ІВ-речень надано у таблиці №5:

Таблиця №5. Співвідношення довжини ІВ-речень у ХТ

№	Довжина ІВ-речень (у словах)	Кількість уживань (у %)
1	Надкороткі (від 1 до 5 елементів)	70,8
2	Короткі (від 6 до 10 елементів)	15,9
3	Середні (від 11 до 15 елементів)	5,3
4	Довгі (від 16 до 20 елементів)	1,8
5	Наддовгі (більше 20 елементів)	6,2

4) ІВ-надфразні єдності (НФЄ). Деякі самостійні іншомовні включення є цілими блоками речень, у яких нерідко нараховується до 300 слів. Подібні іншомовні включення характерні для роману Л. Толстого «Война и мир».

Зокрема, Л. Толстой включив у текст роману листи персонажів французькою мовою. Більшість із цих листів відрізняються чималим обсягом. Так, лист Жюлі Карагіної, адресований княжні Мар'ї, складається із 35 речень, що нараховують 305 слів. Лист тільки одного разу перебивається російськомовним текстом, у якому описано зовнішність княжни, яка вирішила перевірити, наскільки характеристика, яку дала їй Жюлі в листі, відповідає дійсності. Уривок листа подруги княжни Мар'ї наводимо далі:

«Tout Moscou ne parle que guerre. L'un de mes deux frères est déjà à l'étranger, l'autre est avec la garde, qui se met en marche vers la frontière. Notre cher empereur a quitté Pétersbourg et, à ce qu'on prétend, compte lui-même exposer sa précieuse existence aux chances de la guerre. Dieu veuille que le monstre corsicain, qui détruit le repos de l'Europe, soit terrassé par l'ange que le tout-puissant, dans sa miséricorde, nous a donné pour souverain.» [Толстой. Война и мир. – Т. 1-2: 117].

Як бачимо, письменник наводить текст листа в автентичному вигляді, зберігаючи всі особливості французької орфографії і граматики.

Л. Толстой включає у тканину роману «Война и мир» не тільки французькомовні, а й німецькомовні листи. Наприклад, письменник наводить у тексті роману лист герцога Фердинанда, який Кутузов зачитує вголос австрійському генералу:

“Wir haben Vollkommen zusammengehaltene Kräfte, nahe an 70000 Mann, um den Feind, wenn er den Lech passierte, angreifen und schlagen zu können. Wir können, da wir Meister von Ulm sind, den Vorteil, auch von beiden Ufern den Donau Meister zu bleiben, nicht verlieren); mithin auch jeden Augenblick, wenn der Feind den Lech nicht passierte, die Donau Übersetzen, uns auf seine Kommunikations-Linie werfen, die Donau Unterhalt repassieren und den Feinde, Wenn er sich gegen unsere treue Allirte mit ganzer Macht wenden wollte, seine Absicht alsbald vereiteln. Wir werden auf solche Weise den Zeitpunkt, wo die Kaiserlich-Russische Armee ausgerüstet sein wird, mutig entgegenharren, und sodann leicht gemeinschaftlich die Möglichkeit finden, dem Feinde das Schicksal zuzubereiten, so er verdient.” [Толстой. Война и мир. – Т. 1-2: 158-159].

Тут автор також керується принципом автентичної репрезентації іноземної мови в епістолярному жанрі.

Для створення ефекту автентичності в корпус персонажної мови вводяться об’ємні ІВ. При цьому межі блоків речень можуть співпадати у ХТ з межами репліки:

*Долохов сказав: **La vilaine affaire de traîner cos cadavers après soi. Vandrait mieux fusiller cette canaille,** - и громко засмеялся таким страшным смехом, что Пете показалось, французы сейчас узнают обман, и он невольно отступил на шаг от костра* [Толстой. Война и мир. – Т. 4: 154].

У даному випадку вся репліка Долохова, яка складається з двох речень, повністю представлена французькою мовою, яка відмежовується від авторського тексту за допомогою тире і коми.

Деякі надфразні іншомовні включення є цілими діалогічними єдностями (ДЄ). Нагадуємо, що ДЄ – це мінімальний блок реплік, які мають

максимально щільну когезію і на які поширюється потік мовлення дійових осіб [Див. докладніше: 153].

Наведемо приклад із роману Л. Н. Толстого «Война и мир»:

Государь выслушал молча, не глядя на Мишо.

- *L'ennemi est-il en ville?* – спросил он.
- *Oui, sire, et elle est en cendres á l'heure qu 'il est. Je l'ai laissee toute en flame,* - решиительно сказал Мишо. <...> [Толстой. Война и мир. – Т. 4: 13].

Тут ДЄ складається із двох реплік. Перша представлена однією фразою, друга – двома. Репліки супроводжуються авторськими ремарками, які вказують на суб'єкт мовлення, що не порушує цілісність сприйняття наступних реплік співрозмовників, що є запитально-відповідальною єдністю.

Дослідження показало, що домінують НФЄ, які налічують 2-5 речень. Короткі блоки складають 52%, а наддовгі – 8%. Див. табл. №6:

Таблиця №6 Співвідношення іншомовних надфразних єдностей у ХТ

№	Довжина надфразних єдностей у реченнях	Число вживань (%)
1	Короткі (2-5 речень)	52
3	Середні (6-10 речень)	29
4	Довгі (10-15 речень)	11
5	Наддовгі (більше 15 речень)	8

Дистрибуція різних видів самостійних ІВ представлена в таблиці №7:

Таблиця №7. Дистрибуція різних видів самостійних ІВ (у %)

№	Вид самостійних ІВ	Кількість (у %)
1	Однослівні	56,1
2	Словосполучення	27,3
3	Речення	15,5
4	Надфразові єдності	1,1

Як бачимо з таблиці, однослівні ІВ зустрічаються найбільш часто – 56,1%. Словосполучення займають другу позицію – 27,3%. Рідше зустрічаються ІВ-речення – 15,5%. Потрібно підкреслити, що НФЄ трапляються досить рідко – 1,1%. Найчастіше це «тексти у текстах», газетні повідомлення або діалогічні єдності, що складаються з 3 - 4 реплік.

1.2. Граматологічні особливості іншомовних включень

Наше дослідження показало, що у більшості випадків (92%) ІВ отримують шрифтове виділення. Найчастіше це курсив (62%):

- (1) For example, Peter the Great's *Tabel Rangov* – Table of Ranks – which he revetted upon Russian with an iron hand, still held away [J. Reed. Ten Days: 97].
- (2) Typisch Pink Floyd. Ich liebe *Pink Floyd*. Janosch sagt, die Musik sei *crazy*. Aber genau deswegen liebe ich sie. *We don't need no education* geht einfach unter die Haut [Lebert. Crazy: 105].

Як бачимо, автор-німець послідовно виділяє всі англомовні включення за допомогою курсиву незалежно від їх обсягу і значення (назви музичних груп, атрибутівів, цілих речень-цитат із пісні і т.д.).

Капіталізація, тобто використання великих літер, зустрічається у 16% випадків. Наведемо кілька прикладів:

- (1) Под фотографией крупными черными буквами было написано: **I WILL NEVER BE THE SAME!** [Пелевин. Generation П: 91].
- (2) Бездомные сидели в общественных столовых, не снимая шапок, перчаток с обрезанными пальцами и табличек, висящих на груди, с надписью: «**HOMELESS. WILL WORK FOR FOOD**» [Минаев. Духless: 138].

Ще один спосіб – це виділення ІВ за допомогою лапок (22%). У цьому випадку шрифт, зазвичай, не міняється:

- (1) Російське слово «убежище» тут як ніколи точно – саме так, від «утікати», це була справжнісінька втеча – на свободу. [Андрухович. Диявол ховається в сирі: 169].
- (2) Иногда работающие со мной американцы просят рассказать им о божественном – как надо правильно поклоняться, “worship”. Далось им это «поклоняться». Я обычно отшучиваюсь. [Пелевин. Ананасная вода: 128].

Шрифтові виділення і лапки відразу дозволяють спрямувати увагу читача на деяке «чужорідне тіло» у тканині ХТ. У цьому випадку читач максимально концентрує увагу на іншомовних елементах, і якщо вони не супроводжуються поясненнями, намагається самостійно здогадатися про зміст прочитаного.

Однак деякі автори не виділяють ІВ за допомогою графічних засобів. Вони намагаються скласти враження однорідності словесної тканини твору. Так, лексема *aficionado* у романі Е. Хемінгуея «Fiesta» графічно не виділяється:

“Your friend, is he aficionado, too? Montaya smiled at Bill [Hemingway. Fiesta: 147].

Не дотримується однієї системи виділення ІВ й В. Пелевін. У деяких випадках, найчастіше в авторській розповіді (АР), як уже було показано, він застосував лапки:

У наших бесед были примерные темы – вернее, не темы, а как бы смысловые центры <...>. Мы с Добросветом обычно находили их в американских методистских брошюрах и дайджестах американской поп-культуры, поступавших из службы высшей разведки: “The Three Men I Admire Most”, “My Ministry of Reconciliation” и тому подобное. [Пелевин. Ананасная вода: 67].

Однак у персонажній мові (ПМ) лапки найчастіше автором не використовуються. Відмінність між кирилицею і латиною тут впадає в око і без спеціального виділення за допомогою додаткових графічних засобів :

– *Forgive me father for I have sinned ...* [Пелевин. Ананасная вода: 64].

Із графічної точки зору, іншомовні слова і вирази можуть бути представлені кількома способами:

- 1) повна графічна автентичність слів іноземної мови зі збереженням усіх буквених діакритичних знаків, а також ієрогліфів та ін.

До деяких випадків автентичної графічної репрезентації ІВ можна віднести практично всі слова французькомовних фразеологізмів у Л. Толстого в романі «Война и мир»:

«Le cosaque ignorant la compagnie dans laquelle il se trouvait, car la simplicité de Napoléon n 'avait rien qui pût révéler á une imagination orientale la présence d'un souverain, s'entretint avec la plus extrême familiarité des affaires de la guerre actuelle, » - *говорил Тер, рассказывая этот эпизод* [Толстой. Война и мир. Т.4.: 400].

Прикладом автентичної передачі графічного образу може слугувати наступний уривок із роману Олдріджа «The Sea Eagle»:

“Tayŋ”, Buske said. It was the Cretan derivative of oats and food, all foods [Aldridge. The Sea Eagle: 9].

Як бачимо, автор відтворив грецьке слово Tayŋ, використавши специфічні грецькі букви у і ŋ, пояснюючи смисл цього слова в авторському тексті, який супроводжував дану репліку одного з персонажів.

Випадки автентичної передачі іншомовних слів і виразів можна знайти у Л. Костенко в романі «Записки українського самашедшого», наприклад:

Якась femme fatale впивається йому в губи, раптом висолоплює язика, як жало, і всаджує йому до самої діафрагми [Костенко. Записки українського самашедшого: 114].

Як бачимо, вираз «фатальна жінка» в українському тексті представлено у своєму первісному французькому графічному вигляді, – *femme fatale*.

У французького письменника М. Уельбека аналогічний вираз представлено іспанською мовою, як цитата із пісні, яку співає іспанський виконавець: **Mujer es fatal** [Houellebecq. *La Possibilité d'une île*: 241].

Другий спосіб репрезентації ІВ – це транслітерація, якою найчастіше користуються, коли хочуть зберегти графічну однорідність текстової тканини. Під транслітерацією у даній роботі розуміється «передача тексту, написаного за допомогою однієї алфавітної системи, засобами іншої алфавітної системи» [304, с. 479].

Майже так само трактується термін «транслітерація» О. Селівановою: «Транслітерація – спосіб передачі іншомовних слів у мові, що орієнтовано на графічну систему реципієнтної мови. Текст ґрунтується на абетці мови, що запозичує, та припускає умовну тотожність літер у двох мовах» [322, с. 625].

Такий спосіб представлення ІВ, а точніше російських слів і виразів, характерний для Дж. Ріда, який описав революцію в Росії 1917 р. Наведемо кілька прикладів:

(1) *At a long wooden table were seated some twenty soldiers, eating **shitchi** (cabbage soup) from a great tin wash-tub with wooden spoons, and talking loudly with much laughter* [Reed. *Ten days that Shook the World*: 129].

Як бачимо, тут російська гастрономічна реалія «щи» представлена за допомогою транслітерації і супроводжується відповідними поясненнями, поданими у лапках:

(2) *In spite of our protestation he wrote it on a piece of paper, and seemed to feel better at once. I have it still – “**Oranienbaumskaya Shkola Praporshchikov 2nd, Staraya Peterhof**”* [ibid.: 112].

У даному випадку транслітерація застосовується при згадці адреси консульства.

Транслітеровані варіанти ІВ використовує англійський письменник Олдрідж. Найчастіше це грецькі назви-етноніми. Наприклад:

“Are you a doctor?” *Buske* said.

“Yes.”

“German?”

“**Grec**” [Aldridge. *The Sea Eagle*: 5].

Грек зазначив свою національність грецькою мовою, але автор передав це слово латиницею. Транслітерований варіант у цьому романі використовується і стосовно англійців:

“And the Cretans were very willingly to feed and hide the **Inglisi** and junior **Inglisi**. They called the Australians and New Zealanders junior **Inglisi** when they could distinguish them” [Aldridge. *The Sea Eagle*: 5].

Слід зазначити, що **junior Inglisi** – сполучення англійського слова *junior* і грецького транслітерованого *Inglisi*, утворює етнонімічне словосполучення-гібрид.

Т. Толстая, розповідаючи про свою подорож у Грецію («Нехоженная Греция»), докладно описує особливості грецької кухні. Відповідні гастроніми вона передає кирилицею, піддаючи їх деяким граматичним трансформаціям для того, щоб вони вписалися у синтаксичний рисунок російської мови:

(1) *Курочку как-то особо приготовленную, баранину с картошкой в горшочке, «стифаду» - мясо с таким особенным мелким перламутровым луком* [Толстая. *День*: 125].

(2) *Во многих городах, особенно на морском берегу, есть «псаротаверны», к собакам это не имеет никакого отношения, «псари» - это рыба* [ibid]. Пор. з грец. ψάρι – риба.

Такий спосіб репрезентації ІВ використовується і стосовно багатьох інших гастронімів, які згадує письменниця: хорта; дзадзики; тарамасалата; кефтедес; фава; гемиста та ін.

Російськомовна письменниця О. Робські найчастіше подає ІВ у їх автентичному графічному образі. Однак вираз «**Тре жолі**» (назва салону краси) [350, с. 175], яке французькою мовою має графічний образ «Très

jolie» і означає «дуже красивий», вона репрезентує за допомогою транслітетації.

3) Ще один спосіб репрезентації іноземної мови – транскрипція. Під транскрипцією тут розуміється «спосіб передачі іншомовних слів у мові, що запозичує, на підставі звукового складу, слова в донорській мові» [322, с 624].

Слід відмітити, що тут ідеться не про спеціальну систему знаків, затверджену МФА (Міжнародною фонетичною асоціацією), а про використання з цією метою буквених символів, тобто мається на увазі не транскрипція як система фонетичних спеціальних знаків, а умовне використання буквених графем для приблизної передачі вимови у найзагальнішому вигляді, тобто графона. Таким чином, буквені символи у ХТ виконують функцію фонетичних знаків. Однак, на відміну від останніх, вони не дозволяють так детально передати всі нюанси вимови, як фонетична транскрипція. Слід зауважити, що при цьому вибір конкретних букв та їх комбінацій різними авторами є досить довільним. Так, довгий звук, який у фонетичній транскрипції позначає символ [ɔ:] у різних авторів передається за допомогою довільної мультиплікації букви **o**: o-o-o або o-o тощо.

Таким чином, можна говорити про специфічну, досить умовну буквену транскрипцію в ХТ, яку можна назвати авторською буквеною транскрипцією і що є різновидом графона.

Однак, спроби передати звукову матерію ІВ не завжди бувають досить вдалими. Так, слово «хвост» у згаданому романі Джон Рід передає неточно: *Kvost*. Тим самим він спотворив звук [x] і замінив його звуком [к]. Нагадуємо, що для правильної передачі звука [x] за допомогою латиниці в англійській мові використовують kh. Замість слова [хвост] у автора з'явився викривлений варіант [квост].

У ПМ автори часто вживають ІВ не тільки в їх «академічному» звуковому образі, але й у різних модифікованих варіантах, обумовлених різними причинами, тобто передають особливості вимови слів в

мовленнєвому потоці. Наприклад, *Pazhal'st* – пожалуйста [381, с. 110]. Джон Рід представив тут усічену розмовну форму з синкопіюванням голосних [пажалст], що властиве швидкому мовленню.

Випадки так званої розмовної транскрипції можна відшукати і в українських авторів, де вони застосовують її при репрезентації російських слів. Наприклад, Л. Костенко у «Записках українського самашедшого» передає орфоепічні особливості цілої низки російських слів:

Вже якийсь момент потирає руки: «Щас што-то будєт сєрйозное» [Костенко. Записки українського самашедшого: 40].

У приведеному російському уривку прислівник «сейчас» передається письменницею у його розмовному варіанті «щас». Репрезентує авторка і особливості вимови таких російських слів, як «что-то» і «серьёзное».

Нерідко автори комбінують транслітерацію і транскрипцію. Наприклад:

«Реактор заглушон ключом А3-5, - доповів директор. – Начато расхолождєніє блока, замєчаній нет» [Костенко. Записки українського самашедшого: 32].

Явно транскрибованим варіантом у наведеному уривку є, наприклад, «заклушон». Слово «расхолождєніє» скоріше є транслітерацією, так як голосні звуки **о** даного слова у російськомовному розмовному дискурсі зазвичай звучать як [а] → [расхалаждєніє]. Транскрибований україномовний варіант мав би виглядати так: [расхалаждєніє].

Оскільки буквений варіант може співпадати з орфографічним, наприклад, як у випадку зі словом «ключом» [ключом] із вищенаведеного уривка, то стосовно подібних трансформ точніше було б говорити про транслітеровано-транскрибований варіант репрезентації ІВ.

Розглянемо ще один приклад:

*У своїх багатогодинних вечірньо-нічних одисеях по **стєкляшках** і **кнайпах** я ладєн вислухати всіх <...>* [Андрухович. Диявол ховається в сирі: 17].

У даному випадку йдеться більше про транслітерацію, так як російське розмовне слово «стекляшка» вимовляється як [стикляшка]. Транскрипція українською мовою була б [стікляшка].

Кореляція різних способів графічної репрезентації іншомовних слів представлена у таблиці №8:

Таблиця №8. Кореляція способів графічної репрезентації ІВ у ХТ (у %)

№	Спосіб графічної репрезентації ІВ у ХТ	Кількість, %
1	Автентична репрезентація	37,9
2	Транслітерація	45,0
3	Транскрипція	17,1

Однак треба мати на увазі, що деякі автори вдаються до будь-якого одного способу графічної репрезентації ІВ. Так, Л. Толстой майже завжди використовує автентичну репрезентацію і не вдається до транслітерації та транскрипції.

Автентична репрезентація характерна для стилю В. Пелевіна, хоч в останнього можна натрапити на англомовні слова, виписані кирилицею: google – гугл.

Інколи автори застосовують різні засоби графічної репрезентації ІВ. Так, Л. Костенко та Ю. Андрухович активно вводять транслітерацію і транскрипцію, при цьому обидва способи у них можуть використовуватися у межах тієї самої синтаксичної структури.

Джон Рід також застосовує і транслітерацію і транскрипцію. При цьому він практично не використовує автентичні графічні форми слів.

Таким чином, можна зауважити, що той чи інший спосіб графічної репрезентації ІВ є ознакою індивідуального стилю письменника, тобто слугує стилетворчим фактором.

1.3. Процеси лінгвістичної асиміляції і соціальної адаптації іншомовних включень

Проблеми лексичної асиміляції та соціальної адаптації були предметом цілої низки досліджень [14; 55; 74; 78; 115; 184; 231].

На наш погляд, можна виділити 3 ступеня асиміляції ІВ-лексем і виразів у ХТ:

1) неасимільовані слова і вирази. У такому випадку початкове слово чи вираз не підлягають ні під які трансформації, а представлені в автентичному графічному вигляді і не підкорюються ніяким граматичним законам мови, що приймає. Такі слова та вирази ми називаємо варваризмами та форинізмами. Наприклад :

*Я знав, що львівську річку заховано під землею, але в ній водилися справжні атлантичні вугри, позаяк **de facto** місто лежало в Атлантичній зоні світу, цілком можливо, що й на морському узбережжі. [Андрухович. Диявол ховається в сирі: 13].*

У даному випадку латинізм **de facto** зберігає свою автентичність і не підлягає будь-яким граматичним трансформаціям.

Наведемо ще один приклад: латинське **alter ego** у російськомовному тексті завжди подається тільки у своєму графічному образі і ніколи не відмінюється. Порівняймо: 1) Это говорило её alter ego і 2) Независимо от alter ego она постаралась об этом не думать.

У першому випадку alter ego займає синтаксичну позицію підмета. У другому випадку у конструкції з прийменником «не зависимо от» вираз alter ego займає позицію, яка вимагає використання родового відмінка, хоча початкове значення ніяким відмінковим трансформаціям не підлягає, зберігаючи свою початкову форму.

До неасимільованих ІВ також можна віднести:

фр.: *haute couture, propos, tête-a-tête;*

итал.: *addio, ciao, dolce vita;*

лат.: *ad ovo, de novo, libitum, status.*

Наприклад, уживання італійського словосполучення *dolce vita* можна помітити у Минаєва:

Этакая сплошная dolce vita с перелетами на частных самолетах из Парижа в Милан, с принцами на белых лимузинах и прочими атрибутами низкобюджетных голливудских фильмов-сказок [Минаев. Dухless: 18];

2) частково асимільовані слова. Часткова асиміляція означає, що слово підлягає графічним змінам, але не вбудовується у граматичну систему мови-реципієнта, чи, навпаки, слово не змінює свій графічний образ, але підкоряється граматичним правилам приймаючої мови.

Так, у російській мові відбувається асиміляція слова *café* → кафе, але не відбувається його граматична трансформація. Слово кафе не має закінчення множини російської мови (одно кафе, два кафе). У будь-якому синтаксичному оточенні воно залишається граматично незмінним.

В англійській мові граматично неповністю асимілювалися деякі іменники латинського і грецького походження, які зберегли оригінальну форму множини, яка характерна для цих мов:

Alumnus – alumni (колишній вихованець (школи чи університету) – колишні вихованці);

corpus – corpora (корпус, тулуб, звід (документів) – корпуси);

crisis – crises (криза – кризи);

phenomenon – phenomena (явище – явища) та ін.

Однак багато із цих іменників уже значною мірою зазнає доместикації, про що свідчить варіативність форм множини:

formula – formulae / formulas (формула – формули);

index – indices / indexes (вказівник – вказівники);

memorandum – memoranda / memorandums (запис на згадку – записи);

polyhedron – polyhedra / polyhedrons (багатогранник – багатогранники).

Деякі іменники, запозичені з французької, як і раніше утворюють множину на допомогу фіналя – **x**, характерного для цієї мови: **beau - beaux, château - châteaux, tableau – tableaux**. Хоча і тут часто спостерігається варіативність. Цікавий приклад подібної варіативності можна знайти у Селінджера:

*“I mean, take snails and **octopuses** and things. **Octopi**. I’m really not at all hungry”* [Selinger. Franny&Zooney: 190].

У межах однієї репліки Френні використовує два варіанти творення множини іменника **octopus**: домістиційований **octopuses** і латинський **octopi**.

Варіативність є характерною і для елементів, запозичених із російської мови. Так іменники **blin** і **oblast**, потрапивши в англійську мову з російської, можуть утворювати множину як із допомогою російськомовних суфіксів -а чи – (и), так і відповідно до англломовної парадигми:

blin – blini, bliny / blinis (блин - блины);

oblast – oblasti / oblasts.

Існування декількох форм часто закінчується витісненням первинної форми формою, яку диктує мова-реципієнт. Тоді частково асимільовані слова переходять в розділ повністю асимільованих.

Частково асимільованими можуть бути і елементи композитних гібридів. Наприклад, у слові **Fitneßstudio** англломовний компонент **fitness** зазнав графічної асиміляції і пишеться за допомогою німецької букви **ß**, яка не існує в англійському алфавіті:

*Solange wir noch im **Fitneßstudio** vor unserem Spiegelbild bestechen können, Solange unsere Hüften noch in die 501 passen, Solange wir noch mit Kalorientabellen und Börsenkursen unser Leben planen können, Solange leisten wir uns den Luxus, im der Gegenwart zu leben* [Illies. Generation Golf: 185].

До частково асимільованих слів ми відносимо і такі, які неповністю асимілювались орфографічно. Наприклад, сюди відноситься французьке слово **ballet** [ˈbæleɪ], яке в англійській мові все ще не відійшло від

орфоепічних стандартів мови-донора: останній приголосний в ньому не вимовляється.

Більшість частково асимільованих ІВ, які не змінюються відповідно до граматичної парадигми мови-реципієнта, нерідко є поліфункціональними одиницями, тобто можуть виконувати функції різних частин мови.

Так, біфункціональними є такі слова, як **візаві**, **інкогніто**, **піцкато**, поскільки вони можуть виступати у ролі як прислівника, так й іменника (*сни візаві та мій візаві; приїхати інкогніто та «Інкогніто» з Петербурга; виконувати піцкато і віртуозне піцкато*). Сюди ж можна віднести і такі слова, як **асорті**, **ретро**, **хакі**.

Такі словосполучення, як **а-ля фуршет**, можуть виконувати різні морфологічні функції, наприклад, прислівника (*снідати а-ля фуршет*), іменника (*організувати а-ля фуршет*) та ін. Як прислівник та іменник може функціонувати слово **факсиміле**. Слово **фіфті-фіфті** виконує функції і прикметника (*пропорція фіфті-фіфті*), і прислівника (*голоси розділилися фіфті-фіфті*).

Біфункціональне і слово **ультра-сі**. Воно виконує роль і прикметника (*категорія ультра-сі*), і іменника (*виконувати ультра-сі*).

Поліфункціональністю відрізняються і лексеми комп'ютерної галузі, що прийшли з англійської мови, **он-лайн** і **офф-лайн**. Вони трапляються в таких морфологічних функціях, як субстантивна (*Скільки часу ви проводите он-лайн?*), ад'єктивна (*аптека он-лайн; зустріч офф-лайн*) і адвербіальна (*банк працює он-лайн*).

Треба відмітити, що ці слова піддаються все більшій граматичній асиміляції: тепер вони все більше втрачають свій статус незмінних і вбудовуються у російськомовну парадигму: *программи для оффлайна, в онлайн* та ін. Через певний час це дозволить кваліфікувати їх у російській мові як повністю асимільовані іншомовні слова, хоча сьогодні про подібний статус можна говорити тільки умовно.

Англiцизм-ад'єктив **топлесс** (topless) тепер у російській мові все частіше зустрічається у ролі прислівника (*загорать топлесс, танцевать топлесс*) та ін.

Зазвичай, у «момент» інкорпорації подібні слова засвоюються у мові-реципієнті як слова тільки однієї частини мови. У процесі їх функціонування в мові-реципієнті, вони набувають поліфункціональності завдяки незмінності своєї форми.

На наступних етапах деякі із цих слів вливаються у парадигму російської або української мови через відповідні зміни відмінкових і числових форм.

Також не витримало натиску російської й української мов англomовне слово **нон-стоп** (non stop). Все частіше можна зустріти його в орудному відмінку: *подорожувати нон-стопом*. Очевидно, процес граматичної асиміляції цього англiцизму близький до завершення;

3) повністю асимільовані слова. Це лексеми, які кардинально змінили свій графічний образ. Останній відповідає нормам мови-реципієнта, а вживання лексеми повністю підпорядковується синтагматичним правилам останньої. Сюди у російській мові відносяться такі слова, як **дресс-код**, **лузер**, **спічрайтер** тощо, які набули графічного образу російського слова і повністю вкладаються у парадигму відповідних іменників російської мови. Наприклад, парадигма лексеми **лузер** виглядає наступним чином: однина: *лузер – лузера – к лузеру – о лузере* і т.д.; множина: *лузеры – о лузерах, к лузерам* і т.д.

Дане ІВ у родовому відмінку множини можна знайти у Мінаєва:

Это комьюнити лузеров. Сообщество людей, вытесненных из реального мира ввиду своей полной профессиональной непригодности. [Минаев. Духless: 146].

Зазвичай, повністю асимільовані слова наділені і високою деривативною активністю. Так, від вищесказаного антропонімічного слова **лузер** було утворено і абстрактний іменник **лузерство**:

Ты сам пытаешься что-то сделать, чтобы соскочить с этой маргинальщины? Поработать слегка, девушку завести, свозить её на море. Свитер себе купить без дыры на рукаве, наконец. К чему вся эта атрибутика лузерства? [Минаев. Духless: 159].

Те ж можна сказати і про слово **мейк-ап** (make-up – з англ. грим, косметика). У сучасній російській розмовній мові можна зустріти це слово у різних відмінках: *много мейк-апа* і т.д., що свідчить про все більше заглиблення даного іншомовного слова у граматичну парадигму російської мови.

У німецькій мові **make-up** поки що залишається неасимільованим ІВ, що видно із наступного прикладу:

- *Du siehst gut aus.*

- *Das ist wegen dem **Make-up*** [Stuckrad-Barre. Soloalbum: 82].

ІВ можна розкласифікувати також і з точки зору ступеня їх соціально-комунікативної адаптації. Незалежно від ступеня асиміляції можна виділити ІВ, які сприймаються як невіддільні елементи (узуальні) мови-реципієнта більшістю носіїв цієї мови та ІВ, які сприймаються як чужі, чужорідні, незважаючи на досить часте використання і досить високий ступінь асиміляції. Так, до слів із високим ступенем соціально-комунікативної адаптації можна віднести багато слів із галузі інформатики. Наприклад, слово «**файл**» повністю асимілювалось в російській мові і графічно, і граматично: воно пишеться кирилицею, є транскрибованим варіантом відповідного англomовного слова file. Дана лексема повністю вкладається і в парадигму російськомовних іменників, а також вона відмінюється, має форму множини в номінативі з характерним для російської мови закінченням -ы: *файл – файла, файлу; файлы – файлов, файлам* і т.д. Те ж можна сказати і про український аналог – лексему «файл». Більше того, це слово у ХТ нерідко піддається метафоричному переосмисленню, як це спостерігаємо у творчості Л. Костенко:

Файли моєї пам'яті хочуть струснути всі ці кошмари [Костенко. Записки українського самашедшого: 105].

В українській мові до соціально-комунікативних адаптованих слів і словосполучень можна віднести, наприклад, такі лексеми з галузі інформаційних технологій, як:

Інтернет-ком'юніті: ... частково матеріали можна знайти на блоді жжж-юзера та *інтернет-ком'юніті* [Дереш. Есеї: 109];

Кіборг: у него дивна статура *кіборга* [Костенко 2012: 54];

Месидж: Він йому кидає на мило різні *месиджи* [Костенко 2012: 63];

Ноу-хау: *Ноу-хау* нашої влади: почали відключати електроенергію за борги [Костенко 2012: 61];

Серфить по веб-сайтах: Вона вільно читає давньоперською <...> й *серфить по веб-сайтах*, де обговорюються теми, що торкаються її спеціальності [Дереш. Есеї: 62];

Сіді-плеєр: У своїх навушниках, зі своїм *сіді-плеєром*, він сидить як гість із моєї зірки *Альтега* [Костенко 2012: 62];

Юзер и чат: Малий все сидить у *чатах*, кнюпає на клаві як заправський *юзер* [Костенко 2012: 63];

Серед політичних адаптивів можна відмітити такі слова:

Амбасадор: <...>, а також *амбасадор* Галицької Корони в Україні [Дереш. Есеї: 110];

Імпічмент: А тепер мітингуючи вимагають *імпічменту* [Костенко 2012: 29].

Л. Костенко явно несхвально відноситься до появи подібних слів у сучасній українській мові, про що свідчить також наступний фрагмент із її книги «Записки українського самашедшого». За своєю суттю він є перерахуванням дієслів різних англословних і німецькомовних запозичень:

У нас уже є маркети і супермаркети. Холдинги, лізинги і консалтинги. Рейтинги, брифінги, автобани й хайвеї. Жлоб-ноу, фаст-фуди і сандвіч-бари. Рейдери, трейдери, рокери, брокери, кілери, ділери,

трасти і педерасті. Все як у людей [Костенко. Записки українського самашедшого: 120].

Додаткового іронічного звучання даний фрагмент набуває завдяки гібридному okazіоналізму жлоб-ноу і римі (трасти-педерасті).

Широко використовується у ХТ дериваційний потенціал цієї групи. Наприклад, допінг-допінгувати:

Чи тих биндюжників слова, що допінгують свою нездарність цинізмом? [Костенко. Записки українського самашедшого: 115].

Наведені слова асимілювалися графічно та граматично і сприймаються як елементи української мови більшістю населення, тобто стали узуальними лексемами. Для того, щоб стати одиницями головного словникового фонду вони повинні бути зареєстрованими у найбільш авторитетних словниках української мови без помітки *запоз.*, *іншомов.* тощо. Отже, процес одержання статусу «законних» українських слів для приведених лексем ще не закінчився. Статус одиниць головного словникового фонду вони отримають після відповідної реєстрації у найбільш авторитетних лексикографічних джерелах.

До цього часу не сприймаються у російській мові в ролі слів головного словникового фонду і такі лексеми, як **чиз**, **шुзы** (від англійських відповідників *cheese*, *shoes*), хоча вони одержали широке розповсюдження в розмовній мові, що відобразилося і в різних ХТ. Ці ЛО ще не є елементами, що піддалися повній соціально-комунікативній адаптації.

Все частіше використовуються в російській мові і такі англійські лексеми, як **драгдилер**, **софт-дринк**, хоча їм ще далеко до статусу соціально-комунікативних адаптивів і вони не входять до головного словникового фонду російської мови, незважаючи на орфографічну і граматичну асиміляцію. Процеси узуалізації проходять поступово, захоплюючи все більше комунікантів.

У російській мові до соціально адаптованих слів можна віднести такі слова, які широко використовуються в бізнес-комунікації: **аутсорсинг, ікспириенс, промоушн, репост, респонсibilitи, сейлс, хэд-офис, експириенс**, та ін., хоча вони не стали поки що елементами головного словникового фонду. Досить часто вони трапляються у сучасних російськомовних письменників у творах, де головними дійовими особами є бізнесмени. Наприклад, у С. Минаєва можна знайти більшість перерахованих слів:

(1) *Это был быстрый **промоушн** конкурентов. Вероятно, неудачный **икспириенс**, поскольку продукция данного вида более не появлялась* [Минаев. Духless: 32];

(2) *Других ты уверяешь в том, что «сам из среды **сейлс**, такой же, как они, парень», который знает, как делаются результаты, и понимаешь всю тяжесть полевой работы* [Минаев. Духless: 30];

(3) – *Ага. В целях экономии фонда заработной платы **хэд-офис** решил поменять нам тут весь секретариат на роботов, - брякаю я* [Минаев. Духless: 115];

У прогеймерському жаргоні, тобто жаргоні професійних інтернет-гравців, популярні такі лексеми даного словотворчого ряду, як **ганкер-гравець**, той що атакує напевне слабого гравця чи гравця, який заклопотаний боєм із монстром; **пулер-гравець**, який виманює монстрів із юрби, щоб легше з ними поквитатися; **крітер** - мирна істота, яка не шкодить гравцю та ін.

Завдяки активному використанню форинізмів у своїх творах письменники сприяють прискореному впровадженню багатьох іншомовних слів у мовний побут носіїв мови, що приймає, і переходу багатьох із них у розряд запозиченої лексики мови-реципієнта у статус одиниць словникового фонду. Це, в першу чергу, стосується авторів так званого гламурного напрямку, де включення іншомовних слів і виразів є модною тенденцією, особливо у середовищі так званої «золотої молоді».

Особливо популярні ІВ у авторів-постмодерністів (напр., В. Пелевін), які не тільки використовують існуючі іншомовні слова, але і схильні до словотворчості, вигадуючи свої власні «іншомовні» слова (квазіфоринізми), що дозволяє поглибити семантичну перспективу твору.

Цікаво відмітити, що слова недостатньо асимільовані, ті, що зберегли особливості мови-донора, нерідко сприймаються як елементи рідної мови і, навпаки, слова, здається, повністю асимільовані, можуть протягом довгого часу сприйматися як чужорідні.

Таким чином, слова з досить високим ступенем асиміляції не обов'язково є соціально-комунікативними адаптивами і, навпаки, високий ступінь соціально-комунікативної адаптації не значить, що слово піддалося повній лінгвістичній асиміляції.

Повноправними одиницями головного словникового фонду мови-реципієнта ІВ-лексеми стають тоді, коли вони пройдуть всі етапи повної асиміляції та соціально комунікативної адаптації, що формально повинно бути зафіксовано у авторитетних лексикографічних виданнях.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

У цьому розділі визначається лінгвістичний статус терміносполучення іншомовне включення, аналізуються основні графатологічні і структурно-змістові особливості іншомовних включень у ХТ, визначаються основні критерії розмежування форинізмів і запозичених лексем, надається таксономія ІВ, описується особливості графічної репрезентації ІВ.

Термін ІВ розглядається у цій роботі у досить широкому розумінні, враховуючи структурно-різномірні елементи, які можна розділити на дві великі групи:

- А. залежні, тобто ті, що не функціонують у якості самостійних текстових елементів;
- Б. незалежні, тобто ті, що функціонують у якості самостійних структурно-змістових одиниць тексту.

До залежних ми відносимо однобуквені ІВ, тобто такі ІВ, які являють собою одну букву з мови-донора і, витісняючи певну букву у слові мови-реципієнта, утворюють графічні гібриди (напр., *Замужем*), а також іншомовні морфеми, які, з'єднуючись із базовими елементами, утворюють гібридні слова (одні морфеми взяті із мови-реципієнта, інші – з мови-донора (напр., *Duxless*).

Наше дослідження показало, що до дуже активних іншомовних словотворчих морфем відносяться різні афіксальні морфеми, перш за все суфікси, а також кореневі морфеми, в той час як префікси у якості будівельного матеріалу в гібридних утвореннях використовуються порівняно рідко.

До незалежних ІВ відносяться ті елементи, які є морфологічними самостійними одиницями. У свою чергу, незалежні ІВ ми розподілили на наступні структурно-семантичні підгрупи:

- 1) однослівні ІВ;

- 2) словосполучення;
- 3) речення;
- 4) надфразні єдності.

В усіх авторів, праці яких досліджувалися, серед однослівних іншомовних включень превалюють іменники (у середньому 87,2%). Прикметники займають другу позицію (5,6%), дуже рідко використовуються дієслова – 4,9%, а прислівники складають 2,3% усіх випадків однослівних включень.

Таким чином, наше дослідження частиномовної належності однослівних ІВ показало, що субстантивовані ІВ зустрічаються значно частіше, ніж дієслівні. Цим вони мало відрізняються від частиномовної дистрибуції первинних слів мови-донора конкретного ХТ.

Зазначимо, що крім власне іншомовних слів автори нерідко використовують квазі- або псевдоіншомовні слова. Квазііншомовні слова – це okazіоналізми, що імітують лексеми якоїсь іноземної мови, але в цій мові не існують (напр., *Oranus, uglosuckson*), що дозволяє письменникам не тільки продемонструвати свої творчі можливості, але і створити ефект гетерогенності тексту, надавши йому відтінку оригінальності.

У ХТ, як видно із наших досліджень, трапляється досить багато включень, які виходять за межі слова. До останніх, насамперед, відносяться словосполучення.

Як показують наші підрахунки, кількісно переважають двослівні словосполучення (82,6%). Рідше використовуються трислівні словосполучення (15,3%). Майже не зустрічаються словосполучення, які містять більш трьох елементів (усього 3,1%).

Досить часто зустрічаються незалежні ІВ – речення. Дослідження показало, що іншомовні речення нерідко перемежуються з реченнями базової мови. Більшість таких структур є перекладом суміжного іншомовного речення, що полегшує сприйняття і розуміння іншомовних фрагментів.

В цілому, наші спостереження показали, що переважають ІВ-речення, що налічують в середньому 1-5 слів (70,8%). На другому місці речення, довжина яких становить у середньому 6-10 слів (15,9%). Доволі рідко використовуються іншомовні структури, середня довжина яких перевищує 10 слів (13,3%), що дозволяє автору уникнути монотонності іншомовного викладу. Таким чином, більшу частину складають прості речення, що дозволяє зберегти динаміку оповіді.

Деякі самостійні ІВ представлені цілими блоками речень, тобто надфразними єдностями. Однак великі фрагменти іноземних речень у ХТ зустрічаються досить рідко, оскільки сприяють загасанню читацького інтересу. Дослідження показало, що домінують НФЄ, що налічують 2-5 речень. Подібні короткі НФЄ складають 52%, а наддовгі – 8%, що можна пояснити інтуїтивним відчуттям автора перцептивної межі, після якої відбувається згасання читацької цікавості.

Більшість (78%) ІВ у ХТ наділені тією чи іншою графічною репрезентацією, що дозволяє сконцентрувати на них особливу увагу читачів.

Наше дослідження є свідченням того, що переважна більшість випадків ІВ виділяється особливим шрифтом. Найчастіше це курсив (62%). Капіталізація, тобто використання великих літер, трапляється у 16% випадків. Виділене ІВ за допомогою лапок можна було зустріти у 22% випадків.

Однак, деякі автори або взагалі не виділяють ІВ за допомогою графічних засобів, або при їх виділенні не притримуються однієї системи шрифтового оформлення. Відсутність шрифтового виділення, з одного боку, ускладнює виокремлення ІВ, а з іншого – зоровій перцепції гетерогенного тексту як досить однорідного, не відволікаючи читача на винятково лінгвістичні особливості, та дозволяє зосередитися на змісті твору.

Нами було зазначено, що з графатологічної точки зору іншомовні слова і вирази можуть бути показані кількома способами:

1. Повна графічна автентичність (*femme fatale*).

Повна графічна автентичність слів іноземної мови це збереження всіх буквених знаків, діакритичних позначок, а також ієрогліфів тощо;

2. транслітерація (*shchi*).

Під транслітерацією у цій роботі розуміється передача тексту, написаного за допомогою однієї алфавітної системи, засобами іншої алфавітної системи;

3. буквена транскрипція (*серйозное*).

При буквеній транскрипції йдеться про використання буквених графем для приблизної передачі вимови у найзагальнішому вигляді. Таким чином, буквені символи у ХТ виконують функцію фонетичних знаків. Однак, на відміну від попередніх, вони не дозволяють так детально передати всі нюанси вимови. Аналіз показав, що для подібної «буквеної транскрипції» вибір конкретних літер та їх комбінацій у різних авторів значно довільний. Інколи автори взагалі неточно передають орфографічні особливості (хвост → *Kvost* замість Khvost), що призводить до перекручень орфоепічного характеру.

Слід мати на увазі, що деякі автори вдаються тільки до одного способу графічної репрезентації ІВ. Так, Л. Толстой майже завжди застосовує автентичну репрезентацію і не вдається до транслітерації і транскрипції. Автентична репрезентація в цілому притаманна стилю В. Пелевіна, С. Минаєва, хоч і зустрічаються тут окремі випадки графічних трансформацій (*google – гугл*).

Л. Костенко і Ю. Андрухович активно вводять транслітерацію і транскрипцію, при цьому обидва способи можуть бути використані ними у межах тієї ж синтаксичної конструкції. Джон Рід також надає перевагу двом різновидам графічної репрезентації ІВ – транслітерації та транскрипції.

Таким чином, можна говорити про те, що той чи інший спосіб графічної репрезентації ІВ є ознакою індивідуального стилю письменника, тобто стилетворчим фактором.

У даному дослідженні пропонується класифікація, яка дозволяє кваліфікувати ІВ-лексеми і вирази з точки зору ступеня їх асиміляції. Тут виділяються три групи:

1. неасимільовані ІВ (**alter ego, dolce vita, haute couture, status**), тобто такі, що не піддаються ніяким трансформаціям і представлені в автентичному графічному вигляді;

2. частково асимільовані ІВ, тобто такі, що зазнали або графічної, або граматичної трансформації відповідно до вимог мови-реципієнта, зберігаючи деякі ознаки мови-донора (напр., лексема **кафе** в російській мові отримала графічний образ російського слова, але не змінюється за відмінками);

3. повністю асимільовані ІВ (**лузер, дресс-код**), тобто такі, що трансформувалися і графічно, і граматично відповідно до вимог мови-реципієнта, але не ввійшли до його головного словникового фонду, тобто не отримали офіційного статусу лексичного запозичення.

Пропонується також класифікація ІВ-слів і словосполучень із точки зору міри їх соціально-комунікативної адаптації. Незалежно від ступеня асиміляції можна виділити ІВ, які сприймаються як узуальні елемент мови-реципієнта більшістю носіїв цієї мови та ІВ, які сприймаються як чужі, сторонні, незважаючи на доволі часте використання та досить високий ступінь асиміляції. Так, до слів із високим ступенем соціально-комунікативної адаптації можна віднести багато слів із галузі інформатики (напр., **файл** у російській мові).

Завдяки активному використанню форинізмів у своїх творах автори ХТ разом із журналістами сприяють прискореному впровадженню багатьох іншомовних слів у мовний побут носіїв мови-реципієнта. Слід відмітити, що слова недостатньо асимільовані, які зберегли особливості мови-донора,

нерідко сприймаються як елементи рідної мови і, навпаки, слова, здавалось, повністю асимільовані, можуть протягом довгого часу сприйматися як чужорідні.

Процес переходу форинізмів (власне ІВ) в головний словниковий фонд мови-реципієнта в якості запозичень проходить цілий ряд стадій асиміляції і адаптації, тому межі переходу від перших до других нерідко мають дифузний характер, що в деяких випадках призводить до досить суб'єктивного підходу при їх розмежуванні.

Основні положення отриманих результатів відображені у наступних публікаціях: «Лингвостилистические особенности вкрапленных иноязычных элементов в «романе потребления»» [125], «Основные модели образования гибридов в разносистемных языках» [126], «Англоязычные заимствования и словообразовательные модели в русском и украинском языках» [155], «Hybridization as a process of word-formation in the acquisition of foreign language» [286], «Суффиксальные способы гибридизации» [129].

РОЗДІЛ II

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

2.1. Основі методи та прийоми дослідження

Методологічну основу даного дослідження становлять принципи діалектики, що передбачають вивчення законів розвитку природи, суспільства і мислення в їх суперечливості.

Думки про окремі елементи діалектики містяться у творах Дж. Бруно, Гегеля, Д. Дідро, Р. Декарта, І. Канта, Миколи Кузанського, Г. Лейбніца, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози, І. Фіхте, Ф. Шеллінга, та ін.

«Для діалектики, – говорить Енгельс, – суттєво те, що вона розглядає речі та їх розумові відображення головним чином у їх взаємозв'язку, у їх зщепленні, у їх русі, у їх виникненні і зникненні» [240, с. 205].

Діалектичний підхід передбачає розгляд різних явищ у їх взаємодії та взаємовпливі, із чого, безсумнівно, випливає необхідність у системному підході до аналізованих лінгвальних феноменів.

Системний підхід

На сучасному етапі для усіх галузей знань характерний системний підхід до явищ, які вивчаються [201; 199].

Під системою ми розуміємо упорядковану і внутрішньо організовану сукупність (множинність) взаємопов'язаних і взаємодіючих об'єктів.

Елементи системи утворюють цілісний комплекс, вони підпорядковані стосункам ієрархії, та у свою чергу можуть розглядатися як підсистеми, і функціонують у взаємодії з зовнішнім середовищем.

У нашому випадку лінгво-композиційну систему складає вся множина вербальних засобів, що утворюють основний текстовий корпус, у якому можна виділити ядро системи, а також її периферію, тобто перед- і затекстові елементи, які виконують допоміжну функцію, найчастіше –

функцію експлікації. Подібний підхід із виділенням ядерної і периферійної зон дозволяє говорити про польовий підхід до даного феномена [238].

Йдеться про певні закономірності рецепції, вбудовування у вербальне середовище, яке утворює базову мовну підсистему, про особливості їх стабільного виконання в тексті певних функціональних завдань, про принципи їх тематичної організації.

Іншомовні включення охоплюють різні структурні елементи: окремі слова і навіть їх компоненти (у випадку гібридизації), словосполучення, висловлювання і надфразні єдності, які мають свою внутрішню структурно-смыслову ієрархію, тобто є системними одиницями.

Навіть при незв'язаності окремих ІВ на поверхневому рівні, їх дистанційності та ізолюваності, вони мають значну силу іррадіації в ХТ, яка дозволяє їм окремо і сукупно привносити в базовий текст якісні зміни, які працюють для вирішення того чи іншого художньо-естетичного завдання.

Їх використання у певних типах мови і композиційно-мовленнєвих формах, а також архітектонічних значимих фрагментах у багатьох випадках впливають на весь лінгвокомпозиційний рисунок художнього твору, роблять його принципово відмінним від будь-якого мономовного тексту, дозволяючи максимально повно відобразити всі сторони життя і особливості комунікації, які нівелюються при непрямих способах репрезентації іноземної мови (*Він сказав ламаною французькою; He uttered this phrase in good English*) та ін.

Отже, підсистема іншомовних включень, навіть маючи незначну кількість її елементів, надає тексту нової якості, збагачуючи його тими фарбами, які оживляють текстову матерію, роблять її більш експресивною та інформативно насиченою.

Іншомовні елементи, вбудовуючись у чужорідне мовне середовище, пристосовуються до нього, намагаючись адаптуватися до специфіки іншої

мови, але зберігаючи свої основні характеристики, впливають на елементи тексту-реципієнта, призводять до виникнення нових валентних зв'язків, незвичайних комбінацій, у тому числі і гібридних. Таким чином, елементи різних мовних кодів корелюють між собою, виводячи компоненти текстової матерії на новий рівень вербальної взаємодії.

Індуктивні і дедуктивні методи

За нульової ідентифікації і відсутності авторського тлумачення іншомовних включень для визначення певних значень останніх застосовувалися методи індукції та дедукції [316]. Метод індукції передбачає проведення відповідних операцій на основі вивчення й аналізу окремих фактів і відповідних узагальнень, які дозволяють зробити висновки хоч би апроксимаційного характеру.

Метод індуктивного дослідження полягає у наступному: для того, щоб отримати загальне знання про якийсь клас предметів, необхідно досліджувати окремі предмети цього класу, знайти їх загальні вагомні ознаки, які і стануть основою для знань про загальне, притаманне даному класу предметів. Інакше кажучи, дослідник переходить від знань менш загальних положень до знань більш загальних положень.

Одним із перших, хто почав досліджувати індуктивні прийоми мислення, був давньогрецький філолог Сократ. Як зазначав Сократ, що знання – це поняття про загальне, а загальне в конкретних випадках пізнається шляхом порівняння цих випадків між собою, тобто, від конкретного треба йти до загального.

Дедуктивний метод, навпаки, передбачає рух думки від загального до конкретного:

«У всіх випадках, коли конкретний факт ми підводимо під загальне правило, а потім із загального правила виводимо якийсь висновок стосовно цього конкретного факту, ми робимо висновок у формі дедукції» [316, с. 134].

Уперше теорія дедукції була ґрунтовно розроблена Аристотелем. Він вияснив вимоги, яким повинні відповідати окремі думки, що входять у

склад дедуктивного умовиводу, обумовив значення термінів і розкрив правила деяких видів дедуктивних умовиводів. Позитивним у вченні Аристотеля про дедукцію є те, що у ньому відобразилися реальні закономірності об'єктивного світу.

Дедуктивні умовиводи, що є предметом традиційної логіки, застосовуються нами щоразу, коли потрібно розглянути яке-небудь явище на основі вже відомого нам загального положення і вивести стосовно цього явища кілька необхідних висновків.

Структура дедуктивного умовиводу відображає найпоширеніші співвідношення між предметами матеріального світу і його понятійного аналога: співвідношення роду, виду і особи та відповідного загального, конкретного і одиничного.

Відмітимо, що процес пізнання починається одночасно дедуктивно та індуктивно. Індукція і дедукція складають дві нерозривні сторони одного процесу пізнання, які доповнюють одне одного.

Таким чином, методи індукції та дедукції застосовувалися при вивченні всього корпусу ІВ, при проведенні аналізу з метою виявлення їх якісних характеристик, а також при інтерпретаційних операціях.

Методи індукції та дедукції також широко застосовувалися у нашому дослідженні для виділення різних тематичних груп ІВ та їх систематизації, для визначення основних графічних форм ІВ і способів їх включення у ХТ.

Описовий метод

Описовий метод, який використовується практично в усіх дисертаційних дослідженнях, дозволив деталізувати факти, які були об'єктом безпосереднього спостереження у процесі читання відповідних ХТ, а також тих феноменів, які у результаті узагальнення перетворилися у деякі моделі відповідних явищ.

Описовий метод дозволив надати цілий пласт фактуальної інформації, забезпечивши умови для більш повного і глибокого розуміння аналізованих лінгвальних феноменів, провести інвентаризацію наявних ІВ у ХТ.

Велику роль описовий метод відіграв у визначенні та фіксації характерологічних функцій ІВ, їх індивідуалізуючого значення як однієї з особливостей ідіолекту персонажа.

Соціально-психологічний підхід

Соціально-психологічний підхід дозволяє краще зрозуміти мотивацію вибору мови спілкування при диглосії чи багатомовності комунікантів.

Двомовний носій у будь-який момент комунікації знаходиться на перехресті трьох психологічних мотивацій: власні потреби, безпосередня мовленнєва ситуація і фонова ситуація. У кожному акті комунікації ці вимоги можуть змушувати комуніканта обирати ту чи іншу мову:

- 1) він сам може мати потребу говорити мовою, якою володіє краще і при цьому відчуває себе впевненіше;
- 2) оточуючі можуть очікувати використання іншої мови;
- 3) група більш широкого соціального середовища, яка не бере безпосередньої участі в даній комунікації, впливає на поведінку мовця [276, с. 494-495].

Ці три психологічні вимоги заміщують одна іншу. У кожному певний момент одна з мотивацій може переважити іншу.

У цьому дослідженні даний підхід дозволив інтерпретувати використання фрагментів іноземної мови у ХТ і, перш за все, у діалогічній персонажній мові як з урахуванням референтної ситуації спілкування, так і константних психологічних особливостей, що визначають психотип особистості.

У даній роботі використовуються також ідеї Джайлза [265], що стосуються мовленнєвої поведінки комуніканта, його вибір мови спілкування. У зв'язку з цим особливого значення набувають поняття конвергенції, тобто уподібнення своєї мови мові співрозмовника, і дивергенції, тобто розподібнення своєї мови і мови співрозмовника.

Найбільш конвергентна поведінка – використовувати мову слухача і намагатися вимовляти слова так, як це робить співрозмовник. Менш

конвергентна поведінка – користуватися мовою співрозмовника, але не слідкувати за правильністю вимови, говорити «як умієш». Найменш конвергентна поведінка – говорити з іншомовним співрозмовником рідною для себе мовою, але повільно, « простими словами». Якнайменш дивергентна поведінка – говорити, зовсім не намагаючись полегшити співрозмовнику розуміння [Див. докладніше: 40].

Інакше кажучи, мовець може підлаштувати свою мовленнєву поведінку до потреб слухача, говорячи (чи не говорячи) іншою мовою, вставляючи (чи не вставляючи) у свою мову слова або більш об'ємні блоки іншої мови, використовуючи (чи не використовуючи) самопереклад, уповільнюючи (чи не уповільнюючи) мовлення і т. ін. [265; 217].

Фреймовий аналіз

Для вивчення функцій ІВ у ХТ широко використовувався фреймовий аналіз, який дозволив вивчити взаємодію елементів різних мовних кодів у різних комунікативних ситуаціях, які описуються у художніх творах.

Поняття фрейм вперше з'явилося у дослідженнях, присвячених штучному інтелекту і поступово перейшло в роботи з лінгвістики тексту. Значну роль у розробці теорії фреймових операцій відіграли праці М. Мінського [157].

У найзагальнішому розумінні фрейм визначається як структура даних, яка служить для представлення стереотипних ситуацій, таких, наприклад, як: «знаходитися у певного типу кімнаті» чи «йти на день народження дитини» [239, с. 42].

Своє визначення фрейму дав і відомий вчений Ван Дейк: «Фрейми – це представлення знань про «світ», які надають нам можливість здійснювати такі базові когнітивні акти, як сприйняття, розуміння мовних повідомлень та [мовні] дії» [25, с. 31].

У. Еко зазначає, що «фрейм – це вже потенційний текст чи концентрат розповіді» [239, с. 42].

Фреймовий аналіз дозволив визначити й описати комунікативні схеми, де ІВ виконують різні функції, сприяючи гармонізації комунікації, чи, навпаки, призводять до створення конфліктних ситуацій і слугують сигналом припинення мовного спілкування.

Основними позиціями фреймів у нашому дослідженні були наступні: 1) комуніканти, 2) комунікативна інтенція, і 3) спосіб досягнення комунікативної інтенції.

Фреймовий аналіз дозволив звести всю багатогранність ситуацій спілкування з використанням елементів іноземної мови до п'яти стійких типів, які докладно аналізуються у розділі 4.

Валентностний аналіз

Термін «валентність» у лінгвістику був уведений у 1948 році С. Д. Кацнельсоном, який визначив валентність як властивість слова певним чином реалізовуватися в реченні та вступати в певні комбінації з іншими словами [Див. докладніше: 96].

Валентностному аналізу присвячені роботи багатьох вчених [109; 179; 211].

Для нашого дослідження особливо важливим є той факт, що за ознаками схожості валентностних характеристик можуть виділятися лексико-граматичні розряди, ідеографічні та більш дрібні групи.

У нашому випадку це дозволило за умови нульової текстової ідентифікації і відсутності відповідних дефініцій у словниках визначити тематичну групу, до якої належить слово з метою змістовного наповнювання наративної канви і розуміння її читачем.

Оскільки під лексичною валентністю розуміється можливість даного слова сполучатися з іншими словами, які творять його валентностний набір, – саме валентностний набір дозволяє звузити пошук необхідних значень іншомовних слів, здогадатися про їх семантичну наповнюваність.

М. Д. Степанова, яка внесла дуже важливий вклад у теорію і методику валентностного аналізу [204], вважає валентностний аналіз

конкретним випадком дистрибутивного. Очевидно точніше було б говорити про те, що методика валентностного аналізу добре комбінується і корелює з багатьма іншими, у тому числі, і з дистрибутивним, а також компонентним методом. Тісно пов'язаний він і з статистичною обробкою матеріалу.

Дистрибутивно-статистичний аналіз

Великий вклад у застосування дистрибутивно-статистичного аналізу внесли Ю. Д. Апресян [7], В. В. Левицький [131], В. И. Перебийніс [176], А. Шайкевич [229], та інші вітчизняні дослідники.

У даній роботі окремі прийоми подібного аналізу застосовувалися для визначення обсягу іншомовних елементів, які інкорпуються у чужорідне мовне середовище в рамках досліджувальних ХТ, що дозволило визначити ступень їх активного застосування в різних композиційно-мовленневих формах (КМФ) і типах розповіді (ТР), які були виділені у творах, що досліджувалися.

Отримані кількісні дані дозволили представити у роботі картину більш-менш активних архітектонічних текстових зон у плані експансії іншомовних елементів та функціонального навантаження, яке вони несуть.

У процесі дослідження використовувалися випадкові вибірки (кожна третя сторінка відповідного художнього тексту) для визначення дистрибуції іншомовних елементів по КМФ і ТР. Випадкові вибірки використовувалися і для визначення формальних ознак інкорпорації іншомовних елементів, у тому числі графічної репрезентації у ХТ.

В окремих випадках проводилася соціальна вибірка конкретних ІВ, коли йшлося про визначення їх контекстуальних смислів у межах макроконтексту художнього твору.

Загальна кількість різнорівневих фрагментів іншомовних включень, які були проаналізовані, склала більше 6012 одиниць.

Використання окремих прийомів дистрибутивно-статистичного аналізу дало можливість забезпечити достовірність зроблених висновків і результатів.

Логіко-інференційні прийоми

Логіко-інференційні прийоми були ефективними для інтерпретації смислів іншомовних елементів у ХТ. У якості основи у даному випадку використовувалася тематична сітка з виокремленням відповідних ізотопічних рядів. На основі аналізу елементів ізотопічного ряду виводилося відповідне ключове слово, яке було центром, що організовує певне лексико-семантичне поле, у рамках якого і здійснювався пошук можливого значення неідентифікованого іншомовного включення.

Ідея використання тематичної сітки для стилістичного аналізу тексту належить І. В. Арнольд, яка показала на практиці можливість даного підходу для вивчення лексичного корпусу художнього тексту [12].

Дані прийоми тісно пов'язані з принципом дедукції та індукції і можуть розглядатися як більш конкретні операції у межах індуктивно-дедуктивного підходу [316]. Використання термінологічної сітки та виокремлення ізотопічних рядів дає можливість вийти на апроксимаційне значення інкорпорованого ІВ, привести його хоча б до гіперонімічного рівня, який у більшості випадків виявляється достатнім для розуміння сюжетно-психологічної канви твору без додаткової деталізації значення.

Контекстологічний аналіз

Основоположником теорії контексту можна вважати засновника Лондонської лінгвістичної школи Дж. Ферса, який вважав, що висловлювання набуває смислу в ситуативному та соціальному контексті і є функцією такого контексту [261].

Теорія і методика контекстологічного аналізу тісно пов'язана з іменем Н. Н. Амосової [3]. Однак у працях Н. Н. Амосової контекст обмежується рамками речення.

У роботах І. А. Банникової [19], Р. А. Кисельової [98], С. І. Болдиревої [29], І. В. Арнольд та Г. В. Андреевої [13] було розроблено теорію стилістичного контексту. Стилiстичний контекст базується не на мінімальних контекстуальних вказівках, що ідентифікують вже знайомі

значення, а навпаки, на можливному максимумі індикації, яка дозволяє помітити появу в слові нових відтінків значень, конотацій і нових зв'язків із позначеною дійсністю і вимислом. Стилiстичний контекст, таким чином, не обмежується безпосереднім оточенням, а враховує дистанційні зв'язки в тексті в цілому та можливі асоціації в тезаурусі читача. У даній роботі ми використовуємо терміни міні-, мезо- і макроконтекст, які дозволяють розглядати стилістичні контексти як фрагменти різної довжини.

Саме в такому широкому розумінні використовується термін контекст у даному дослідженні. При цьому у процесі виокремлення значень, не ідентифікованих автором ІВ, ми використали інформативні можливості як мікроконтексту (безпосереднє оточення в межах висловлювання) і мезоконтексту (у межах одного- двох абзаців чи ДЄ), так і макроконтексту, коли значення іншомовного слова або словосполучення набувало найбільш виразної форми на тлі всього текстового масиву ХТ, що надало можливість якнайточніше наблизитися не тільки до основних значень інкорпорованих елементів, але і виявити імплікаціонал відповідної словникової одиниці, виявити весь конотативний потенціал аналізованої лексеми.

Компонентний аналіз

Першими дослідниками, що запропонували і розробили компонентний аналіз лексики, були американські антропологи У. Лаунсбері [288] і Ф. Гуденаф [269], які за допомогою інформантів вивчали мови американських індіців.

Компонентному аналізу присвячені роботи Дж. Фодора [264], Ю. Найди [229] (США); Б. Потье [293], Ж. Гримаса [270] (Франція) та ін.

Особливо великого розвитку теорія і методика компонентного аналізу зазнала у країнах колишнього Радянського Союзу. Найбільший внесок у теорію компонентного аналізу внесли Ю. Д. Апресян [7], І. В. Арнольд [11], Р. С. Гінзбург [56], Е. В. Гулига [62], Ю. Н. Караулов [87], Э. М. Меднікова [151], О. Н. Селіверстова [192], В. В. Левицький [131], І. А. Стернін [206], Е. І. Шендельс [62] та ін.

Компонентний аналіз опирається на парадигматичні зв'язки в системі. У компонентному аналізі значення слова розкладається на його елементи, які називаються семантичними компонентами, семантичними примітивами [41], семантичними множниками (Караулов) або просто семами (Арнольд). Останні розуміються як «елементарні одиниці змістового характеру, що з'єднуються один з одним у різних комбінаціях і числі, завдають значення будь-якому слову в мові» [87, с. 6].

Різні автори дають різну номенклатуру і різну класифікацію сем: гіперсеми і гіпосеми, архісеми і диференційні семи, маркери і дистингвішери тощо [див. докладніше: 288; 264; 270]. У нашому дослідженні ми використовуємо термін сема, який дозволив зняти зайву неоднозначність, яку мають інші номінативи даного феномена.

Під час аналізу ХТ особливо важливою частиною семного складу виявляється конотативна частина, тобто та частина, яка відображає прагматику акту комунікації, пов'язаного з оцінкою, яку мовець дає предметам мови, та з його емоційним станом і т.ін.

При цьому розрізняються узуальні і okazіональні, тобто породжені контекстом, конотації. Велику роль для аналізу значень слів у ХТ відіграють приховані чи потенційні семи, що утворюють імплікаціонал слова: «Імплікаціонал творить периферію значення довкола його інтенсіонального ядра і упорядкован (організован у структуру) завдяки ймовірнісному значенню та причинно-наслідковим та іншим лінійним залежностям ознак» [164, с. 121].

Методика компонентного аналізу застосовувалася у даному дослідженні, перш за все, для розгляду проблем розуміння і правильного тлумачення іншомовних слів при їх інкорпоруванні у чужорідне мовне середовище. Виявлення спільних сем для споріднених і неспоріднених мов дозволяє будувати досить точні здогади про значення іншомовних слів, вписаних у художній текст із іншою базовою мовою. Наявність спільних коренів у багатьох індоєвропейських слів надає можливість на основі

порівняльного аналізу знайти спільні семи у споріднених словах різних мов і, відповідно, здогадатися про зміст, на перший погляд, незнайомих слів іншої мови. Так, наявність у англійській мові відповідних паралелей дозволяє виявити знайомі універсальні семи в інкорпорованих словах із різних романських мов (латинської, іспанської, італійської).

Наявність значної кількості інтернаціоналізмів робить можливим виявлення загальних сем і побудову припущень про значення того чи іншого слова навіть у випадках, коли йдеться про неспоріднені мови.

Таким чином, компонентний аналіз дозволяє полегшити розуміння іншомовних включень як теоретично, так і практично, проникаючи в комплекс методів і засобів, що забезпечують перцепцію у рецептивних інтерлінгвальних процесах.

Прийоми аналогових співставлень широко використовувалися в рамках застосування компонентного аналізу як операції часткового характеру, дозволяючи порівняти семний склад іншомовних слів, що інкорпорується, зі словами базової мови художнього твору. Виокремлення однакових, а також модифікованих сем вимагає від дослідника проведення не тільки синхронного, але і діахронічного аналізу, оскільки зближення і віддалення мов на різних етапах розвитку в кожному конкретному випадку має свої особливості, у тому числі і хронологічного характеру.

Таким чином, прийоми аналогових співставлень застосовувалися нами для смислової ідентифікації іншомовних елементів із метою виявити однокореневі слова у різних мовах, а також схожі граматичні форми і словотворчі моделі.

2.2. Матеріал і термінологічний апарат дослідження

Матеріалом дослідження було обрано художні тексти XIX – XXI ст., базовою мовою яких є англійська, українська, російська, французька і німецька мови, у яких були зафіксовані іншомовні включення з англійської,

німецької, грецької, російської, української, французької, іспанської, італійської мов та латині.

Відбір матеріалу проводився шляхом попереднього ознайомлення з художніми текстами та виокремлення тих ХТ, в яких частка інкорпорованих елементів складала не менше 3% від усього лексичного корпусу. Однак у центрі уваги, перш за все, були тексти, де інкорпоровані елементи склали більше 10% усього лексичного масиву твору, що дозволило зібрати досить широкий фактичний матеріал, який потім підлягав комплексному лінгвістичному аналізу. Були вивчені формально-графічні особливості іншомовних включень, їх смислові характеристики, способи їх ідентифікації і розуміння у процесі читання. Також був проведений ретельний аналіз функціонально-прагматичного значення ІВ у ХТ, визначена їх сюжетно-композиційна роль, що дозволило створити цільну картину кореляції базових мовних елементів та іншомовних інкорпорованих елементів, глибше зрозуміти особливості взаємодії елементів різних мовних кодів у різних ситуаціях комунікації, а також визначити художньо-естетичне значення ІВ у ХТ.

Лексикографічні джерела

Вибір лексикографічних джерел обумовлений самою назвою теми дисертаційної роботи. Це, насамперед, двомовні перекладні, ідеографічні, тлумачні, та термінологічні словники та словники іноземних слів, а також різні енциклопедичні джерела.

У зв'язку з вивченням різних іншомовних включень у ХТ були використані двомовні перекладні словники, зокрема ВАРС, БІРС, ІРС та ін. [306; 309; 329; 311; 313; 314]. Вони надали можливість визначити значення тих слів і словосполучень, які не отримали авторської чи редакторської експлікації у текстовій або затекстовій частинах художнього твору. Ці словники дозволили перевірити, наскільки абдуктивні операції, проведені в процесі здогадів про значення, відповідають дійсним значенням іншомовних слів, що інкорпорується.

Використовувалися також енциклопедичні джерела [330; 322; 328; 333], які надали можливість більш точно зрозуміти смисл іншомовних реалій, оцінити ступінь об'єктивності авторської та редакторської трактовки і описів даних реалій. Дослідження показало, що текстуальні трактовки, у тому числі індивідуально-авторські, не завжди відповідають загальноприйнятим уявленням чи навмисне підлягають семантичним трансформаціям. Таким чином, словники виконували роль своєрідного смислового орієнтира, дозволяючи визначити ступінь авторських абстракцій при використанні іншомовних елементів.

Для визначення ізотопічних рядів і виокремлення елементів, що створюють тематичну сітку, яка допомогла знайти значення вписаних у неї іншомовних слів і виразів, використовувалися ідеографічні словники. Нагадаємо, що в таких словниках фіксуються наявні семантичні відношення між словами і подається класифікація лексики стосовно відображених у ній системі понять. Ідеться, перш за все, про словник, відомий, як Тезаурус Роже [335]. Хоча даний словник і не позбавлений недоліків, він полегшив процес класифікації лексики стосовно означуваних понять, що у свою чергу дозволило відшукати відповідне для того чи іншого іншомовного слова чи словосполучення місце в системі елементів лексико-семантичних полів, які можливо виявити у різних ХТ.

Тлумачні словники різних мов [307; 308; 317] дозволили полегшити процедури компонентного аналізу, надали можливість провести його у більшості випадків за словниковими дефініціями. Ідеться, перш за все, про словники, де тлумачення оформлені як визначення, а не як синоніми. Внаслідок цього досить ефективно були виокремлені інтенціонали відповідних іншомовних слів, які пізніше зіставлялися з контекстуальними значеннями, що дозволяло виявити додаткові конотативні смисли і авторські нововведення, що стосуються смислової складової даних лексем.

Словники іншомовних слів [напр., 305; 320; 323; 326;] дали можливість шляхом аналогових співставлень визначити універсальні корені

слів рідної мови і іншомовних слів, інкорпорованих у текст, написаний рідною мовою.

Різні словники широко використовувалися для визначення статусу суперечливих вербальних одиниць. Їх фіксація у словниках, без відповідних поміток «форинізм», *foreign word* тощо, змушувала відфільтровувати їх як елементи, що вже втратили свій незалежний статус у чужому мовному середовищі, та піддалися певній адаптації та асиміляції. Подібні елементи займають проміжне місце, як перехідні, частково адаптовані й частково асимільовані елементи, або як елементи, що повністю втратили статус форинізмів і зайняли своє місце у головному словниковому фонді іншої мови. Таким чином, словники зіграли роль своєрідного індикатора статусу для визначення аналізованої вербальної одиниці як іншомовної чи запозиченої.

Процеси трансформації форинізмів і їх перехід із розряду запозичень не був спеціальним завданням дослідження з огляду на фіксацію подібної поетапної трансформації. Тим не менше, у деяких випадках подібний діяхронічний підхід мав місце для визначення статусу тих чи інших словникових одиниць у різних часових проміжках, які потрапили у поле нашого зору.

Термінологічні словники [напр., 304; 316; 322] дозволили співставити різні дефініції тих самих термінів і вибрати з них ті, що найбільш повно вписуються в запропоновану концепцію роботи. Також це торкнулося вибору терміна для такого лінгво-стилістичного феномена, як композиційно-мовна форма, який має цілий ряд синонімічних назв (фразова єдність, композиційно-синтаксична форма, компонент мови та ін.).

В процесі дослідження були використані як традиційні, усталені терміни, так і терміни, які з'явилися недавно.

Основним критерієм відбору того чи іншого терміна було його максимальне наближення до моносемії, а також прийняття його більшістю представників наукової лінгвістичної спільноти.

Ми намагалися не використовувати терміни, які обросли великою кількістю протиріч і неоднозначних тлумачень. Із ряду синонімічних термінів відбиралися ті, котрі, із нашої точки зору, максимально відповідали тематиці даної дисертації і вдало вписувалися в загальний термінологічний апарат.

Таким терміном, зокрема, ми вважаємо термін абдукція в розумінні Ч. Пірса, який визначається, як побудова гіпотез про сховані закономірності тексту, які перевіряються у подальшому читанні. Поняття абдукції дозволяє точніше описати механізми читацького здогаду за відсутності авторських коментарів із приводу значення іншомовних слів, про що писав також У. Еко [239, с. 52].

У деяких випадках ми користувалися термінами, які пропонувалося використовувати вперше. Так, за повної відсутності авторських чи редакторських коментарів і яких-небудь підказок стосовно ІВ, ми використовували термін «нульова ідентифікація», який добре вбудовується в термінологічну парадигму «авторська ідентифікація», «редакторська ідентифікація», «читацька ідентифікація» і дозволяє розглядати подібні випадки безексплікативних ІВ у тій же системі координат, у якій «працюють» наявні експлікації і коментарі.

Термін «іншомовний інклюзив» є аналогом англomовного «foreign inclusion» і використовується в даній роботі як еквівалент терміносполучення «іншомовне включення», який розуміється у найширшому сенсі (від інкорпорованих елементів слів у гібридах до цілих текстових масивів (текст у тексті)), про що вже було сказано у розділі I.

Терміни «форинізм» і «варваризм» використовуються в дисертаційному дослідженні у ролі синонімів для позначення іншомовних лексичних елементів, які не підлягають у тексті-реципієнті асиміляції й адаптації.

Термін «екзотизм» відноситься до тих випадків, коли іншомовна лексема чи іншомовне словосполучення підлягає трансформуванню,

набуваючи графічного образу відповідних структурно-систематичних одиниць у мові-реципієнті.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Методологічну основу даного дослідження становлять принципи діалектики, що передбачають вивчення законів розвитку природи, суспільства і мислення в їх суперечливості.

Діалектичний підхід передбачає розгляд різних явищ у їх взаємодії та взаємовпливі, із чого, безсумнівно, випливає необхідність у системному підході до аналізованих лінгвальних феноменів.

У нашому випадку лінгво-композиційну систему складає вся множина вербальних засобів, що утворюють основний текстовий корпус, у якому можна виділити ядро системи, а також її периферію, тобто перед- і затекстові елементи, які виконують допоміжну функцію.

Іншомовні елементи, що інкорпорується в текст-реципієнт, утворюють підсистему, яка має свою внутрішню структурно-змістовну ієрархію. Вона складається з різнорівневих елементів (літера, морфема, слово, словосполучення, речення, НФЄ). Отже, підсистема ІВ, навіть при незначному числі її елементів, надає гетерогенному тексту нової якості, робить його принципово відмінним від будь-якого одномовного тексту, дозволяючи максимально повно відобразити всі сторони життя й особливості комунікації. Але набір різнорівневих елементів у кожному конкретному ХТ може бути повним або частковим (відсутність елементів одного чи декількох рівнів).

У нашій роботі широко застосовується методи індукції та дедукції. Дані методи використовувалися при вивченні всього корпусу ІВ, при проведенні аналізу з метою виявлення їх основних якісних характеристик, а також при інтерпретаційних операціях.

Описовий метод дозволив деталізувати факти, які були об'єктом безпосереднього спостереження у процесі читання відповідних ХТ. Велику роль описовий метод грав у визначенні та фіксації характерологічних

функцій ІВ, їх індивідуалізуючого значення як однієї з особливостей ідіолекту персонажа.

Соціально-психологічний підхід дозволяє краще зрозуміти мотивацію вибору мови спілкування при диглосії або багатомовності комунікантів. Соціально-психологічні особливості комунікантів враховувалися у фреймовому аналізі ситуацій мовного спілкування з використанням іншомовної лексики. Фреймовий аналіз також дозволив визначити і описати типові ситуації, де ІВ виконують різні функції, сприяючи гармонізації комунікації або, навпаки, призводять до створення конфліктної ситуації і є сигналом до припинення мовного спілкування.

Також у цьому дослідженні застосовувався валентностний аналіз при проведенні абдуктивних операцій, необхідних для вірного тлумачення змісту іншомовного включення. Оскільки під лексичною валентністю розуміємо можливість даного слова сполучатися з іншими словами, які утворюють його валентностний набір, а саме він дозволяє звужити коло пошуку необхідних значень іншомовних слів. У нашому випадку це дозволило при нульовій текстовій ідентифікації і відсутності відповідних дефініцій у словниках із більшим чи меншим ступенем точності визначити тематичну групу, до якої належить слово.

У даній роботі окремі прийоми дистрибутивно-статистичного аналізу застосовувалися при визначенні обсягу іншомовних елементів, які інкорпорується в чужорідне мовне середовище в рамках досліджуваних ХТ, що дозволило представити в роботі картину більш-менш активних архітектонічних текстових зон у плані експансії іншомовних елементів та функціонального навантаження, яке вони несуть.

Логіко-інференційні прийоми були ефективні при інтерпретації смислів іншомовних елементів у ХТ. У якості основи в даному випадку використовувалася тематична сітка з виокремленням відповідних ізотопічних рядів. На основі аналізу елементів ізотопічного ряду виводилося відповідне ключове слово, яке було центром, що організовує

відповідне лексико-семантичне поле, у рамках якого і здійснюється пошук можливого значення неідентифікованого іншомовного включення.

У роботі були застосовані також контекстологічний та компонентний аналіз. У процесі визначення смислів ІВ використовувалися можливості мікроконтексту (у межах речення), мезоконтексту (надфразні єдності та їх блоки), а також макроконтексту, коли значення іншомовного слова або словосполучення набувало найбільш виразної форми на тлі всього текстового масиву художнього твору. При компонентному аналізі значення слова розкладається на його елементи, які називаються семантичними компонентами (семами), що важливо для розуміння і правильного тлумачення іншомовних слів при їх інкорпоруванні у чужорідне мовне середовище.

Прийоми аналогових зіставлень широко використовувалися в рамках застосування компонентного аналізу як операції часткового характеру, дозволяючи порівняти семний склад іншомовних слів, що інкорпоруються, зі словами базової мови художнього твору.

Матеріалом дослідження було обрано художні тексти XIX – XXI ст., базовою мовою яких є англійська, українська, російська, французька та німецька мови, у яких були зафіксовані ІВ з англійської, німецької, грецької, російської, української, французької, іспанської, італійської мов та латині.

Відбір матеріалу проводився шляхом попереднього ознайомлення з художніми текстами та виокремлення тих ХТ, в яких частка інкорпорованих елементів складала не менш 10% від усього лексичного корпусу.

Були виявлені формально-графічні особливості іншомовних включень, їх смислові характеристики, способи їх ідентифікацій і розуміння під час читання. Був також проведений ретельний аналіз функціонально-прагматичного значення ІВ у ХТ, визначена їх роль у сюжетно-композиційному плані.

Вибір лексикографічних джерел обумовлений самою назвою теми дисертаційної роботи. Це, насамперед, двомовні перекладні, ідеографічні, тлумачні, та термінологічні словники та словники іноземних слів, а також різні енциклопедичні джерела.

У процесі дослідження було уточнено термінологічний апарат дослідження, який включає, як традиційні, усталені, так і нові терміни, наприклад, нульова ідентифікація. Основним критерієм відбору того чи іншого терміна було його максимальне наближення до моносемії, а також високий ступінь конвенційності, тобто прийняття його більшістю представників наукової лінгвістичної спільноти.

Основні положення отриманих результатів відображені у наступних публікаціях: «Читательская интерпретация в учебном процессе» [130], «Hybridization as a process of word-formation in the acquisition of foreign language» [286], «Різновиди інтерпретації іншомовних включень у художньому тексті» [121], «Применение изотопических рядов в пределах мезоконтекста и макроконтекста» [156], «Особенности функционирования иноязычных вкраплений в различных коммуникативных ситуациях» [127].

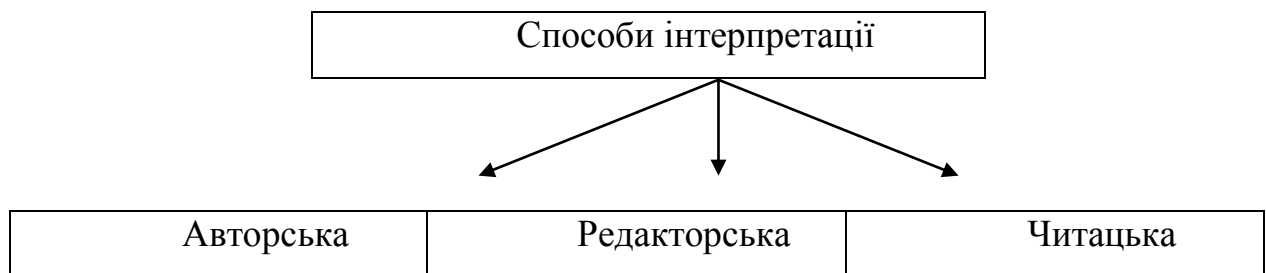
РОЗДІЛ ІІІ

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Інтерпретація ХТ і його окремих компонентів була предметом вивчення багатьох дослідників, таких як, Дем'янков [65], Долинін [72], Кухаренко [118], Black, Bower [248] та ін. У цьому розділі мова йтиме про інтерпретацію таких складників художнього тексту, як іншомовні вклучення.

Можна виділити три основних способи інтерпретації іншомовних вклучень у художньому тексті. Це авторська інтерпретація, редакторська і читацька (див. схему №1):

Схема №1

Зупинимось на кожному із способів інтерпретації докладніше.

3.1. Авторська інтерпретація іншомовних вклучень

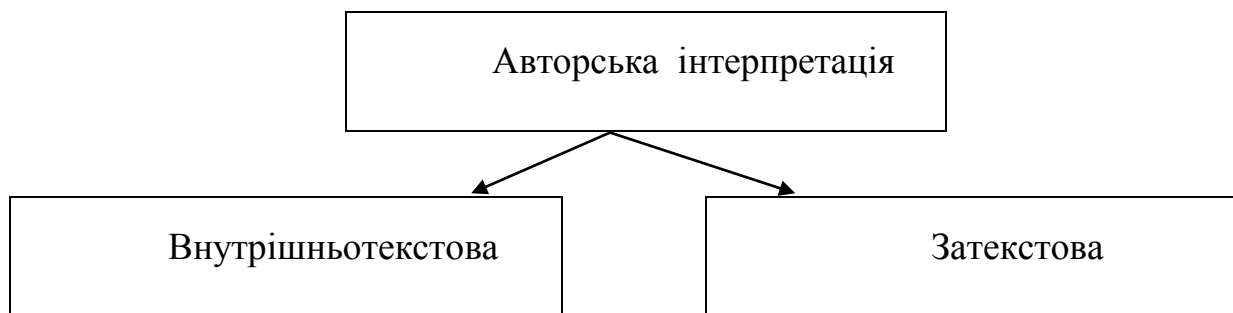
Велике значення для лінгво-композиційної організації текстів із іншомовними елементами має фактор (модус) адресата [16, 25, 43, 49, 157, 239 та ін.]. Автор тексту може враховувати цей фактор свідомо чи підсвідомо. Однак він більшою чи меншою мірою впливає на способи репрезентації іншомовних елементів у ХТ, на особливості їх переходу з одного мовного коду на інший.

Зазвичай, автор орієнтується на середньостатистичного читача з достатнім рівнем загальномовної підготовки і з досить обмеженими

знаннями іноземних мов. Тому він доволі часто застосовує різні способи інтерпретації ІВ.

Авторський пояснювальний контекст представлений у ХТ різними лінгво-композиційними формами і лексико-синтаксичними структурами. Авторська інтерпретація (АІ) може бути внутрішньотекстовою і затекстовою. Див. схему №2.

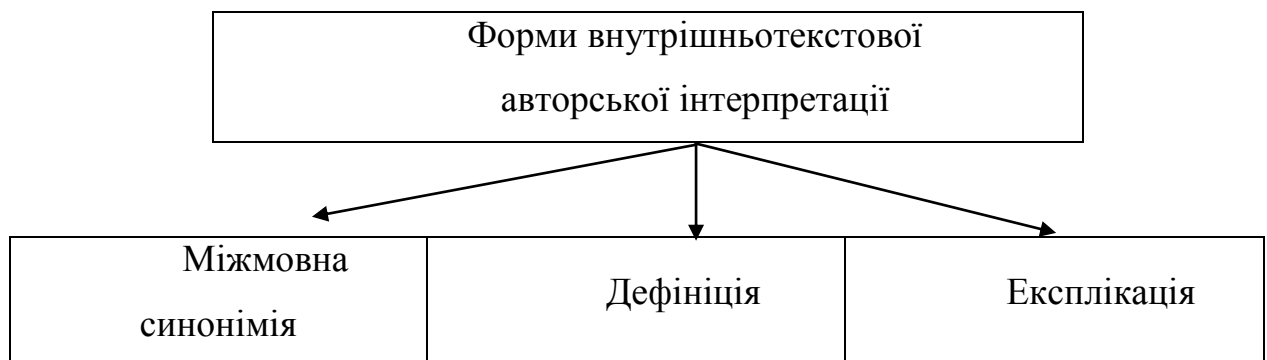
Схема №2

Розглянемо основні способи експлікації смислів ІВ у художньому тексті докладніше:

I. Внутрішньотекстова інтерпретація. Внутрішньотекстова авторська інтерпретація має такі різновиди (Див. схему №3):

Схема №3

1) **міжмовна синонімія (МС).** Міжмовна синонімія означає переклад слова або цілого відрізка ІВ мовою-реципієнтом за допомогою відповідних одиниць, що мають максимальне наближення до вихідного значення. Подібні МС можуть бути представлені в ХТ як додатки або вставні слова уточнюючого характеру. Такий спосіб пояснення ІВ характерний,

наприклад, для Дж. Ріда: *Uprava* (Central Bureau); *Putilovsky Zavod* (Putilov factory); *Zhivoe Slovo* (Living Word); *ryetch* (speech); *Obschtchee Dielo* (Common Cause); *Tabel Rangov* (Table of Ranks); *gorodovoye* (city police) та ін. Як бачимо, МС представлена у Дж. Ріда у круглих дужках.

Дж. Фаулер у «Волхві» вдається до МС у формі пояснення-додатку, який він виділяє за допомогою тире:

His nickname was Méle – honey – for which he was a glutton [Fowles. *The Magus*: 47].

У даному випадку автор за допомогою перекладу пояснює походження французького прізвища, яке має метонімічні корені. В усіх наведених випадках ІВ знаходиться у передпозиції по відношенню до означувального контексту, до синонімів із базової мови, та значно активізує читацьку увагу.

Поява іноземного слова після аналога із базової мови надає іноземному слову тільки додаткового, уточнювального характеру. Такий випереджувальний пояснювальний спосіб дозволяє читачеві значно розширити свій кругозір і отримати нову інформацію культурологічного характеру без додаткових розумових зусиль:

“Drunk,” I said. “Borracho! Muy borracho!” [Hemingway. *Fiesta*: 198].

У даному випадку автор спочатку використовує базову мову (*drunk* – п’яний), що повністю виправдано з психологічної точки зору: англомовний співрозмовник спочатку дає пояснення рідною мовою, а потім, начебто згадавши про те, що розмовляє з іспанцем, дає уточнення рідною мовою співрозмовника. Вся інформація подана у межах однієї репліки, у якій іншомовний елемент *borracho* знаходиться у постпозиції.

Інтерпретація за допомогою перекладу ІВ автором, як ми вже зазначали, може бути здійснена і в мікроконтексті у межах однієї репліки:

“Oiga,” he said, “come here. Listen.” [Reed. *Insurgent Mexico*: 64].

Чоловік (Віллі) хоче звернути увагу дружини на щось. Автор використовує характерний вербальний іспанський сигнал привернення

уваги “Oiga”, але відразу ж дає пояснення англомовному читачеві у другій частині репліки, додавши англомовний еквівалент аналізованого іспанського слова, – Listen.

Ще раз підкреслимо, що з точки зору підтримання читацького інтересу сильнішою є ініціальна позиція іншомовного включення з поясненням у постпозиції: ІС → Експлікація. При цьому пояснення може бути значно дистанційоване від іншомовного включення. Це активізує творчі здібності читача, змушуючи його будувати відповідні здогади і припущення, які потім знаходять або не знаходять своє підтвердження.

Так, в оповіданні Е. Хемінгуея “The Undefeated” автор подає необхідне значення іспанського слова англомовному читачеві тільки наприкінці розповіді. Іспанське слово *coleta* та його переклад – *pigtail* розділені текстом обсягом більше 30 сторінок:

Manuel sat down; his cap off, his face was changed. He looked pale, and his coleta pinned forward on his head, so that it would not show under the cap, gave him a strange look [Hem. Undefeated: 211]. <...> *They were going to cut off his pigtail.* [Hem. Undefeated: 243].

Подібні дистанційні введення елементів АІ властиві і для Олдріджа. Нерідко автор дає ізольоване пояснення у формі додаткової вставної частини, одночасно взявши її у лапки. Наприклад:

“Fos ...” he said looking up (“You wish ... ?”)

“Yes,” Nisus said. “We wish ourselves bearded” [Aldridge. The Sea Eagle: 88].

Автор пояснює значення грецького слова *Fos* за допомогою вставного фрагмента *You wish*. Пояснення не вписується у структурно-синтаксичну канву репліки, а присутнє адитивно.

Так само чинить Олдрідж і в багатьох інших випадках для включення у текст пояснення до ІВ. Розглянемо ще один приклад:

“Kopelli” Nisus said (“Bastards”) [Aldridge. The Sea Eagle: 101].

Емотив із негативним забарвленням тут пояснюється в адитивній вступній частині, яка розміщена після авторської ремарки, взятої спочатку у лапки, а потім у дужки.

Таким чином, пояснення може бути присутнє у структурному плані як член перелічувального ряду синонімів, тобто як повноправний елемент відповідної синтаксичної конструкції, а може бути представлений адитивно у вигляді додатка. Разом із цим воно може бути формально відмежовано від текстового фрагмента, до якого приєднане, перетворюючись у вставне слово, словосполучення чи речення. У цьому випадку маркерами потрібного відмежування стають найчастіше дужки, а в окремих авторів – дужки у сполученні з лапками (див., наприклад, Олдрідж «The Sea Eagle»).

Окремі випадки авторського перекладу з використанням МС були зафіксовані у творах О'Генрі. Наприклад,

“Madre mia, yo vengo [mother, I come],” answered the young Don Francisco Urique [O’Henry. A Double-dyed deceiver: 55].

Тут автор дає пояснення, ввівши його безпосередньо у репліку і використавши квадратні дужки. Однак у більшості випадків у О'Генрі ІВ залишаються без авторських пояснень, що ускладнює їх розуміння через відсутність редакторської підтримки.

У процесі дослідження були зафіксовані і приклади множинної міжмовної синонімії. Так, у Дж. Ріда траплялися випадки подвійної, а інколи і потрійної експлікації за допомогою МС. Наприклад, *maradior* спочатку пояснюється як *speculator*, а потім автор подає ще два еквівалента даного слова англійською мовою:

*In a provincial town I knew a merchant family turned **speculator** – **maradior** (bandit, ghoul) the Russians call it [Reed. Ten Days that Shook the World: 92].*

Слово мародер, що прийшло із французької (*maraudeur*), у російській мові визначається як «солдат, грабящий убитых и раненых на поле боя, а также мирных жителей во время войны» [323, с. 295]. Пояснення слова

«мародер» за допомогою ЛО *speculator* є недостатнім, так як у ньому не актуалізована сема «ограбление», «насильственное присвоение чужого». Тому доповнення словом *bandit* (*an armed robber*), де ця сема експліційована повною мірою, є досить виправданим із точки зору щонайточнішої передачі значення слова «мародер». Слово *ghoul* покликане підкреслити цинізм тих, хто грабує, оббирає інших. Не зовсім зрозуміло, чому автор не використав при поясненні цього слова англomовний аналог *marauder*, що позбавило б його триланкового синонімічного перекладу.

Подвійною експлікацією наділене у Дж. Ріда слово «выступление» (*a vystuplennie*):

Rumors ran through the city that there would be an armed “demonstration”, a vystuplennie – “coming out” of the workers and soldiers [Reed. *Ten Days that Shook the World*: 104].

Автор використав два англomовних синоніми аналізованого слова. Така експлікація дозволяє англomовному читачеві краще зрозуміти смисл російської реалії, оскільки активізує додаткові семи, які має кожен із синонімів. Так, у слові *demonstration* на перше місце висувається сема «публічний протест», а у виразі “*coming out*” підкреслюється форма протесту – масовий вихід людей на вулиці.

Наші спостереження показали, що автори дають пояснення у деяких, здавалось, легких для дешифровки фрагментах. Однак ці, на перший погляд, надлишкові експлікації з’являються тоді, коли читач може невірно зрозуміти прочитане. Наприклад:

“Kalymaris,” he said to them.

“Kalymaris,” they said.

“Of Sirnos?” he asked them.

“Nay.” The incredible Greek “yes.” [Aldridge. *The Sea Eagle*: 100].

Англomовний читач може сприйняти слово “Nay” за звуковою асоціацією як “No”. Олдрідж в авторській ремарці, що супроводжує дану репліку, нагадує, що у греків це слово має протилежний зміст, тобто

означає «Так», – згода. Без такого коментаря здогад реципієнта інформації про смисл висловлювання міг би виявитися помилковим. Останнє ж могло б призвести до хибного розуміння наступних сюжетних фрагментів;

2) **дефініції** є ще одним способом авторського пояснення ІВ. Обов'язковою умовою тут є наявність знака еквівалентності (to be; means; to be equal to; to be the same as тощо). Ці дефініції не завжди співпадають зі словниковими значеннями. Автори нерідко подають визначення тих контекстуальних смислів, яких слова набувають у ХТ. При цьому відхилення від лексикографічної дефініції інколи досить відчутні.

Так, пряму дефініцію введених іншомовних слів і виразів, можна зустріти у творчості Олдріджа:

*The eleven **Totenkopfs** came down in the early afternoon. The **Totenkopf** – is the Death's head Division of the German army. They have a skull painted on their helmets [Aldridge. The Sea Eagle: 77].*

Автор дає розгорнуту дефініцію німецькомовного слова *Totenkopf*, складену із двох речень. Дослівно дана лексема означає «смертельна голова», але у романі йдеться про спеціальний підрозділ німецьких військ, які отримали свою назву на метонімічній основі. У їх обмундируванні і спорядженні, а точніше на шоломах, присутнє зображення черепа як знака смерті. Таким чином, письменник дає контекстуальне значення згаданого німецькомовного слова і точніше пояснює німецьку воєнну реалію.

Пояснення-дефініція значень іншомовних слів, використаних у ПР, може бути вбудована в одну з реплік діалогу. Наприклад:

*“Perhaps it is the **mel-tem**,” he said. <...>*

*“The **mel-tem** is the summer gale. Look.”*

And he (Nisus) pointed again. [Aldridge. The Sea Eagle: 63].

Пряма дефініція грецького слова *mel-tem*, яке автор представив латинським шрифтом (тобто в формі екзотизму), подається тим же персонажем, який дане слово вживав. Оскільки він веде розмову з англomовним співрозмовником, грек Нісус пояснює смисл слова (природної

реалії Греції) іноземцю, який без відповідного коментаря навряд чи зрозумів би, про що йдеться.

Під час аналізу ХТ були виявлені випадки інтерпретації ІВ із запізненням, які ми називаємо поясненнями-ретардаціями.

Так, С. Моем докладно пояснює значення слова *pareo* у романі «The Moon and Sixpence», яке є номінатомою реалії острова Таїті, однак робить це не відразу. За першої згадки даної лексеми ніяких авторських роз'яснень немає:

*He painted her over and over again, sometimes with a **pareo** on and sometimes with nothing at all* [Maugham. The Moon and Sixpence: 192].

Читач на основі сказаного лише здогадується про те, що йдеться про якусь деталь одягу. Н. Матель, редактор одного із видань для російськомовних читачів, дав відповідні пояснення стосовно значення слова *pareo* у коментарі до оригінального тексту роману:

До стор. 192

***Pareo** – яркого цвета набедренная повязка* [Maugham. The Moon and Sixpence: 237].

Тільки у наступному розділі (LIII) С. Моем дає дещо запізніле розгорнуте пояснення цього слова в авторській розповіді:

*“There was a young man lying full length, smoking a cigarette, and he wore nothing but a **pareo**”.*

*The **pareo** is a long strip of trade cotton, red or blue, stamped with a white pattern. It is worn round the waist and hangs to the knees* [Maugham. The Moon and Sixpence: 197].

Таким чином, читач все ж отримує можливість співставити свій здогад зі справжнім значенням даного слова;

3) **розгорнутий опис.** Крім дефініцій можуть бути використані розгорнуті описи-експлікації, які більше нагадують енциклопедичні довідки. Вони найчастіше з'являються тоді, коли необхідно розтлумачити якусь реалію історичного чи національного характеру.

Приклад подібного опису лексичної реалії можна знайти у Джона Ріда в його «Insurgent Mexico»:

*That night was a **velada** in the Theatre of the Heroes [Reed. Insurgent Mexico: 66].*

Далі автор у межах того ж абзацу (мезоконтексту) надає розгорнуте пояснення-експлікацію даної реалії:

*“Now, the **velada** is an entirely Mexican institution. First there comes a speech, then a “recitation” on the piano, then a speech, followed by a patriotic song rendered by a chorus of awkward little Indian girls <...>*

*Whenever there is a prominent funeral, or a national holiday, or a President’s anniversary, or, in fact, an occasion of the least importance, a **velada** must be held. It is the conventional and respectable way of celebrating anything [Reed. Insurgent Mexico: 66].*

У даному випадку автор якнай докладніше розповідає про те, у чому суть згаданої події і в яких випадках цей захід проводиться в Мексиці. Подібна розгорнута експлікація може бути кваліфікована як енциклопедична довідка, яка базується на ізотопії [12; 156]. Тематична сітка, покладена в основу даної реалії, представлена такими елементами, як *speech, recitation, song, occasion of the best importance* та ін., які разом дозволяють якнайбільш повно уявити організацію заходу, за допомогою якого відзначаються різноманітні події в житті Мексики.

Аналогічна схема експлікації ІВ проглядається й у випадку використання наступного включення:

*In the evening was the **paseo**. For an hour after dinner every one, all the good-looking girls, the officers from the garrison, all the fashionable people of the town, walked in the street on one side of the square while the café tables filled with the regular after-dinner crowd [Hemingway. Fiesta: 169].*

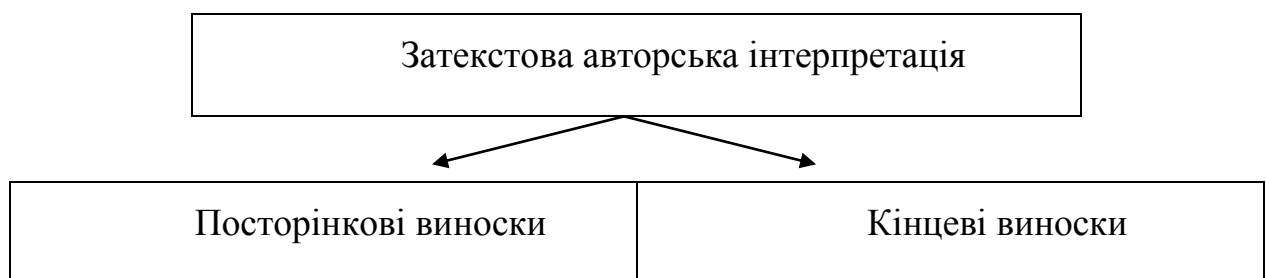
У даному випадку йдеться про іспанську реалію, яка не має аналогу у США чи Великобританії. А, отже, немає і відповідного однослівного англійського еквівалента. Іспанське *paseo* розшифровується автором за

допомогою дієслова, що означає рух у просторі, *walked (in the street)*. Потім читачеві стає зрозуміло, що йдеться не про звичайну прогулянку, а про якусь урочисту святкову ходу, індикатором чого є такі атрибутивні слова, як *fashionable* та *good-looking (girls)*. Про те, що йдеться про масовий «захід», свідчить і перелічувальний ряд антропоморфних ЛО: *girls, officers, people*. Таким чином, автор фактично дає розгорнуту експлікацію ІВ *paseo* за допомогою динамічного опису події англійською мовою. Відзначимо, що англomовний читач, імовірно, може здогадатися про приблизне значення слова *paseo* – «хода» без допомоги автора завдяки порівняльному аналізу (пор. корені іспанського й англійського слів *paseo* і *pass; passage*), але автор, як можна було переконатися, конкретизує зміст реалії.

II. Затекстова інтерпретація. Авторська інтерпретація може бути представлена і за межами основного тексту. Найчастіше зустрічаємо дві форми подібної репрезентації (див. схема №4):

- 1) посторінкові виноски;
- 2) пояснення в кінцевих виносках (глосарії), які зазвичай слідують за основним текстом.

Схема №4

Посторінкові виноски – переважно це переклад на мову-реципієнт (мова твору). Ці виноски можуть бути різної довжини залежно від обсягу самого іншомовного тексту, інкорпарованого в основний текст. Так, включення іншомовних фрагментів у Л. Толстого інколи досягають 1,5-2 сторінки. Відповідно досить довгими є переклади Толстого, представлені у формі посторінкових приміток:

Княжна подумала, задумчиво улынулась (причем лицо ее, освещенное лучистыми глазами, совершенно преобразилось) и, вдруг приподнявшись, тяжело ступая, перешла к столу. Она достала бумагу, и рука ее быстро начала ходить по ней. Так писала она в ответ:

«Chère et excellente amie. Votre lettre du 13 m'a causé une grande joie. Vous m'aimez donc toujours, ma poétique Julie. L'absence dont vous dites tant de mal, n'a donc pas eu son influence habituelle sur vous. Vous vous plaignez de l'absence — que devrai-je dire moi si j'osais me plaindre, privée de tous ceux qui me sont chers? Ah! si nous n'avions pas la religion pour nous consoler, la vie serait bien triste. Pourquoi me supposez-vous un regard sévère quand vous me partez de votre affection pour le jeune homme? Sous ce rapport je ne suis rigide que pour moi. Je comprends ces sentiments chez les autres et si je ne puis approuver ne les ayant jamais ressentis, je ne les condamne pas. Il me paraît seulement que l'amour chrétien, l'amour du prochain, l'amour pour ses ennemis est plus méritoire, plus doux et plus beau, que ne le sont les sentiments que peuvent inspirer les beaux yeux d'un jeune homme à une jeune fille poétique et aimante comme vous. <...>

Adieu, chère et bonne amie, que Notre Divin Sauveur et sa très Sainte Mère vous aient en leur sainte et puissante garde.

Marie» 6

---

6. Милый и бесценный друг. Ваше письмо от тринадцатого доставило мне большую радость. Вы все еще меня любите, моя поэтическая Жюли. Разлука, о которой вы говорите так много дурного, видно, не имела на вас своего обычного влияния. Вы жалуетесь на разлуку, что же я должна была бы сказать, если бы смела, — я, лишенная всех тех, кто мне дорог? Ах, ежели бы не было у нас утешения религии, жизнь была бы очень печальна. Почему приписываете вы мне строгий взгляд, когда говорите о вашей склонности к молодому человеку? В этом отношении я строга только к себе. Я понимаю эти чувства у других, и если не могу

одобрять их, никогда не испытавши, то я не осуждаю их. Мне кажется только, что христианская любовь к ближнему, любовь к врагам достойнее, отраднее и лучше, чем те чувства, которые могут внушить прекрасные глаза молодого человека молодой девушке, поэтической и любящей, как вы. <...>

Прощайте, милый и добрый друг. Да сохранит вас наш божественный Спаситель и его Пресвятая Матерь под своим святым и могущественным покровом.

Мари.

[Л. Н. Толстой. Война и мир. Том 1. Часть 1. Электронный ресурс].

Пояснення в затекстових коментарях, як у виносках, так і в глосаріях, можуть бути представлені 1) у формі перекладу; 2) у вигляді експлікації з залученням інформації енциклопедичного характеру.

Дефініції, на відміну від внутрішньотекстових пояснень, використовуються рідко, так як дієслово-зв'язка в затекстових коментарях найчастіше опускається. У даному випадку скоріше можна вести мову про синтаксично усічені дефініції.

При затекстовій формі інтерпретації автору вдається зберегти динаміку наратива чи діалогу, не ускладнюючи його додатково і, певною мірою, надлишковою інформацією. У випадку необхідності читач може призупинити читання, щоб уточнити характер представленої в ІВ інформації. В цілому, до способу затекстової інтерпретації автори вдаються досить рідко. Преференції надаються внутрішньотекстовим способам пояснення смислу ІВ, які вони намагаються ввести як органічні, рівноправні елементи текстової матерії. Серед прихильників затекстових коментарів, у тому числі коментарів ІВ, знаходиться, наприклад, У. Еко, який супроводжує свій роман «Імя Розы» окремою книгою-коментарем, яка за обсягом майже не поступається самому роману.

Слід зауважити, що у зв'язку з відсутністю відповідної довідки в деяких виданнях, не завжди ясно, чи належать виноски особисто автору чи

редакторів, що, безумовно, ускладнює власне текстологічний аналіз твору. Так, у видавничому варіанті роману Л. Толстого «Война и мир» із зібрання творів у 12-ти томах зроблена спеціальна редакторська примітка, що вказує на те, що переклад французьких включень і цілих фрагментів французького мовлення належить автору роману:

В дальнейшем переводы с французского не оговариваются. Здесь и далее все переводы, кроме специально оговоренных, принадлежат Л. Н. Толстому. – ред. [Толстой. Война и Мир. Т. 3.: 157].

У подібних випадках читач не ставить під сумнів точність переданого змісту, у той час як редактор-перекладач може не точно передати чи по-своєму інтерпретувати сказане автором.

3.2. Читацька інтерпретація іншомовних включень

Роль читача в інтерпретаційному процесі підкреслювалася багатьма дослідниками [16; 49; 66; 80; 161; 183].

Читацька інтерпретація (ЧІ) наявна у тих випадках, коли повністю відсутня авторська експлікація. Авторську інтерпретацію в цьому випадку можна назвати нульовою.

Введення іноземної мови, яка не супроводжується жодними авторськими експлікаціями, примітками, перекладом, – пояснюється різними факторами:

1) Автор завищує ступінь мовної підготовленості читача, вважаючи, що той достатньою мірою володіє певним набором слів і виразів тієї чи іншої іноземної мови. Це перш за все стосується тих слів і виразів, які потрапили до узусу навіть тих читачів, які дану іноземну мову знають недосконало. Наприклад, російськомовному і україномовному читачеві добре відомі вирази “*Hande hoch!*”, “*Ce la vie!*” та деякі інші. Залишаючись чужорідними елементами, вони ввійшли у побут звичайних

російськомовних чи українськомовних читачів, знайомих із латинським шрифтом, і зрозумілі без перекладу чи особливих роз'яснень;

2) автор не надає пояснень, оскільки вважає, що представлений ним контекст повністю дозволяє здогадатися про значення сказаного, виокремити відповідні смисли із запропонованої референтної ситуації, якщо у читача виникає в цьому необхідність;

3) автор відмовляється від пояснень і приміток, коли сказане іноземною мовою не є релевантним із погляду фабули, основної дії, а набуває характеру ознаки національної приналежності персонажа, допомагає створити національний колорит. Якщо читач і не зрозуміє буквального змісту сказаного, то це не має особливого значення для розуміння фабули твору і його змісту. Зазвичай ідеться в цьому випадку про малозначущі кліше, а також про іншу «прохідну» інформацію.

Наприклад, подібні малоінформативні репліки можна знайти у персонажів п'єс Т. Уільямса, місце дії яких – це нерідко країни, де англійська не є основною мовою спілкування. Так, у п'єсу «The Night of Iguana» автор вводить кілька реплік іспанською мовою, що дозволяє розпізнати серед присутніх жителів Латинської Америки, а точніше мексиканців, не даючи при цьому пояснень стосовно змісту їх висловлювань:

Maxine. Pronto, pronto, muchachos!

Pronto, pronto! Llevaros todas

Las cosas! Pronto, pronto! Recoje

Los platos! Apurata con el mantel!

[Williams. The Night of Iguana: 84].

Текст супроводжує редакторське пояснення-переклад у виносі:

Hurry, hurry boys! Pick everything up! Get the plates! Hurry with the table cloth! [Williams. The Night of Iguana: 84].

Автор вважав можливим обійтися без перекладу, оскільки репліки Максін лише доповнюють зміст попередніх реплік дійових осіб, які обговорюють дощ, що почався, і конкретні дії присутніх;

4) автор спокійно ставиться до читацьких варіантів інтерпретації значення іншомовних включень, вважаючи, що невизначеність і творча співучасть читача цілком відповідає його концепції мистецтва і літератури з можливістю мультиплікації змісту, навіть якщо ці інтерпретації будуть відрізнятися від авторського задуму. Тому навіть невірне розуміння окремих іншомовних слів чи іншомовних висловлювань не розглядається у якості фактора, який сприяє руйнуванню каналу «продуцент-реципієнт». Дійсно, ХТ передбачає наявність різних аберацій стосовно перцепції і сприйняття вербального коду. Для ХТ допустимість флуктацій семантичного характеру є досить інгерентною властивістю. Автор неначе закликає читача до співробітництва. Відмова від власної трактовки іноземних слів і пояснення значень є стимулом для активізації творчого потенціалу читача: «чекати означає передбачати і передрікати: в продовж розвитку фабули читач долучається до співпраці, намагаючись передбачити майбутні події, які, підтверджують, або заперечують читацькі гіпотези» [239, с. 62].

Наш аналіз показав, що, як правило, автори не пояснюють такі ІВ, які представляють собою широко відомі розмовні формули:

- 1) формули чемності і подяки: *Merci* (фр.);
- 2) формули вітання і прощання: *Hasta la Vista* (ісп.);
- 3) гасла: *Vive la France !* (фр.);
- 4) різні найменування людей, найчастіше узагальнені інвективи: *Bosches, couchon !* (фр.);
- 5) формули згоди і незгоди: *bien* (фр.); *nein* (нім.);
- 6) вигуки-емотиви: *Mon Dieu !* (фр.). Зміст подібних емотивів стає зрозумілим із ситуації:

“*Señores, your money is counterfeit. You are poor men!*”

“Valgame dios!” cried the oldest of the three, sweating profusely

[Reed. *Insurgent Mexico*: 61].

Абсолютно ясно, що людина, якій повідомляють про те, що вона має у своєму розпорядженні не гроші, а пусті папірці, може відреагувати вигуком, який виражає обурення. Тому читачеві не важко зрозуміти зміст іспанського вигуку *“Valgame dios!”* – “Господи помилуй!” і без спеціального авторського чи редакторського коментаря.

Наприклад, в оповіданні Дж. Ріда *“Daughter of the Revolution”* було зафіксовано 35 іншомовних включень. Більшість із них – найменування людей, переважно образливі (*flies; Casse-Tête boches; salaud; mechants* та ін.).

Ще одну категорію становлять вигуки-емотиви, що виражають різні почуття, серед яких прикрість, захоплення і т.д.: *Nom de Dieu! Pardie !*

Трапляються також різні сигнали комунікативної взаємодії (*Bien, Merci* тощо) або сигнали, що вказують на небажання одного зі співрозмовників продовжувати спілкування (*ta gueule – замовкни! Va t'en !* – іди геть!).

У текст оповідання введені і різні гасла, наприклад, *A bas les callotes!* також і гібридні – *A bas the police!*

Із 35 включень тільки 3 уривки супроводжуються авторським коментарем.

Автор не надто переймається тим, що англомовний читач може не здогадатися про значення деяких французьких слів і виразів. Очевидно, що для нього головним було передати загальне емоційне піднесення революційного настрою мас у Франції, а також загальний колорит висловлювань людей із самого дна французького суспільства. Нагадаємо, що героїня оповідання Марсель – проститутка.

Дійсно, всі ці включення не є опорними елементами дієгестичної частини розповіді проститутки про іронію життя: батько, що колись вигнав дочку з дому через моральні міркування, не впізнає її на вулиці і намагається зав'язати з нею інтимні стосунки.

Не перекладаються автором і редакторами, зазвичай, інтернаціоналізми через їх загальну семантику у різних мовах. Наприклад:

(1) “*But, **mi General!***” said the spokesman.

(2) “*More than that, **mi General***” [Reed. *Insurgent Mexico*: 60].

Автор не вважає за потрібне дати переклад іспанського виразу *mi General* (мій генерал), оскільки він надто очевидний для англомовного читача (пор. з англ. “my general”).

У даному випадку в реципієнта інформації не виникає проблем із розумінням ІВ без будь-яких коментарів і пояснень.

Однак, чим би не керувався автор при ігноруванні пояснювального контексту ІВ, читач мимоволі вдається до здогаду.

Навіть якщо весь текст написаний рідною мовою читача, завжди є певна кількість слів (10-12%), які йому невідомі (агніоніми) [160]. Однак, це, зазвичай, не викликає у читача почуття дискомфорту, оскільки не заважає зрозуміти йому основний зміст прочитаного. Не викликає особливого дискомфорту і нерозуміння/незнання окремих іншомовних слів і виразів, які трапляються в ХТ, навіть якщо відсутні відповідні авторські та/або редакційні коментарі. Читачу нерідко достатньо і того, що він може віднести дане слово до певного тематичного класу. Так, розуміючи, наприклад, що мова йде про якісь незнайомі страви, напої, деталі одягу, читач не намагається знайти у словнику точну назву цих предметів своєю рідною мовою. Належність їх до певного класу денотатів на гіперонімічному чи навіть топічному (надмірне узагальнення) рівні досить задовольняє читача і дозволить йому не зациклюватися на незнайомому слові.

Художній текст, на відміну від наукового, не розрахований на максимальну експлікацію смислів. У ньому цілком допускаються недомовки, двозначність, варіативність. Подібна полісемантичність, як ми вже зазначали, є інгерентною властивістю ХТ. Тому наявність певної кількості слів, включаючи іншомовні, досить загерметизованих у ХТ,

цілком припустима, а інколи подібна герметичність стає творчим принципом письменників (прозаїків і поетів) певного напрямку, певного стилю.

Нерозшифровані автором іноземні слова також можуть бути елементом подібної мовної гри, коли читач залучається у процес творчості, сам домислює певні слова і вирази.

Незалежно від того, чи є відсутність АІ навмисним прийомом, направленим на герметизацію смислів, чи автор просто не враховує скромні лінгвістичні знання середньостатистичного читача – у будь-якому випадку читач свідомо чи несвідомо вдається до здогаду. Інколи здогад не спрацьовує, що, як правило, не надто бентежить читача при умові, що основний зміст тексту йому зрозумілий.

Зупинимось докладніше на можливостях здогаду і конкретних вербально-психологічних механізмах його дії.

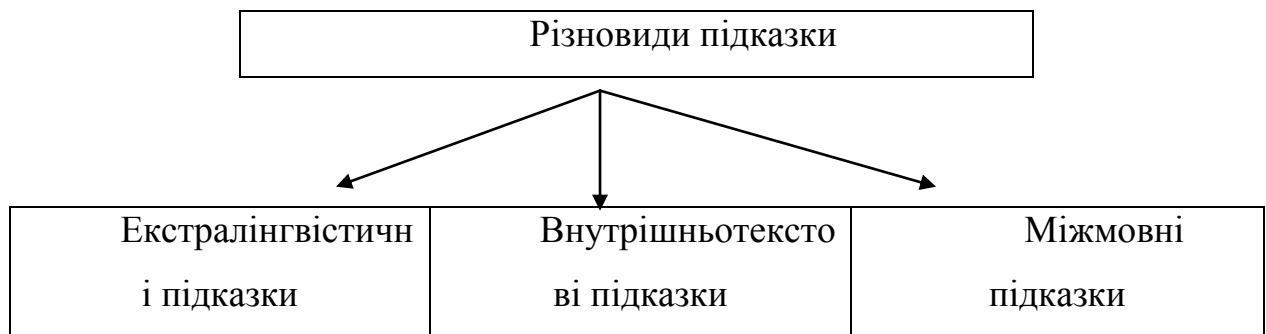
Здогад є різновидом абдукції (abduction). Абдукція – це побудова гіпотези про приховані закономірності тексту, яка перевіряється за кодом подальшого читання [239, с. 52].

Inferencing – здогад як процес; inference – здогад як результат даного процесу – це терміни, що належать Аарону С. Картону, який застосував їх для розробки методів і прийомів вивчення іноземної мови: «під час вивчення іноземних мов здогадом користуються, щоб розуміти незнайомі морфеми і слова в «природніх контекстах»» [94, с. 178].

Здогад близький до формального логічного висновку, однак вони не синоніми. Безперечно, здогад має справу зі зведенням воедино різних ознак, які вказують в одному напрямку, але він не вимагає настільки високої точності і формалізованості, як умовивід. Читач, який користується здогадом, допускає певний рівень імовірності та невизначеності, навряд чи можливої при логічному висновку: «здогад – значно більш швидкий, випадковий і суб'єктивний процес, ніж логічний умовивід» [94, с. 179].

Велику роль при спробі здогадатися про означення ІВ грають підказки. Можна виділити наступні різновиди підказки (Див. схема №5):

Схема №5

1) Екстралінгвістичні підказки.

Закономірності об'єктивного світу, особистий досвід читача, дозволяють нам здогадуватися про багато подій. Якщо ми можемо спрогнозувати подію в «реальному світі», це означає, що інколи ми можемо передбачити і слова чи значення слів, які ці події представляють.

У цьому плані велику роль відіграють фрейми, тобто сценарії певних стійких ситуацій, які передбачають і певний набір вербально-концептуальних елементів, що забезпечують дану, тобто описану, подію [Див. докладніше 157, 239].

Так, знання розмовних формул та правил їх застосування дозволяє здогадатися, наприклад, що у відповідь на привітання репліка іноземною мовою повинна також містити зустрічне привітання. Таким чином, представлення фреймових ситуацій у ХТ має можливість здогадатися про значення ІВ без додаткових пояснень автора чи редакторського перекладу.

Фрейм прощання припускає наявність відповідних формул-сигналів закінчення спілкування, тобто вони настільки очевидні, що автор їх не пояснює, не перекладає мовою базового тексту. Наприклад:

“I’m ready,” Burke said. “Good-buy and thanks,” he said to the doctor.

“Adieu, Australos...” [Aldridge. The Sea Eagle: 29].

У даному випадку відповідь репліка-прощання досить ситуаційно очікувана. Ритуал закінчення спілкування передбачає аналог формули

прощання у репліці-відповіді: Good-bye → Adieu. Слово adieu давно перейшло територіальні кордони Франції і набуло статусу псевдоінтернаціоналізму. Таким чином, у даному випадку абдукція має подвійну «підтримку»: фреймову і семантичну.

Якщо між мовою-реципієнтом і мовою-донором є велика різниця, то роль і значення екстралінгвістичних підказок різко зростає.

Досить легко вираховується значення ІВ, якщо воно є антонімічним елементом у структурі протиставлення, контрадикції. Наприклад:

I asked the women what they thought of the war.

“The French and English are noble,” said one.

*“The German are all **cochons!** **Vive la France!**”*

[Reed. With the Allies: 181].

Слово cochons (свині) виконує інвективну функцію. Його значення як негативної ЛО стає очевидним завдяки протиставленню «своїх», тобто французів і англійців, «чужим», тобто німцям. Природньо, що «свої» гідні позитивної оцінки noble. Відповідно, «чужі» отримують образливу, пейоративну оцінку cochons! (тобто свині, покидьки, негідники і т.д.). Таким чином, розуміння тут забезпечується завдяки контрасту двох аксіологічних центрів: noble::cochons. Загальноісторичний контекст (Перша світова війна, де французи і німці знаходяться по різні сторони лінії фронту) і структури контрадикції дозволяють у сукупності вивести значення слова cochons в його пейоративному ЛСВ.

2) Внутрішньотекстові підказки.

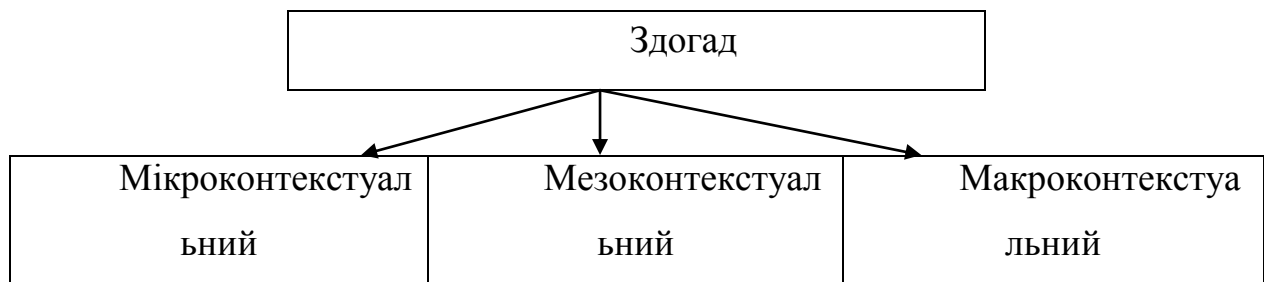
Внутрішньотекстові підказки передбачають використання елементів ізотопічного ряду (ІР), у який вбудовується іншомовне слово чи вираз. Ізотопічний ряд – це ланцюжки тематично зв'язаних слів, які можуть знаходитися один біля одного в безпосередній близькості або дистанційно [12]. Читач намагається підвести невідоме слово (семема X) під той чи інший ізотопічний ряд, який складають відомі йому семема базової, тобто рідної мови адресата інформації.

Нагадаємо, що під ізотопією розуміється «рекурентна послідовність семантичних ознак у складі висловлювання або тексту» [32, с. 70].

Перевірка за ізотопічними рядами відповідного фрагмента тексту дозволяє більш-менш точно визначити релевантний ІР, який і дає можливість зробити здогадку із більшою чи меншою точністю.

Здогад при цьому може здійснюватися на основі мікро-, мезо- і макроконтексту (Див. схему №6):

Схема №6

Прикладом апроксимаційної інференції у найближчому контексті (мікроконтексті) може бути наступний фрагмент тексту нарису Дж. Ріда «Insergent Mexico»:

<...> *but once a refugee he committed the unpardonable crime of stealing cattle from the rich **hacendados*** [Reed. *Insergent Mexico*: 55].

Щоб зрозуміти значення слова *hacendados*, можна скористатися способом аналізу валентної сполучуваності. Співставлення двох колокацій, у які входить слово *hacendados*, дозволяє зробити деякі попередні висновки про семантику аналізованого слова.

Отже, колокації *the rich hacendados* та *to steal cattle from <...> hacendados* підводять читача до висновку про те, що худобу можна викрасти у поміщика або із його маєтку. Читачі, які не знають іспанської мови, навряд чи зможуть визначити точніше: йдеться про об'єкт, де утримують худобу, чи про власника цієї худоби. Автор відповідних роз'яснень у тексті не надає. Очевидно, він вважає, що для читача важливий сам факт «експропріації» худоби у багатів знаменитим Віллі, який постійно

здійснював подібні акції заради, як він вважав, установлення соціальної справедливості.

Відмітимо, що у книзі, призначеній для російськомовного читача, дається редакторське затекстове пояснення даного слова: *hacendado* – *помещик* [380, с. 258]. Нагадаємо, що слово «поместье» іспанською мовою звучить як *hacienda*. Таким чином, ідеться в даному фрагменті «о помещике», а не про його маєток, хоча подібна деталь є несуттєвою для розуміння характеру головного героя – селянського вождя Віллі.

Таким чином, у даному випадку може йти мова про апроксимаційний здогад, достатній для розуміння описаних автором дій одного з персонажів нарису.

Читацький здогад можливий на основі не тільки вузького, а й більш широкого контексту – мезоконтексту, межі якого зазвичай співпадають із межами НФС. У цьому випадку читачеві на допомогу приходять ізотопічні ряди. Нагадаємо, що це ланцюжки тематично зв'язаних слів, які можуть розташовуватися один від одного у безпосередній близькості або дистанційно [12; 156].

Розглянемо конкретний випадок:

Villa never drinks nor smokes, but he will outdance the most ardent novio in Mexico [Reed J. I Saw the New World Born: 65].

Читач, що не знає іспанської мови, прочитавши дану фразу, зрозуміє, що йдеться про якогось запального в танці чоловіка. Але тільки наступний контекст – мезоконтекст – із його опорними тематичними словами дозволяє зробити більш точний здогад:

When the order was given for the army to advance upon Torreon, Villa stopped off at Camargo to be best man at the wedding of one of his old compadres [ibid.].

Тематичні слова *best man* і *wedding* у рамках фрейму «Весілля» дають можливість зробити приблизний висновок про те, що Віллі може перетанцювати будь-якого учасника веселощів. Кореневий аналіз слова

novio з його базовою індоєвропейською морфемою –*nov* наштовхує на думку, що йдеться про людину, для якої наступає новий етап у житті. Дійсно, мова в нарисі йде про недавно одруженого чоловіка, який тільки ступає на нову стежку свого життя.

Але автор не подає пояснення цього слова. Якщо читач і не здогадується про точний смисл слова *novio*, то зрозуміє головне: Віллі вмів веселитися і робив це з великим задоволенням на чужих весіллях.

Не зовсім точне розуміння слова *novio* в цілому не заважає авторові донести до читача головну інформацію, суттєву для характеристики цієї центральної фігури нарису – селянського вождя Віллі: герой оповідання – людина, яка легко захоплюється, уміє займатися не тільки серйозними справами, а й від душі веселитися. Слово *novio* могло бути замінене будь-якою іншою домінантою, що вказує на учасника весілля без втрати для характерологічної частини дієгесіса.

Проте у ряді випадках більш-менш точний здогад можна зробити тільки на базі макроконтраксту, тобто всього твору або його більшої частини.

Так, наприклад, Олдрідж не дає пояснення грецького слова *benzina*, яке часто використовує в романі «The Sea Eagle» в латинському графічному образі.

Тільки на трьох сторінках [363, с. 119-121] це слово повторюється 5 разів. Із ряду мікроконтекстів (тобто в межах фрази) стає зрозумілим, що йдеться про якийсь досить легкий і мобільний плавальний засіб: *run up in the middle of the gulf* (мається на увазі швидкий рух поверхнею води); *to sent out [its] benzina to catch us* (указує на здатність наздогнати інший об'єкт, що рухається водним шляхом); *to be a Diesel* (вказує на наявність мотора).

Таким чином, аналіз валентних зв'язків допомагає зробити приблизний висновок про те, що йдеться про моторний човен, який є частиною оснащення бойового корабля (*It was a warship that sent out its benzina*).

Як бачимо, тільки сукупно окремі фрагменти, розкидані у макроконтексті, дозволяють більш-менш точно визначити денотат даного номінанта – грецького слова *benzina*. Саме слово дає лише можливість скласти думку про те, на якому паливі працює указаний засіб для плавання завдяки міжмовному (інтернаціональному) кореню *benz*.

Ступінь конкретизації значення при здогаді найчастіше відповідає гіперонімічному рівню, тобто базовому поняттю.

Прикладом інтерпретації на гіперонімічному рівні є наступний фрагмент із «*Insurgent Mexico*» Джона Ріда:

The noble Alamo trees, towering thickly in massy lines along the ditches to the west, burst into showers of bird-song <...> [Reed. Insurgent Mexico: 75].

Читач здогадується, що *Alamos* - це якийсь вид дерев завдяки гіпероніму, родовому значенню *trees*, яке автор неодноразово повторює в тексті:

Except for another line of Alamos straggling to the city, there were no trees in all the plain but two or three scattered ones to the right [ibid].

Тільки завдяки редакторському поясненню англомовний читач, який не володіє іспанською, дізнається, що *alamo* означає «тополя». Таким чином, без допомоги редактора конкретизація значення ІС відбувається тільки на рівні гіперонімії, що є доволі апроксимативною формою здогаду.

3) Міжмовна підказка.

Крім внутрішньотекстових (внутрішньомовних) підказок існують і міжмовні. До категорії останніх відносяться споріднені слова, інтернаціоналізми, деривативи, утворені внаслідок запозичень із мови в мову.

Таким чином, семантичний аналоговий аналіз дозволяє також здогадуватися про смисл слів за спільністю коренів у мові-реципієнті та мові-донорі.

Прикладом здогаду за кореневою морфемою і за контекстним оточенням може слугувати наступний фрагмент нарису Джона Ріда «Insurgent Mexico»:

They tell, for example, how one of his band named Reza was captured by the rurales and bribed to betray Villa [Reed. Insurgent Mexico: 56].

Корінь *gur* (лат.), який є основою цілої низки англійських слів (напр., *rural* – сільський, досить раннє запозичення), дозволяє читачеві зробити наступний висновок: йдеться про людей, які мешкають та працюють у сільській місцевості.

Дієслівна конструкція *was captured by the rurales* надає можливість зрозуміти, що мова йде про іменник, що виконує роль актанта (*the rurales captured Reza*).

Як підказує читачеві життєві чи енциклопедичні знання, йдеться про представників сільської влади, а скоріше поліції, оскільки саме вона уповноважена тут затримувати або арештовувати винуватців чи підозрілих громадян. Дієслово *to capture* в цьому випадку виконує роль основного контекстуального орієнтира – предиката.

Таким чином, читацький здогад спонукає до думки про те, що йдеться про підрозділи силових структур, що діють у сільській місцевості.

Цей здогад підтверджується і редакторським поясненням: *rurales* (ісп.) – сільська поліція [Reed. Insurgent Mexico: 258].

Мимохідь зазначимо, що в ВІРСі дане слово не представлене зовсім.

Слід відмітити, що підказки можуть діяти в ансамблі, дозволяючи редуціювати передбачуваний референт номінанта, що максимально точно відображає відповідний денотат.

3.3. Редакторська інтерпретація іншомовних включень

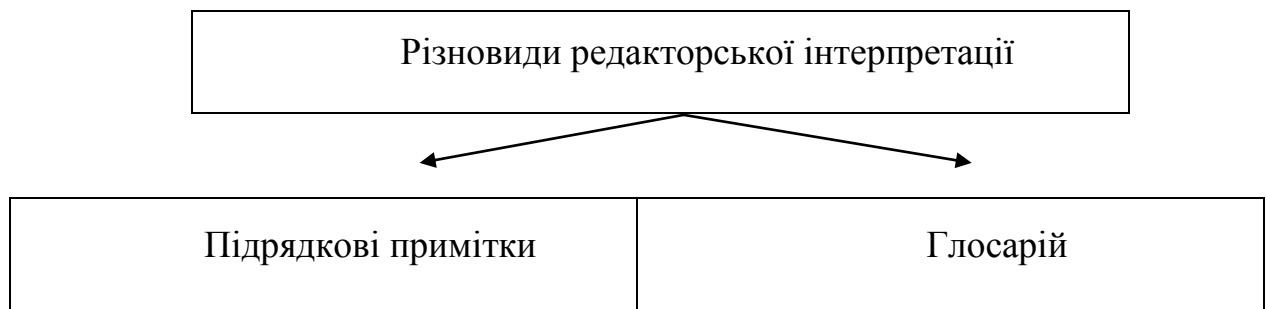
Проблеми редагування ХТ, враховуючи й експлікації малозрозумілих фрагментів тексту, розглядалися в деяких працях [35; 162; 191; 195; 218].

Однак способи експлікації іншомовних включень предметом спеціального розгляду поки що не були. Зупинимося на редакторській інтерпретації ІВ докладніше.

Через відсутність авторської інтерпретації ІВ нерідко здійснюється редакторська підтримка для забезпечення адекватного сприйняття недоступної для широкого кола читачів інформації. Особливо часто редакторська інтерпретація (PI) подається у творах, адресованих іншомовному читачеві (читачеві-іноземцю).

Редакторська інтерпретація зазвичай представлена у вигляді підрядкових приміток або в коментарі (глосарії) після тексту (Див. Схему №7):

Схема №7

1) у вигляді підрядкових приміток. Переклад відповідних ІВ представлений базовою мовою твору, якщо він адресований читачам, які є носіями даної мови. У виданнях, призначених читачам-іноземцям, зазвичай переклад дається відповідною іноземною мовою.

Так, А. В. Клетнева, здійснивши підготовку тексту роману Е. Хемінгуея «Fiesta», написала до нього коментар і, склавши для перекладу словник-мінімум російськомовному читачеві, дала переклад іншомовних включень російською мовою у підрядкових примітках, при цьому вона завжди вказує мову, із якої дане включення було запозичене. Наприклад:

*We wished him “**Mucha suerte**, ¹” shook hands, and went out.*

¹ *Mucha suerte* – (исп.) Удачу [Hemingway. Fiesta: 184].

Однак наші спостереження показують, що в даному виданні далеко не всі включення були відмічені редактором (*marc, strega*). При цьому редактор найчастіше вводить зноски тільки тоді, коли вперше вживає включення, навіть якщо ІВ зустрічається неодноразово, що характерно для сучасної редактури: читач вже отримав відповідну інформацію про ІВ і немає необхідності перевантажувати довідковий апарат твору надлишковою інформацією. Наприклад, у романі «Fiesta» неодноразово зустрічається іспанське включення *fine(s)*. Редактор дає переклад даної лексеми, вперше вживши її у тексті:

*We had several **fin**es¹ after the coffee, and I said I must be going.*

---

¹ *fin*es – (фр.) водка вищого качества [Hemingway. Fiesta: 7].

Однак на наступних сторінках редактор не робить ніяких пояснень і не використовує виноску:

*After the coffee and a **fin**e we got the bill, <...> [Ibid.: 84].*

*We would drink another **fin**e together [Ibid.: 270].*

Разом із тим слово *arriba* пояснюється Клетневою в обох випадках його вживання у тексті роману [ibid.: 116, 178].

В іншому виданні даного роману [361] переклад іншомовних елементів представлений у посторінковому коментарі редактора Н. С. Стрелкової, яка на відміну від А. В. Клетневої, дає більш точний переклад не тільки тих же слів, що й у вищезгаданому виданні, але й інших ІВ, переклад яких з невідомих причин Клетнева не представила. Наприклад, Стрелкова дає переклад-роз'яснення слова *strega* – лікер, настояний на травах, типу «шартрез» [361, с. 217], який обділила своєю увагою Клетнева. Перекладає Стрелкова і відсутнє у Клетневої слово *marc* – коньяк із віджатого винограду [ibid.: 245]. Слід відмітити, що деякі французькі, іспанські та італійські слова Стрелкова подає в перекладі мовою оригіналу, тобто англійською. Наприклад, французьке дієслово «*tromper*» роз'яснюється в коментарі англійською мовою – «to be unfaithful to» [ibid.: 236]. При цьому

вона уважна навіть до тих слів, значення яких сам Хемінгуей у романі пояснив за допомогою описового контексту. Наприклад, вона подає у своєму коментарі переклад слова *poule* – «потаскушка» [ibid.: 233], хоча Хемінгуей «підвів» читача до цього значення за допомогою розгорнутого опису ситуації в самому тексті. Слід відмітити, що Стрелкова не мотивує свій вибір мови перекладу конкретних ІВ, хоча переважно це російськомовні еквіваленти згадуваних ІВ.

В цілому можна відмітити, що коментарі до іншомовних вкраплень у Стрелкової зроблені на більш високому рівні, ніж у Клетневої;

2) у глосарії (коментарі), найчастіше розміщеному після основного тексту. При цьому пояснення може являти собою:

а) переклад ІВ базовою мовою-реципієнтом, якщо текст призначений для читачів, що володіють базовою мовою (мовою-реципієнтом ІВ).

Наприклад:

faena (Sp.) – work

charlotada (Sp.) – burlesque, amusing imitation [Hemingway. *Undeclared*: 141];

б) переклад рідною мовою читача, без опори на мову-реципієнт, якщо текст призначений для читачів-іноземців. Наприклад:

Máquina – (исп.) механізм [Hemingway. *For Whom the Bell Tolls*: 33];

Lo sabes? – (исп.) ти не знаєш? [ibid: 82];

Hombre – (исп.) чоловік, мужчина [ibid: 92].

Редакторський переклад, як правило, супроводжується вказівкою на мову, якою подається іншомовне вкраплення:

Alamos (исп.) – тополя;

mes enfants (фр.) – мої діти;

caballo (Sp.) – a horse.

Однак трапляються і випадки, коли для читачів-іноземців редактори не роблять пояснень, даючи переклад базової мови твору.

Так, велику кількість іншомовних включень використовує американський письменник О'Генрі. Найчастіше ІВ у нього представлені

іспанськими словами і виразами, оскільки дія багатьох оповідань розгортається у прикордонних районах США і Мексики. Проте автор майже ніколи не вдається до власної інтерпретації. Цю інформаційну прогалину, як правило, заповнює редактор, який дає своє роз'яснення в коментарях. Наприклад:

To page 67

a patio (Spanish) – a yard

Qui picadores diabolos! (Spanish) – What prickly devils!

<...>

a panadería (Spanish) – a bakery [O'Henry. Ships: 142].

PI може мати вигляд розгорнутої експлікації чи усіченої дефініції (без дієслова-зв'язки), однак ці варіанти, у порівнянні з перекладом, зустрічаються досить рідко.

Наведемо кілька прикладів усічених дефініцій:

a tortilla (Spanish) – a thin flat unleavened cake as of maize, baked on a heated iron or stove [O'Henry. Ships: 142];

corrida (Sp.) – bullfight for public entertainment [Hemingway. The Undefeated: 140].

Як бачимо, хоч книга і призначена російськомовним читачам, які знають чи вивчають англійську мову, укладачі Е. Ф. Лазаревич і А. Ф. Качалова [361] дають пояснення виключно англійською мовою, очевидно не маючи сумніву в мовній компетенції читача.

Випадки відмови автора давати будь-які пояснення французьких включень трапляються у С. Моема. Напевно автор вважає, що його читач більш-менш знайомий з французькою мовою. У виданні для російськомовних читачів цей недолік усуває редактор-коментатор, даючи відповідні пояснення російською мовою в кінці книги:

К стр. 203

Madam et les enfants (фр.) – зд. О супруге и детях

К стр. 204

Indigène (фр.) – туземец, туземка

Mon Dieu (фр.) – Боже мой

К стр. 205

Pour l'amour de Dieu (фр.) – Ради Бога [Maugham. *The Moon and Sixpence*: 238].

Редакторські пояснення нерідко мають узагальнюючий характер. Так, у Хемінгуея в оповіданні «*Undeclared*» згадуються різні види маневрів під час кориди. Однак редактор, подаючи їх в одному перелічувальному ряду, зводить все до пояснення за допомогою гіперонімії:

23. Veronica (below: recorte, quite, suerte, pase natural, pase de pecho (Sp.) – a body of skills or techniques performed by a matador before killing a bull [Hemingway. *The Undeclared*: 141].

Як можна помітити, подібне роз'яснення так і не конкретизує ці прийоми, характерні для техніки ведення бою биків. Подібне узагальнююче пояснення навряд чи можна вважати дійсною експлікацією перерахованих професіоналізмів. У таких випадках більш доречним було б застосування розгорнутих пояснень.

В цілому, наші спостереження і підрахунки показали, що кореляція перекладних, з одного боку, і експлікаційно-дефеніційних форм редакторської інтерпретації, з іншого, – становить 5:1.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

У цьому розділі аналізуються різні способи інтерпретації іншомовних включень у художньому тексті. При цьому підкреслюється особливе значення фактора адресата при створенні тексту та в процесі його декодування.

Можна виділити 3 основні способи інтерпретації ІВ у художньому тексті:

- А. Авторська;
- Б. Редакторська;
- В. Читацька.

Авторська інтерпретація означає, що автор дає переклад ІВ мовою-реципієнтом твору: 1) у самому тесті (внутрішньотекстова інтерпретація) чи 2) у затекстовій частині (затекстова інтерпретація).

У свою чергу, як показало наше дослідження, внутрішньотекстова авторська інтерпретація має такі різновиди, що передбачають: 1) міжмовну синонімію (у межах мікро-, мезо- і макроконтексту); 2) введення дефініцій мовою-реципієнтом; 3) введення експлікацій (розгорнутих описів) мовою-реципієнтом.

Міжмовна синонімія означає переклад слова або цілого відрізка ІВ мовою-реципієнтом за допомогою відповідних одиниць, що мають максимальне наближення до вихідного значення. ІВ може бути як у передпозиції до пояснювального контексту, так і в постпозиції. Із точки зору підтримання читацького інтересу сильнішою є позиція ІВ з поясненням у постпозиції. Нерідко зустрічаються пояснення-ретардації, коли експлікація значно дистанційована від ІВ. Це ще більше активізує творчі можливості читача, змушуючи його будувати відповідні здогади і припущення, які потім знаходять або не знаходять своє підтвердження.

Іноді, як показав аналіз, у ХТ зустрічаються випадки подвійної (vystuplennie – “coming out”, “demonstration”) та потрійної (speculator –

maradior, bandit, ghoul) синонімічної інтерпретації, що дозволяє дати більш точну, багатофокусну семантичну характеристику ІВ.

Унаслідок такого способу авторського пояснення, як дефініція, обов'язковою умовою є присутність знака еквівалентності (to be; means; to be equal to; to be the same as тощо). Подібні дефініції нерідко вводяться в тому випадку, якщо контекстуальні значення ІВ не збігаються зі словниковими значеннями даних одиниць.

Крім дефініцій можуть використовуватися розгорнуті описи-експлікації. Вони найчастіше з'являються в тих випадках, коли необхідно розтлумачити будь-яку реалію історичного чи національно-етнічного характеру.

Авторська інтерпретація в затекстовій частині найчастіше зустрічається у двох формах репрезентації:

- посторінкові виноски;
- пояснення в кінцевих виносках (глосарії), які зазвичай буде розміщений за основним текстом.

Однак, у зв'язку з відсутністю відповідної довідки у деяких виданнях, не завжди зрозуміло, чи належать посторінкові виноски самому автору чи редактору, що, безумовно, ускладнює власне текстологічний аналіз твору.

Значно активізуються механізми читацької інтерпретації у тих випадках, коли авторська експлікація повністю відсутня.

Наш аналіз показав, що, як правило, автори не пояснюють такі ІВ, які представляють собою широко відомі розмовні формули, у тому числі, формули ввічливості та подяки, привітання і прощання, згоди і незгоди; гасла; вигуки-емотиви; різні найменування людей, найчастіше узагальнені інвективи.

Введення іноземної мови, яка не супроводжується жодними авторськими експлікаціями, примітками, перекладом, – пояснюється різними факторами:

1) автор завищує ступінь мовної підготовки читача, вважаючи, що той достатньою мірою володіє певним набором слів і виразів тієї чи іншої іноземної мови;

2) автор вважає, що представлений ним контекст повністю дозволяє здогадатися про значення сказаного, виокремити відповідні смисли із запропонованої референтної ситуації, якщо у читача виникає у цьому необхідність;

3) автор вважає, що сказане іноземною мовою не є релевантним із погляду фабули, основної дії, а набуває характеру ознаки національної приналежності персонажа, допомагає створити національний колорит;

4) автор спокійно ставиться до читацьких варіантів інтерпретації значення іншомовних включень, вважаючи, що певна невизначеність і творча співучасть читача цілком відповідає його концепції мистецтва і літератури з можливістю мультиплікації змісту, навіть якщо ці інтерпретації будуть відрізнятися від авторського задуму.

Однак чим би не керувався автор при ігноруванні пояснювального контексту ІВ, читач мимоволі вдається до здогаду. Здогад є різновидом абдукції – побудова гіпотези про приховані закономірності тексту, які перевіряються при подальшому читанні. Здогад допускає певний рівень імовірності та невизначеності, навряд чи можливий при логічному умовиводі.

Здогад при цьому може здійснюватися на основі мікро-, мезо-, та макроконтексту. Межею мікроконтексту є найближчий контекст. Як правило, це речення, в якому значення ІВ доволі легко виокремити за допомогою значення валентності.

Рамки мезоконтексту зазвичай співпадають із межами надфразної єдності. У цьому випадку читачеві на допомогу приходять ізотопічні ряди, тобто ланцюжки тематично пов'язаних слів, які можуть розташовуватися один від одного у безпосередній близькості або дистанційно.

Проте у ряді випадків більш-менш точний здогад можна зробити тільки на базі макротексту, тобто всього твору або його більшої частини. Конкретизація змісту здійснюється тут на основі сукупності різних контекстуальних сем ІВ, що реалізуються в різних фрагментах ХТ, які визначаються за допомогою аналізу валентностних зв'язків.

Ступінь концентрації значення при здогаді найчастіше відповідає гіперонімічному рівню, тобто досить апроксимативний.

Велику роль у спробі здогадатися про значення ІВ грають підказки, серед яких можна виділити:

1) екстралінгвістичні, які засновані на закономірностях об'єктивного світу, особистому досвіді читача, що дозволяє припускати багато подій, а отже, і слова або значення слів, які представляють ці події.

У цьому плану велике значення мають фрейми, тобто сценарії певних стійких ситуацій, які передбачають і певний набір вербально-концептуальних елементів, що забезпечують дану, тобто описану подію. Наприклад, фрейм прощання припускає наявність відповідних формул-сигналів закінчення спілкування тощо;

2) внутрішньотекстові, які передбачають використання елементів ізотопічного ряду. Читач намагається підвести відоме слово (семема X) під той чи інший ізотопічний ряд, який складають відомі йому семема базової, тобто рідної мови адресата інформації.

Перевірка за ізотопічними рядами відповідного фрагмента тексту дозволяє більш-менш точно визначити релевантний ізотопічний ряд, що і дає можливість зробити здогадку із більшою чи меншою точністю;

3) міжмовні, які представлені у вигляді споріднених слів, інтернаціоналізмів, деривативів, утворених у результаті запозичень із мови в мову. Таким чином, семантичний аналоговий аналіз дозволяє здогадатися про значення слів, які мають спільні корені у мові-реципієнті та мові-донорі.

Треба відмітити, що підказки можуть діяти в ансамблі, дозволяючи редуціювати передбачуваний референт до номінанта, який максимально точно відображає відповідний денотат.

Через відсутність авторської інтерпретації ІВ нерідко здійснюється редакторська підтримка для забезпечити адекватного сприйняття недоступної для широкого кола читачів інформації, особливо у творах, адресованих іншомовному читачеві (читачеві – іноземцю).

Редакторська інтерпретація зазвичай представлена:

- 1) у вигляді підрядкових приміток;
- 2) у глосарії або коментарі після тексту.

Подібні пояснення найчастіше присутні у формі перекладу на мову-реципієнт або на мову читача-іноземця. Рідше використовуються експлікації (розгорнуті описи). Повноцінні дефініції для редакторської інтерпретації не характерні, оскільки вони передбачають наявність дієслова еквівалентності, яке редактори зазвичай опускають. Тому йдеться скоріше про синтаксично усічені дефініції, які зустрічаються набагато рідше, ніж переклад ІВ. Кореляція перекладних і експлікаційно-дефініційних форм редакторської інтерпретації становить 5:1.

Основні положення отриманих результатів відображені у наступних публікаціях: «Смысловая идентификация и интерпретация иноязычных вкраплений в художественном тексте (на примере романа Эрнеста Хемингуэя «Фиеста»)» [128], «Різновиди інтерпретації іншомовних включень у художньому тексті» [121], «Читательская интерпретация в учебном процессе» [130], «Применение изотопических рядов в пределах мезоконтекста и макроконтекста» [156], «Авторский перевод как разновидность интерпретации иноязычных вкраплений в художественном тексте» [122].

РОЗДІЛ 4

ФУНКЦІЇ ІНШОМОВНИХ ВКЛЮЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Із точки зору використання елементів різних мовних кодів можна виділити тексти гомогенні і гетерогенні [213].

Якщо текст написаний однією мовою без використання запозичених елементів з інших мов, то будемо називати його гомогенним. Якщо автор легко переключає увагу з одного мовного коду на інший, тоді можна говорити про мовну гетерогенність тексту. Очевидно, гетерогенним, у прямому значенні цього слова, не можна називати текст, у якому наявні лише окремі випадки включення іншомовних елементів. Подібні тексти мають інтермедіальне (проміжне) положення між гомогенними і гетерогенними текстами.

Гетерогенним, на нашу думку, є текст, де іншомовні інклюзивні становлять не менше 10% тексту. До таких творів, наприклад, можна віднести «Войну и мир» Л. М. Толстого, який включив у російський текст занадто довгі уривки французькомовного дискурсу. (Див. про це докладніше: 6; 92; 175).

Тексти, в яких ІВ не досягають висоти порогу 10%, ми будемо вважати інтермедіальними. До них, без сумніву, можна віднести «The Moon and Sixpence» С. Моема, «Tender is the Night» С. Фіцджеральда, «La Possibilité d'une île» М. Уельбека та ін.

Даний розділ присвячений детальному аналізу функцій, які виконують іншомовні включення в художніх текстах. Низку наукових праць присвячено дослідженню функціонування іншомовних включень у різних текстах [22; 139; 142; 147; 148; 167; 169; 172; 196 та ін.]. Однак комплексне вивчення функцій ІВ у ХТ застосовується вперше.

Можна виділити два основних аспекти функціонування ІВ в ХТ: 1) композиційно-архітектонічний та 2) характерологічний. Зупинимося на кожному з аспектів докладніше.

4.1. Композиційно-архітектонічні особливості іншомовних включень

4.1.1. Особливості функціонування іншомовних включень в архітектонічних сегментах художнього тексту

У науковій літературі немає чіткого розподілу між термінами «архітектоніка» і «композиція» (пор. напр., у словнику літературознавчих термінів статті «Архітектоніка» [Словник під ред. Тимофєєва: 23] і «Композиція» [Словник під ред. Тимофєєва: 153]). Відомо також визначення архітектоніки як зовнішньої композиції [168, с. 150].

У цьому дослідженні архітектоніка розуміється як зовнішня структура тексту. Вона тісно зв'язана з поняттям об'ємно-прагматичного ділення, яке передбачає членування тексту на такі структурно-семантичні сегменти, як заголовок, епіграф, розділи, підзаголовки тощо.

Роль ІВ у різних сюжетно-архітектонічних сегментах ХТ поки що детально не вивчалася. Розглянемо цей аспект функціонування ІВ докладніше.

Наші спостереження в цьому плані показали, що вельми активними архітектонічними елементами ХТ із точки зору включення ІВ останнім часом (XX – поч. XXI ст.) стали заголовки.

Заголовок, як відомо, є організаційним центром усього текстового масиву [71; 118; 222]. У концентрованому вигляді він містить генетичну структуру ХТ: «Заголовок художнього твору – репрезентант, тобто представник і замітник тексту в зовнішньому світі» [216, с. 129]. Семантичною домінантою ХТ вважають заголовок і багато інших вчених,

які підкреслюють, що він займає абсолютно сильну позицію в тексті [див., наприклад, 167; 103 та ін.].

Заголовки з іншомовними, найчастіше англомовними, елементами, покликані налаштувати читача на сучасний лад, показати, що йдеться про людей, які прагнуть іти в ногу з часом у світі, де відбувається експансія англійської мови, яка все більше проникає в культуру різних країн через музичні твори, засоби масової інформації тощо. Письменники усього світу жваво реагують на процеси мовної та культурної глобалізації своїми творами, нерідко даючи їм англомовні заголовки.

Використання заголовків, які представлені іншомовними елементами, характерно для сучасної німецької і гламурної російськомовної літератури, особливо для творів постмодерністського напрямку. Наприклад, до подібних заголовків відносяться «*Crazy*» у Б. Леберта, «*Generation Golf*» у Ф. Іллієса, «*Solo-Album*» у Б. Штукрад-Барре, «*Casual*» у О. Робскі та ін.

Деякі заголовки це гібридні контаміновані утворення, тобто такі, що складаються зі слів різних мов – базової та іноземної, наприклад, у С. Минаєва один із романів називається «*The Telки*», де образливе російськомовне слово потрапляє в англомовну дейктичну раму за допомогою визначеного артикля the, завдяки чому відбувається додаткова семантизація базового слова. Стає зрозумілим, що мова йде не про будь-яких простачок, а про жфнок, які обертаються в елітних колах або претендують на особливе місце в житті поряд із поважними персонами.

Як правило, заголовкові ІВ у тексті обростають додатковими смислами, які по закінченні всього твору можуть дати більш точне тлумачення його назви.

Наприклад, у романі німецькомовного письменника Б. Леберта «*Crazy*» головний герой, підліток Бенні, із позицій юнацького максималізму наділяє увесь цей світ, Бога, письменника Кафку, Інтернет, його вчителів тощо єдиною характеристикою «божевільний», вживаючи відповідне, модне серед молоді різних країн, англійське слово «*crazy*». Проте у різному

контекстовому оточенні воно актуалізує додаткові смисли, стаючи в кінці романної розповіді надзвичайно ємним, ключовим словом твору. Розглянемо кілька прикладів:

*Eigentlich ist es viel einfacher, in einer Welt zu leben, die man nicht versteht. Ich will nicht alt werden. Alt werden ist zu **crazy** für mich* [Lebert. Crazy: 109].

Тут у слова *crazy* реалізується ще і додатковий смисл «неприйнятний». Юнак не може поки що зрозуміти, що означає старість і що значить бути старим, при цьому його роздуми наповнені спробами філософського осмислення буття існування:

>> *Obwohl-den Satz Ich weiß, dass ich nichts weiß kann ich eigentlich immer recht gut gebrauchen. In Mathe zum Beispiel* <<

>> *Aber für Mathe ist dieser Satz in der Regel nicht gedacht* <<, *antwortet Janosch.*

>> *Für was dann?* << *frage ich.*

>> *Na, für uns* <<, *antwortet Janosch.*

>> *Für uns?* << *frage ich.*

>> *Ja, für uns. Um zu erklären, dass man eigentlich nichts wissen muß, um **crazy** zu sein.* <<

>> *Dieser Satz hat doch mit **crazy** nichts zutun* <<, *antworte ich.*

>> *Doch* <<, *antwortet Janosch.* >> *Dieser Satz ist **crazy**.* <<

>> *Ich verstehe diesen Satz nicht* <<, *antworte ich.*

>> *Vielleicht ist er einfach zu **crazy**. Hauptsache, alles geht weiter. Und wir alle finden unseren Weg.* << [Lebert. Crazy: 109].

У цьому майже філософському діалозі, який є ключовим для розуміння змісту роману, дане слово актуалізує ще одне додаткове значення «надто складний».

Не меншою активністю у плані використання ІВ відрізняються і епіграфи, особливо в так званій сучасній гламурній літературі. Як справедливо зазначає Н. А. Фатеева, «через епіграфи автор з'єднує свій твір

і його заголовок із зовнішнім світом, відкриває зовнішню сторінку тексту для проникнення літературно-мовних віянь різних напрямів і епох, тим самим наповнюючи і розкриваючи його внутрішній світ» [216, с. 135]. Дійсно, епіграф, формально схований за заголовком, виражає й авторську думку, точку зору під прикриттям іншої особи і джерела.

Таким чином, винесені за межі основного корпусу тексту, епіграфи, тим не менше, служать важливим індикатором смислового поля твору. Наприклад, рекламний слоган “*Give me, give me – pronto-Amaretto*”, що став епіграфом до роману «Faserland» Кр. Крахта, виступає своєрідним провідником читача у світ відомих торгівельних марок і брендів, у якому рухаються його персонажі [119, с. 27].

Велику увагу приділяє епіграфам російський письменник С. Минаєв. Деякі епіграфи до частин і розділів у його книгах представлені іншомовними включеннями. Інколи це цитати із різноманітних пісень, лічилок, віршиків, які перекликаються за змістом з основним текстом відповідної частини і розділу. Наприклад, офісну метушню автор метафорично асоціює з пацючими перегонами. Так названо і відповідний розділ його книги Р.А.Б. – «Крысиные бега». Із даною назвою у змістовному плані співвідноситься один із епіграфів до цього розділу (a race for rats):

It's a maze for rats to try

It's a maze for rats to try

It's a race, a race for rats

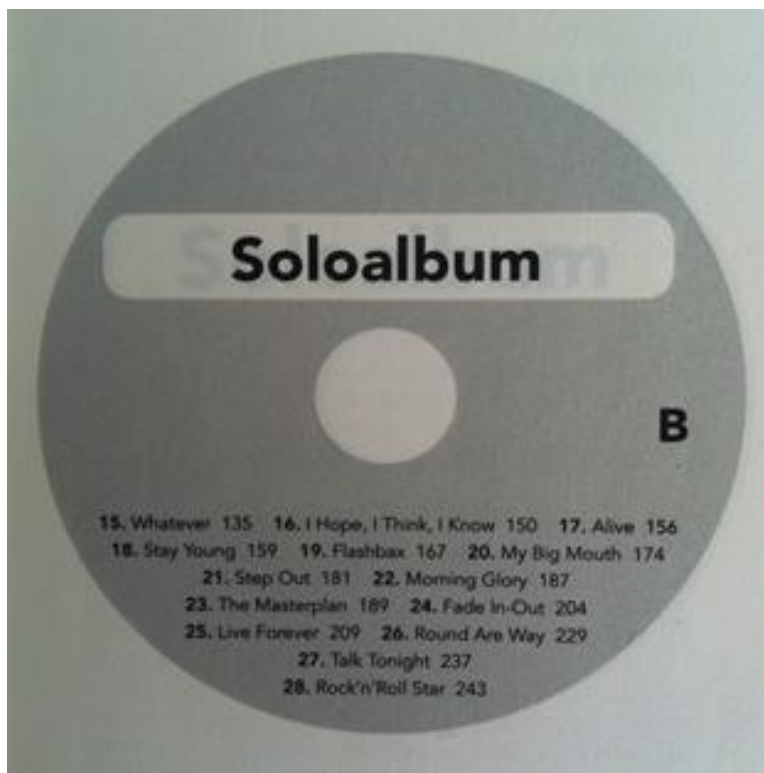
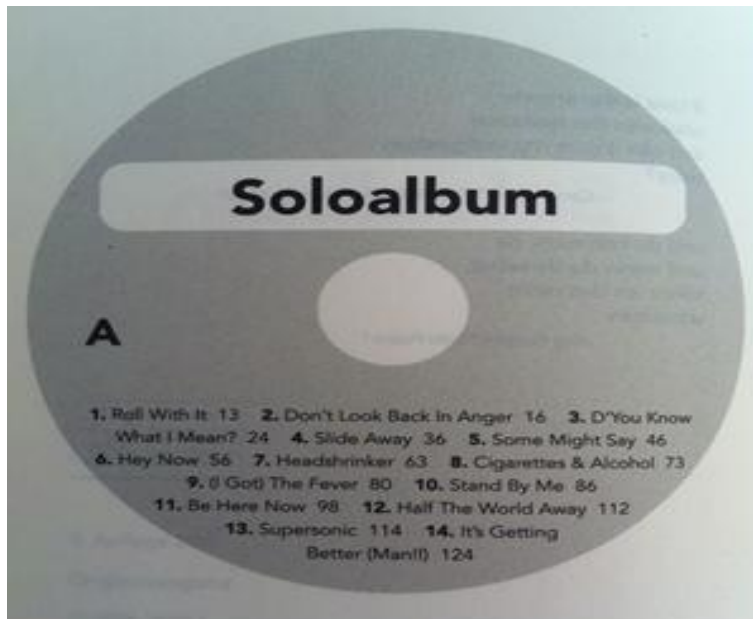
A race for rats to die

Placebo. Slave to the wage. [Минаєв. Р.А.Б.: 213].

Активно використовуються англomовні слова і вирази в заголовках окремих розділів. Наприклад, у романі «Soloalbum» Б. Штукрад-Барре розділи позначені за допомогою англomовних елементів (*Roll with it; Half the World Away* та ін.), хоча виклад ведеться німецькою, рідною для автора мовою. Заголовки розділів тут представлені як назви хітів англomовного

пісенного альбому, який складає сюжетно-композиційний каркас роману.

(Див. Рис. 1):

Рис. 1.

Деякі назви розділів тут – інтертекстуальні елементи. Так, *Don't Look Back in Anger* є антитезним варіантом назви відомої п'єси англійського драматурга Осборна "Look Back in Anger". Цим автор підкреслює, що сучасне покоління молодих людей не готове до жодних соціальних протестів на відміну від «сердитих молодих людей» 60-х років ХХ століття, незадоволених тим, як влаштоване суспільство.

Окремі епізоди життя персонажа-розповідача приводяться у відповідність із музикальною шкалою цінностей хіппі. Автор проводить паралелі між стилем музичних композицій і різними подіями у житті головного героя. Метафора роману полягає в тому, що життя сприймається як соло музиканта із його злетами і падіннями на музичній ниві.

Зв'язки між англійським заголовком і німецьким текстом розділів даного роману опосередковані. Заголовні слова майже ніколи не повторюються у тексті розділу. Більш-менш прозорими є семантичні зв'язки між заголовком і текстовим масивом у розділі *Cigarettes & Alcohol*, у якому йдеться про розваги, вечірки, що супроводжуються випивками і курінням тютюнових виробів та застосуванням наркотиків. Співвідносними з заголовком можна вважати також німецькомовні слова тексту *Wien*, *Champagner* і слово-гібрид *Martini-Cocktail*. Вони знаходяться у гіпогіперонімічних відношеннях із заголовним словом *Alcohol*, яке задає тематику відповідної частини твору.

Отже, заголовки розділів, частин передають або загальну тему відповідної глави, або співзвучні з її загальним тоном, настроєм.

Заголовне слово роману може рефреном проходити через увесь текстовий корпус твору, виконуючи роль сюжетно-композиційної скріпи твору, й забезпечувати його когезію. Таким словом є, наприклад, слово *crazy*, яке в тексті вищезгаданого однойменного роману "Crazy" вживається не менше 30 разів, поступово обростаючи новими смислами.

Отже, ІВ, як можна було переконатися в цьому, є одним із важливих засобів архітектонічної організації ХТ.

4.1.2. Особливості функціонування іншомовних включень у різних типах розповіді

У традиційній теорії тексту прийнято виділяти кілька типів розповіді залежно від співвідношення голосу автора і персонажів (див. докладніше: 12; 52; 118; 72; 166).

Йдеться про такі типи розповіді, як авторська розповідь (АР), тобто власне авторська мова; персонажна мова (ПМ), яку в науковій літературі часто називають діалогом чи діалогічною мовою (ДМ); невласне-пряма мова (НПМ) та зображальна внутрішня мова (ЗВМ) [118, с. 134].

Нагадуємо, що АР – це такий тип розповіді, у якому домінує голос автора чи розповідача, від особи якого ведеться висловлювання. ПМ чи діалог – це тип розповіді, у якому звучать голоси персонажів, їх пряма мова. У НПМ відбувається контамінація голосу автора (розповідача) і персонажів.

Останнім часом стало правилом виділяти також зображальну внутрішню мову, яка є внутрішньою персонажною мовою, на відміну від зовнішньої, яку і називають зазвичай діалогічним мовленням [118; 242].

Наші спостереження показали, що на АР у ХТ припадає 26% ІВ, а частка ІВ у діалозі та ЗВН сумарно становить 54%. У НПМ частка ІВ складає 20%.

Як видно з представлених даних, в плані використання ІВ персонажна мова є найбільш активною частиною тексту, що пояснюється її підвищеним індивідуально-характерологічним навантаженням. Вона є прямим індикатором національної або професійної приналежності персонажів і опосередкованим індикатором локальності описуваних у ХТ подій.

Розглянемо уривок бесіди двох персонажів із роману С. Минаєва «Москва, я тебе не люблю»:

- А, - Санька сплюнул. – В п'ятницю играти будем? Я тут подумал, может, вист поднимем рублей до пяти? Чтобы почувствовать биение жизни?

- Да можно и ... - предательски расслабляюсь. – Да брось ты, мы же **френдли**... На друзьях зарабатывать хочешь? <...>

Далі розмова між двома бізнесменами переходить на обговорення кар'єрного росту одного зі знайомих:

- <...> Представляешь, Иваныча, судя по слухам, в кремлевский **пул** берут.

- Вау! – пытаюсь глотнуть пива, но оно не лезет. – **Лаки Иваныч!**

- Ага! – Он сплевывает. – По слухам, это жена его новая подсуетилась. **Лаки, лаки**... Некоторые женятся, а некоторые – **фак**. Такая карма.

- Кстати о карме. Хороший **стаф**?

- Реальный. Мягкий. <...> [Минаев. Москва, я тебя не люблю: 51].

У даний діалог автор увів кілька іншомовних слів, представивши їх кирилицею: **френдли** (від англійського friendly – дружній); **лаки** (lucky – везучий, щасливчик!); **фак** (fuck – обсянне слово, яке в даному випадку приблизно відповідає російському жаргонізму «облом!»); **стаф** (stuff – ідеться про наркотики).

Співрозмовники чудово розуміють один одного через те, що відносяться до одного кола осіб, – управлінців.

Як бачимо, у ПМ іншомовні включення часто відображають розмовний регістр, у якому зустрічається багато слів із повсякденного побутового мовлення з досить великою кількістю простомовних, негативно-забарвлених, а іноді нецензурних лексем.

Разом із тим, ІВ нерідко виконують і евфемістичну роль, дозволяючи співрозмовникам зберегти правила пристойної поведінки, не порушуючи етикету:

“*Couldn't we live together, Brett?*”

“*Couldn't we just live together?*”

“*I don't think so. I'd just **tromper** you with everybody. You couldn't stand it*”

[Hemingway. Fiesta: 62].

У даному випадку героїня намагається проявляти делікатність по відношенню до героя, який у неї закоханий, але не здатний до фізичного кохання через травму. Замість англійського *to make adultery* (зрадити), вона вдається до французького дієслова **tromper**, яке тут виконує роль мітігатора, евфемізму.

В АР, як ми вже зазначали, також зустрічаються включення іншомовних елементів. Найбільше скупчення ІВ в АР характерно для травелогічних творів, де докладно описуються особливості подорожей по різних країнах. Автор намагається тут якнай докладніше розповісти про місцеві звичаї, традиції, особливості побуту тієї чи іншої країни, вдаючись до слів-реалій місцевої мови, що дозволяє читачеві зануритися в атмосферу того, що відбувається на сторінках роману, оповідання або есе. Наприклад:

Берут обычно так: салат «хориатико» один на всех (большая миска с огурцами, помидорами, луком, брынзой, маслинами, иногда зеленым перцем, всё заправляют изумительным оливковым маслом). Жареную картошку горкой («патамес») [Толстая. День. Нехоженная Греция: 123].

Описуючи грецьку кухню, письменниця активно використовує грецькі слова, подаючи їх кирилицею.

Різні ІВ, як показали наші спостереження, частіше зустрічаються в АР від 1-ї особи, особливо якщо вони йдуть від імені одного з персонажів. Співвідношення ІВ в АР від 1-ї особи та АР від 3-ї особи складає 1,2:1. Репертуар ІВ у розповіді від першої особи часто визначається індивідуальним лексиконом розповідача, його соціальним статусом, ступенем ерудиції. Так, у романі Д. Фаулза «The Magus» розповідь ведеться від імені досить ерудованого головного героя містера Ерфе, викладача іноземних мов у Греції, образ якого дуже близький до образу самого автора. Тому не дивно, що в його розповіді про події у Греції трапляється чимало грецьких і французьких слів, а також латинізмів.

Грецькі слова – це переважно номінативи грецьких реалій, із якими зустрічається герой у своєму повсякденному житті, у тому числі назви

будівель: *kalyvia* (rough stone huts); лексеми, пов'язані з кліматичними особливостями Греції: *esychia* (breeze); гастроніми: *taramasalata* (boiled eggs); *onzo* (a strong drink) та ін.

Це дозволяє створити більш яскраву картину того, що відбувається, показати особливості сприйняття представником однієї культури особливостей культури іншої країни. З одного боку, це дає можливість відтворювати більш точну картину подій, з іншого – розширить уявлення про самого розповідача, у тому числі про його спостережливість і схильність помічати нове, незвичайне. Автор не намагається знайти англійські еквіваленти, не вдається до описових засобів, а представляє грецькі найменування англійською транслітерацією. Це допомагає йому створити автентичну картину подій, а читачеві перейнятися атмосферою того, що відбувається. Окремі латинські і французькі слова і вирази надають розповіді більш книжного характеру і разом із тим свідчать про ерудицію героя-розповідача:

(1) *I went and looked in the **memento mori** mirror* [Fowles. *The Magus*: 354].

(2) *She had managed to give her heavily rouged and mascara'd face a suitably pouting and **femme fatale** look <...>* [Fowles. *The Magus*: 380].

У розповіді від 3-ї особи, яка більше, ніж розповідь від 1-ї особи, схиляється до нейтрального чи книжного стилю, переважають книжні ІВ, у тому числі різні латинізми й цілі латинські афоризми. На репертуар ІВ в АР від 3-ї особи дуже впливає індивідуальний лексикон самого автора, особливості його стилю і його особистий життєвий досвід. Так, наприклад, американський письменник С. Фіцджеральд, який володіє кількома іноземними мовами, розповідає в романі «*Tender is the Night*» про події, які відбуваються в різних країнах Європи, а також у Франції та Італії, використовує чимало французьких та італійських реалій, які він сам спостерігав під час перебування у цих країнах.

Використання подібних ІВ дозволяє автору створити автентичну картину того, що відбувається, максимально наблизити зображуване до

реальної дійсності, показати взаємодію культур різних країн. Інакше кажучи, завдяки цьому досягається міметичний ефект описаного простору й часу.

В АР від 3-ї особи ІВ нерідко використовуються для створення більшої виразності, для надання розповіді більшого пафосу. У Ч. Діккенса, схильного до іронії й сарказму, дані слова використовуються для висміювання претензій деяких персонажів на особливу витонченість:

It [the fashionable intelligence] also found out that they will entertain a brilliant and distinguished circle of the élite of the beau-monde [Dickens. Bleak House: 162].

Багато французьких слів у англійській мові є маркерами високого стилю, в тому числі слова **élite** і **beau-monde**. Але у Діккенса вони звучать іронічно, коли йдеться про подружжя Дедлоків, яке планувало влаштувати світські раути, аби спробувати ввійти до кола елітних людей, хоча їх ніхто і не запрошував.

Широко застосовує ІВ різних стилістичних рівнів у АР від 1-ї та 3-ї особи С. Минаєв. Так, він включив до роману «Москва, я не люблю тебе» декілька нараторів. Розповідь від 3-ї особи перемежується з розділами, у яких розповідь ведеться від імені різних персонажів. Аналіз показав, що в цьому творі ІВ зустрічаються в усіх згаданих формах викладу. Розглянемо кілька прикладів:

- (1) *За полтора года отчаянных поисков инвесторов я чуть было не вписался в проект с какими-то левыми бандитами, желавшими снять на базе моего кино комедийное **софт-порно** со своими любовницами в главных ролях. <...>* [Минаєв. Москва, я не люблю тебе: 43].

Замість словосполучення «м'яке порно» розповідач Денис використовує композит, побудований на англомовній основі. Слово soft означає «м'який».

(2) *Душно. Солнце раздражает. Валяюсь, размазанный по креслу, положив ноги на пуфик. В руке зажат хайбол с Bacardi Spice, хотелось бы сказать «запотевший», но он, сука, теплый, как и все здесь* [Минаев. Москва, я не люблю тебя: 71].

У даному випадку автор вводить у дієгестичну частину роману, яка представлена від імені іншого персонажа, Вови, частково асимільованийий іменник (екзотизм) «хайбол» (від англ. highball – віскі з содою і льодом, подане у високій склянці) і неасимільовану назву напою варваризм **Bacardi Spice**.

Не відмовляється, як зазначалося раніше, С. Минаєв і від ІВ в АР від 3-ї особи:

Сама Лена была не то чтобы rich, но безусловно beautiful. [Минаев. Москва, я не люблю тебя: 32].

Тут автор вдається до неасимільованих англомовних включень-прикметників *rich* (багатий) та *beautiful* (гарний). Разом із тим відчувається, що обидва англійських слова явно запозичені із лексикону головного героя, як і вся розмовно-неофіційна тональність висловлювання. Не виходячи за межі АР від 3-ї особи, автор тим не менше за допомогою розмовного звороту («не то чтобы») та ІВ частково накладає персонажний план на авторський, хоч це не призводить до якісних трансформацій останнього, як це спостерігається у випадках із НПМ, де персонажний голос звучить майже врівні з авторським і де відбувається контамінація формально-граматичних індикаторів авторського й персонажного планів.

Випадки використання ІВ були зафіксовані також в уривках ЗВМ. Наприклад, подібне застосування ІВ різного ступеня асиміляції можна помітити в ЗВМ у творах С. Минаєва. Так, автор вводить у ЗВМ свого героя гібридне дієслово *флэшбэчить* (від англійського flashback):

<...> иланг приходит в движение. «Флэшбэчить начало, ща пройдет», - прикрываю глаза, потом снова открываю [Минаев. Москва, я не люблю тебя: 55].

Дієслово *флэшбэчить* є елементом розмірковувань персонажа-розповідача, його внутрішньої репліки, адресованої самому собі.

Сарказмом, іронією та особливою жвавістю вирізняється АР у «Death of a Hero» Р. Олдінгтона. Розповідь ведеться від 3-ї особи. Автор демонструє широку ерудицію, використовує різноманітні алюзії, цитати, запозичені слова з інших мов, перш за все латинської і французької. Останнє пояснюється тим, що автор довго жив у Франції, знав мову цієї країни, добре був знайомий з її культурною спадщиною. В АР трапляються, наприклад, такі французькі слова і вирази, як *milieu* (25); *emigrés*; *menage* (47); *objects d'art* (80); *bonhomie* (103); *débâcle*; *distrain* (184).

Вільно оперувати латинізмами Олдінгтону допомогла отримана освіта: він навчався в коледжі, а потім в університеті, де вивчав латинську мову. Серед латинізмів можна виділити такі, як *obiter dicta* (100); *locum tenens* (160); *persona grata* (162) та ін.

Образ наратора тут досить наближений до образу самого письменника, співпадає з ним у багатьох психолінгвістичних позиціях.

Разом із тим слова високого книжного стилю нерідко перемежуються зі словами жаргонними, грубими, взятими також із французької мови. Ці переходи від однієї мови до іншої створюють відчуття особливою словесної динаміки з її різними стилістичними перепадами.

На відміну, наприклад, від Фаулза, Олдінгтон часто використовує ІВ, коли описані події відбуваються не тільки за кордоном, але і на батьківщині – у Великобританії. У цьому випадку йдеться не про створення особливого колориту за допомогою ІВ-реалій, а про особливості ідіостилю автора. Більшість французьких слів використовуються для того, аби придати текстовій матерії легкості та вишуканості, які характерні (це визнають усі) саме французькій мові.

Деякі французькі слова і вирази виконують мітігаційну і навіть евфемістичну функцію. Наприклад, подібну роль відіграє вираз *nuit de rêve* (чарівна ніч). Даний франкізм надає романтичного відтінку опису першої

шлюбної ночі Ізабель та її чоловіка. Однак у поєднанні з іншими досить приземленими словами висловлювання з даним французьким включенням звучать насмішкувато, іронічно:

*And finally, since Isabel was as healthy as a young woman could be who had wear madly tight corsets and long insanitary hair and long insanitary skirts, and who has rudimentary ideas of sex hygiene - finally, that **nuit de rêve** gave Isabel her first baby* [Aldington. Death of a Hero: 47].

Удавана делікатність автора в описі першої шлюбної ночі Ізабель також забезпечується введенням й інших іноземних слів, – французьких:

*The marriage night was a failure. One might almost have foreseen it. George Augustus tried to be passionate and ecstatic, and merely succeeded in being clumsy and brutal. Isabel tried to be modesty yielding and complying, and was only **gauche*** [Aldington. Death of a Hero: 46].

Насмішкуватий тон та іронія автора пояснюється тим, що молодята насправді не були схильні до щирих почуттів. У створенні такої атмосфери мнимої пристрасті чималу роль відіграють, як можна було переконатися, різні ІВ (*gauche* та ін.).

В інших випадках, коли йдеться про делікатні питання статі, автор нерідко використовує ІВ, спрямовані на мітігацію опису, у тому числі грецькі:

*No doubt the earlier Mrs. Hartleys had perished of superfluous child-bearing, 'superfoctation of **Τὸ Ἔσ*** [Aldington. Death of a Hero: 41].

Гібридний вираз з указаним включенням, який представлено грецькою графікою, означає надмірну плодовитість і виконує функцію евфемізму.

4.1.3. Функції іншомовних включень у діалозі художнього тексту

Питання забезпечення комунікативної успішності і значення фактора білінгвізму в мовному спілкуванні розглядалися в багатьох роботах [24; 36; 38; 40; 69; 135; 210; 217; 227; 244; 253; 255; 260; 273; 291; 294; 296 та ін.].

У ХТ також представлено різні комунікативні ситуації, у тому числі за участю співрозмовників різної мовленнєвої компетенції (знання іноземних мов тощо).

Зупинимося на розгляді використання ІВ у різних комунікативних ситуаціях, які оформлені у ХТ як фрагменти персонажної мови, докладніше.

Для аналізу останніх був використаний прийом репрезентації діалогу за допомогою фреймів [див. 157; 89; 220; 267 та ін]. Під фреймом у цій роботі розуміємо схему стійкої комунікативної ситуації, що включає такі складові, як 1) характеристика комунікантів, 2) комунікативна інтенція (КІ) та 3) спосіб досягнення комунікативної інтенції.

У процесі дослідження всі комунікативні ситуації, учасники яких відрізняються один від одного мовною компетенцією, було зведено до 5 базових фреймів. Розглянемо кожен із них окремо:

Фреймова ситуація №1

Комуніканти	а) співрозмовник А, який не знає мову співрозмовника Б чи знає її дуже погано; б) співрозмовник Б, який не знає мови співрозмовника А чи знає її дуже погано;
КІ	спроба зрозуміти один одного
Спосіб досягнення КІ	мова жестів, окремі включення загальновідомих іншомовних слів; інтонація

У таких випадках спілкування дуже ускладнюється. Співрозмовники намагаються використовувати мову жестів. Спроби згадати якісь слова чужої мови призводять до появи в дискурсі окремих ІВ. Це переважно

загальновідомі формули ввічливості, формули привітання: **Prego; S'il vous plaît; Hello** та ін.

Іноколи іноземець використовує слова своєї рідної мови, допомагаючи собі різними жестами і/або акцентуючи інтонаційний малюнок висловлювання [107]. Із метою номінації тих чи інших предметів він використовує остенсивні жести і називає вказаний предмет своєю рідною мовою, що повинно забезпечити ідентифікацію останнього для тих співрозмовників, які не знають його мови.

Подібні випадки використання ІВ характерні, наприклад, для ситуації «Продавець-покупець», коли покупець – це турист, який не знає місцевої мови.

У романі Олдріджа «The Sea Eagle» лікар-грек, який колись навчався в Англії, призабув англійську мову. Незважаючи на це, він намагається говорити з героєм-австралійцем його рідною мовою:

“Then they brought you here <...> on an animal.”

“On a mule”, Burke said, remembering the state rough and smooth and pebbles.

“Yes. My English is forgotten.” [Aldridge. The Sea Eagle: 24].

Грек майже не може згадати слово *mule* і замінює його узагальненням *animal*. Бьорк, хоч і не знає грецької, але намагається йому допомогти, підказуючи потрібні слова. Завдяки спільним зусиллям вербальний контакт можна вважати здійсненим.

Деякі спроби знайти словесний контакт виявляються безрезультатними, якщо немає можливості перейти на мову жестів. Так, поранений Бьорк із того ж роману Олдріджа навіть жестами не може показати, що хоче пити. Гречанка, яка за ним доглядає, його не розуміє і не може виконати його бажання:

“Is there anything to drink?” he said to the woman.

She rolled him on his stomach and then called to someone. Burke was trying to remember the Greek word for water, but was still too tired [Aldridge. The Sea Eagle: 23].

Словесного контакту в даному випадку не відбулося. Через обставини, що склалися (поранення), стала неможливою і мова жестів. Жінка, яка не володіє англійською мовою, не змогла правильно відреагувати на слова пораненого. Унаслідок цього перлокутивний ефект виявився таким, що не відповідає ілокуції. Інакше кажучи, реакція не відповідає комунікативній інтенції. Замість того, щоб дати Бьорку води, жінка поклала його на живіт. Її здогад не спрацював і виявився помилковим.

Фреймова ситуація №2

Комуніканти	а) співрозмовник А, який не знає рідної мови співрозмовника Б; б) співрозмовник Б, який знає рідну мову співрозмовника А;
КІ	Знайти взаєморозуміння зі співрозмовником
Спосіб досягнення КІ	Активне використання елементів мови, відомої обом співрозмовникам

У цьому випадку спілкування може бути досить успішним, навіть якщо співрозмовник Б погано знає рідну мову співрозмовника А.

Так, пан Ерфе з роману Фаулза «The Magus» намагається розмовляти грецькою, хоч і не володіє нею досить добре, із греками, які не знають англійської мови чи знають її дуже погано (кілька незначних фраз і виразів):

“O Kyrios?” I asked

“Ephade. Eine epano.” Has eaten, is upstairs. Like the villagers, with foreigners she made no attempt to speak more comprehensibly, but uttered her usual fast slur of vowel sounds [Fowles. The Magus: 98].

Ініціатором контакту тут є Ерфе, якому необхідно отримати інформацію про місце перебування Кончиса. Співрозмовниця не має бажання контактувати з іноземцем, але не може зробити вигляд, що не розуміє його, оскільки Ерфе звернувся до неї рідною для неї мовою – грецькою. Зі співрозмовником із Бельгії він переходить на рідну мову останнього – французьку, яку теж знає непогано:

I asked in Greek if he had lost anything.

« Ah pardon ... est-ce que vous parlez francais, monsieur ? »

I said yes. I spoke some French [Fowles. The Magus: 120].

Далі розмова ведеться французькою мовою, одну з реплік якої автор відтворює автентично:

« Ah, très bien. Mille mercis, monsieur » [Fowles. The Magus: 120].

Бельгієць подякував Ерфе за те, що той допоміг знайти йому набалдашник від палиці. Інша частина бесіди представлена або в формі тематичного мовлення в межах АР, або у вигляді окремих включень у авторський текст:

He found Phraxos pittoresque, mais mains belle que Délos [ibid.].

Таким чином, ІВ у межах АР можуть бути засобом певного оживлення голосу персонажа, хоча загальний план розповіді з точки зору наратора зберігається.

Фреймова ситуація №3

Комуніканти	Усі комуніканти з різними рідними мовами, які володіють мовою-посередником (третя мова)
КІ	Знайти мовний контакт
Спосіб досягнення КІ	Використання мови-посередника

Так, греки, які непогано знають французьку, розмовляють з англійцем Ерфе із роману Д. Фаулза «The Magus» по-французьки. Ця мова є

комфортнішою для нього у спілкуванні, ніж грецька, якою, за його словами, він не володіє достатньою для серйозного спілкування мірою.

Для того, щоб уникнути скандалу, декан Мавромікаліс за дорученням директора м'яко переконує Ерфе залишити коледж через несерйозне ставлення до професійних обов'язків. Грек говорить з ним мовою-посередником – французькою, яку добре знає герой роману. Бесіда грецькою могла би бути місцями складною для невдачливого викладача, тому декан із чемності переходить на мову, якою Ерфе комфортніше розмовляти. Проте ця підкреслена ввічливість тільки поглиблює почуття досади Ніколаса Ерфе через пропозицію звільнитися:

« *Je veux vous parler, Monsieur Urfe* ».

I had another surprise then, because he had never spoken to me before in anything but Greek; I had always assumed that he knew no other languages [Fowles. *The Magus*: 396].

Автор не наводить усю бесіду французькою: це ускладнило б сприйняття тексту англomовним читачем, який не завжди добре володіє цією мовою. Про те, що розмова відбувається французькою, Фаулз нагадує, чергуючи репліки в перекладі англійською (їх більшість) із репліками французькою мовою. Останні – це переважно короткі та легкі для розуміння вирази, які можуть бути зрозумілі середньостатистичним англomовним читачам без перекладу чи коментаря, наприклад:

I said coldly, “Eh bien?” [Fowles. *The Magus*: 397].

Багато англійців, які коли-небудь, наприклад, у школі, вивчали французьку мову, можуть добряче її призабути. Але лексема *bien* відноситься до розряду тих слів, які зазвичай добре запам'ятовуються іноземцями як і інші найуживаніші слова та вирази французької мови: *Bon soir! Adieu! A demain! Trez bien!*, які перейшли межі свого ареалу поширення.

Поганою французькою мовою-посередником говорить італійський правоохоронець з американцем Діком, який потрапив до поліцейської дільниці (роман С. Фіцджеральда «Tender is the Night»):

“Spick Italiano?” he asked.

“No.”

“Spick Français?”

“Oui,” said Dick, glowering.

“Alors. Écoute. Va au Quirinal. Especè d'endorni. Écoute : vous êtes saouîl. Payez ce que le chauffeur demande. Comprenez – vous ? ”

Diver shook his head.

“Non, je ne veux pas.”

“Come?”

“Je paierai quarante lires. C’est bien assez” [Fitzgerald. Tender is the Night: 251].

Хоча Дік Дайвер трохи і говорить побутовою італійською, але він не наслідуюється спілкуватися з поліцейським мовою, якої не знає так, як належить. Італійський поліцейський погано говорить французькою, про що свідчать графони, що передають його перекручення французької мови (наприклад, *spick* та ін.). Незважаючи на це, співрозмовники розуміють один одного, коли спілкуються французькою, тобто мовою-посередником.

Але не завжди перехід на рідну чи якусь іншу відому співрозмовнику мову є маркером ввічливості. Так, німецький офіцер, полковник, звертається до Кончиса (роман Фаулза «The Magus») неправильною французькою, тобто мовою-посередником:

« Mon lieutenant, voild pour moi la plus belle misique dans le monde. »

His French was heavily German [Fowles. The Magus: 274].

У даному випадку перехід німця на французьку зовсім не прояв чемності і поваги, а насмішка над полоненим офіцером, якому він наказує співати:

He was a stock German sadist; the lieutenant, a stock good German [ibid.].

Однак співрозмовники можуть і не намагатися підтримувати комунікацію. У цьому випадку один із співрозмовників (чи обидва) переходять на мову, не відому слухачеві, даючи зрозуміти комуніканту, що подальше спілкування небажане. Це може бути проявом снобізму, коли один із співрозмовників хоче підкреслити соціальну перевагу. Це може бути і вороже ставлення до людей іншої національності, що особливо часто проявляється відносно представників протилежної воюючої сторони під час бойових дій.

У цьому і подібних випадках ми маємо справу з наступною фреймовою ситуацією:

Фреймова ситуація №4

Комуніканти	а) співрозмовник А не знає чи дуже погано знає мову співрозмовника Б; б) співрозмовник Б знає рідну мову співрозмовника А
КІ	Небажання продовжувати комунікацію
Спосіб досягнення КІ	Навмисний перехід співрозмовника Б на мову не відому співрозмовнику А

Наприклад, під час війни Кончис із роману «The Magus» Фаулза, якому довелося брати участь у подіях на фронті, не бажає підтримувати розмову з німецьким офіцером, який звернувся до нього своєю рідною мовою. Перейшовши на англійську, Кончис використовує вираз-кліше, який є грубим маркером припинення бесіди:

“Was Sagen Sie?”

“Oh go to hell!” [Fowles. The Magus: 271].

У свою чергу німці в іншій ситуації також не побажали з ним розмовляти, хоч він всіляко намагався налагодити мовний контакт:

I made attempt after to speak with them. In English, then in my exiguous German; French, Greek. But they sat solidly opposite me, on the other side of the

path. They hardly spoke ten words to each other; and were obviously under orders not to speak to me [Fowles. *The Magus*: 275].

Слід відмітити, що дана комунікативна ситуація в романі не розгортається у діалозі: розповідач лише констатує сам факт небажання німців вступати в контакт.

І, зрештою, ще один тип мовленнєвої комунікації може бути відображений за допомогою фрейму наступним чином:

Фреймова ситуація №5

Комуніканти	Носії різних мов, які не знають чи погано знають мови один одного (мови своїх співрозмовників)
КІ	Налагодити комунікативний контакт
Спосіб досягнення КІ	Через перекладача (третя сторона)

Такі ситуації, як показав наш аналіз, можна знайти, наприклад, й у творах Фаулза, й у Фіцджеральда. У ХТ посередником-перекладачем не завжди є професіонал. Це може бути будь-яка людина, яка знає мови співрозмовників.

Таким тимчасовим перекладачем є Фаулер із роману Г. Гріна «*The Quiet American*», коли він перекладає англійські фрази «тихого американця» Пайла для його коханої, в'єтнамської дівчини Фуонг, французькою мовою, яку вона трохи знає.

Але автор наводить тільки окремі репліки Фуонг французькою. Більшість її реплік він представляє перекодованими, тобто в англійському варіанті або у формі непрямой мови:

“You remember M. Pyle?” I said.

“Enchantée.” <...>

I’m so pleased to see you again,” he said, blushing.

“Comment?”

“Her English is not very good,” I said.

“I’m afraid my French is awful. I’m taking lessons though. And I can understand – if Miss Phuong will speak slowly.”

“I’ll act as interpreter,” I said <...> [Greene. The Quiet American: 65].

У згаданому епізоді автор демонструє, що Фуонг говорить по-французьки, обмежуючись двома автентичними репліками, перевівши всю розмову в площину англійської мови. Далі подано репліки, представлені в англомовній версії Фаулера у вигляді прямої чи непрямої мови.

Інколи переклад у комунікативному плані виглядає перевантаженим і скоріше свідчить про те, що перекладач хоче продемонструвати свою начитаність. Так, Кончис у розмові з Ерфе («The Magus» Фаулза) використовує латинський вираз *“Multa docet fames”*. Ерфе повністю розуміє, про що йдеться, так як його освітній рівень не поступається рівню Кончиса. Вони розуміють один одного добре, бо обоє освічені люди. Незважаючи на це, Лілі проявляє ініціативу й перекладає цей вислів англійською:

Hunger teaches many things [Fowles. The Magus: 229].

Перекладу більше потребує середньостатистичний читач, який може й не знати даного вислову, а не досить підковані у мові співрозмовники Кончиса.

У процесі дослідження були також зафіксовані випадки використання ІВ у «невідміченій персонажній мові» [Ніколіна 1993]. До авторів, у яких траплялися подібні конструкції, відноситься, наприклад, Д. Фаулз:

*And he said, **Kakourgos, ma Ellenas** [Fowles. The Magus: 320].*

Тут висловлення співрозмовника грецькою мовою не виділене лапками.

Подібні випадки використання ІВ у невідміченій ПМ знаходимо і в Е. Хемінгуея:

*Nothing was ever stolen in the Hotel Montana. In other **fondas**, yes. Not here [Hemingway. Fiesta: 225].*

У даному випадку мовлення власниці збіднілого готелю, – іспанки, передається невідміченою і не відмежованою від АР мовою. Слово *fondas* іспанською означає «готель». Таким чином, автор не уповільнює розповідного ритму, вбудовуючи репліки персонажів у загальну розповідну дієгестичну канву. Разом із тим завдяки подібній техніці вводу елементів у ПМ, у тому числі і національно-мовних, багато особливостей мовлення персонажів зберігаються в межах АР.

4.1.4. Особливості функціонування іншомовних включень у різних композиційно-мовних формах

Аналізуючи ХТ, прийнято виділяти різноманітні композиційно-мовленнєві форми (КМФ) [63; 215 та ін.]. У теоретичній літературі КМФ називають по-різному, тобто даний термін має цілий ряд синонімів: функціонально-сміслові типи мовлення [85; 163; 171 та ін.], композиційно-синтаксичні форми [51; 37], контекст [53; 101; 105], компоненти мовлення [198; 209] та ін.

У роботі слід за В. А. Кухаренко використовувався термін В. В. Виноградова «композиційно-мовленнєві форми» [118, с. 134], який здається нам найбільш вдалим, оскільки, з одного боку, підкреслює віднесеність даного феномена до композиційних особливостей ХТ, з іншого – не знижує його до рівня суто синтаксичного.

Як правило, у прозовому тексті виділяються такі композиційно-мовленнєві форми як власне розповідь (ВР), чи наратив, опис (О) і роздум (Р) [див. докладніше: 70].

Наратив – це та частина основного текстового масиву, у якому розгортається сюжет. Наратив відрізняється концентрацією дієслів конкретної дії і складає сюжетний каркас твору, що робить його «акціональним, динамічним» [118, с. 134].

Описові контексти призупиняють розвиток дії, надаючи можливість зосередитися на спостереженні певних явищ або об'єктів, тому в цілому вважаються статичними [85].

Роздум зазвичай перериває наратив і дозволяє авторові дати свій коментар до того, що відбувається, або роздумувати на далекі від дійсності теми, які випадково з'являються у процесі нарації [25]. Саме тут, як зазначає В. А. Кухаренко, автор заявляє про себе «безпосередньо» [118, с. 135]. Логіко-сміслова універсальність «відриває» його від конкретного сюжету.

Часто елементи різних КМФ тісно переплітаються і створюють ділянки дифузного характеру, тобто призводять до виникнення контамінованих блоків різних КМФ [154].

Наші спостереження показали, що ІВ насамперед зустрічаються в описових контекстах (52%). Особливо їх багато, якщо автор описує побут, звичаї і традиції якого-небудь народу. Наприклад, Т. Толстая, як уже зазначалося, докладно описує грецьку кухню:

Можно взять и десерт, самый легкий – это фрукты, обычно есть и йогурт с медом и орехами, а для худых – баклава и кадаиф (та же баклава, но не пластинками, а как бы волосами) [Т. Толстая. День: 124].

У романі «The Magus» Фаулз також багато уваги приділяє описам грецьких реалій. Він нерідко вводить грецькі назви посад, характерних для Греції, наприклад, *the proedros* (commandant).

Розповідаючи про музичні враження у Греції, герой роману Ерфе згадує специфічний вид грецької пісні – *a kalamatiano*, яка супроводжується танцем.

Серед грецьких включень трапляються і назви предметів домашнього побуту:

<...> a kanati, the porous water jug Greeks put in their windows to cool both air and water [Fowles. Magus: 338].

В оповіданні ІВ зустрічаються рідше (25%), хоча багато що тут залежить від жанру твору і локалізації його дії. Так, у художньо-

публіцистичних текстах історичного характеру ІВ зустрічаються досить часто. Наприклад, у розповідній частині книги «Ten Days that Shook the World» Дж. Ріда ІВ виконують найрізноманітніші прагматичні ролі. У першу чергу, вони позначають діючого суб'єкта (актант, агенс) або виконують роль об'єкта, на який направлена дія (пацієнс).

В цілому, наші спостереження показують, що більша частина ІВ тут представлена іменниками (більше 80%), які виконують функції агенса і пацієнса при дієсловах, які рухають дію вперед:

(1) *A squad of **die Raben** arrived at the cottage* [Fowles. The Magus: 309].

Тут *die Raben* частина агенса, вираженого цілим словосполученням (A squad of die Raben).

(2) *die Raben were guarding us* [Fowles. The Magus: 307].

Рідше (15%) вони використовуються в атрибутивній функції:

*I went and looked in the **memento mori** mirror* [Fowles. The Magus: 354].

Однак і тут це в основному субстантиви:

*He sang Schubert and Wolf better – in some way more feelingly – than any but the very greatest professional **lieder** singers* [Fowles. The Magus: 301].

У роздумах (23%) часто використовуються ті іншомовні терміни, які, з точки зору автора, вимагають авторського тлумачення чи коментаря. Так, у тексті твору “Crazy» у Б. Леберта автор розмірковує про змістовну наповненість багатозначного слова *Love*:

*Vermutlich ein wahrer Satz. Vielleicht aber auch einfach nur Mist. **Love** is weder ein **razor** noch sonst irgendwas. **Love** ist undefinierbar. **Love** ist ... ficken, würde Janosch jetzt einwerfen. Aber das glaube ich nicht. Ich glaube, **Love** ist mehr. Ficken ist ficken. **Love** is was anderes. Music vielleicht* [Lebert. Crazy: 73].

Таким чином, здається, що напис на майці дівчини буде поштовхом до серйозних роздумів про сенс слова «кохання», яке розповідач використовує виключно англійською, а не своєю рідною німецькою мовою. Як бачимо, англomовний напис є стимулом, посиленням, відправним пунктом для подальших роздумів про таке глобальне поняття, як кохання.

Немало роздумів і коментарів можна знайти у романі Фаулза «The Magus». Так, розмірковуючи про свої стосунки з Елісон, головний герой використовує французьке слово *lèse-majesté*, пристосовуючи його до своєї життєвої ситуації як *lèse-humanité*:

My monstrous crime was Adams, the oldest and most vicious of all made selfishness: to have imposed the role I needed from Alison on her real self. Something far worse than lèse-majesté. Lèse-humanité [Fowles. The Magus: 290].

В цьому випадку автор репрезентує відповідні лексеми як варваризми.

4.1.5. Особливості функціонування іншомовних включень у вторинних текстах

У багатьох сучасних ХТ можна знайти велику кількість вторинних текстів різного типу, вбудованих в основну вербальну канву [145; 158]. Зазвичай це тексти малої форми: епістолярні (листи); ділові (накази, розпорядження, ділові записки) тощо. Останнім часом у ХТ все частіше включаються різні рекламні тексти. Вбудовуватися можуть також тексти пісень популярних, здебільшого англомовних, вокально-інструментальних груп.

Як показало дослідження, вторинні тексти виявилися місцем концентрації різних іншомовних включень, особливо якщо вони тісно пов'язані з основною тематикою твору.

Так, роман В. Пелевіна «Generation П» присвячено питанням технології рекламної справи. Тому не випадково тут зустрічається значна кількість різних рекламних текстів чи їх уривків. Наші спостереження свідчать про те, що в багатьох із них використовуються ІВ. Деякі рекламні тексти, наведені в романі, повністю побудовані на іншомовній основі:

- (1) *Камера сдвигается еще ниже, и виден слоган, выведенный тем же маркером: **JUST DO IT*** [Пелевин. Generation II: 145];
- (2) *Снизу мелкими буквами был повторен слоган Джима Бима: **YOU ALWAYS COME BACK TO THE BASICS*** [Пелевин. Generation II: 138].

У Б. Леберта, який прагне передати динаміку сучасного міста, поряд з іншою рекламною продукцією можна зустріти рекламу курсів англійської мови, яка вбудовується в німецькомовний текст:

*Meines ist eine Reklame. Für einen englischen Sprachkurs. **Talk the words right out of your soul** oder so ähnlich.* [Lebert. Crazy: 138].

Доволі часто в сучасних романах фіксуються різноманітні графіті, у тому числі з використанням іноземних слів і виразів:

*Он поднял глаза в сторону туалета, словно в надежде увидет там ответ. На кафеле красным фломастером были начерчены веселые округлые буквы короткого слогана: **TRAPPED? MASTURBATE!*** [Пелевин. Generation II: 80].

Опис графіті допомагають передати атмосферу міського побуту. Автор показує не тільки парадну сторону міського життя, але й заглядає в підвороття, туалети, сараї тощо.

Вторинними текстами можна вважати написи на футболках та інших предметах одягу. Зазвичай, молодь України і Росії любить носити майки з англійськими написами. Молодим людям здається, що завдяки цьому вони мають надсучасний вигляд, хоч і не завжди знають, що написано на їх одязі. Нерідко подібні написи є непристойними, містять звичайні слова або досить прозорі натяки сексуального характеру. Цю тенденцію в молодіжному стилі уловили багато письменників, що відобразилося у їхніх творах. Так, у німецькомовних авторів можна було помітити використання таких написів, як, наприклад, **the going gets tough, the tough get going** и **love is a razor**:

- (1) *Ich trage den pechschwarzen Pyjama von meinem Vater. Er dürfte an die zwanzig Jahre alt sein. When **the going gets tough, the tough get going** ist darauf zu lesen. Eine uralte Rockweisheit. Mein Vater liebt sie.* [Lebert. Crazy: 53].

У даному випадку напис на піжамі претендує на деяку філософічність, характерну для покоління 60-70-х років ХХ ст., до якого належить батько головного героя роману “Crazy”;

- (2) *Dann blicke ich wieder zu Anna hinüber. Sie trägt ein schwarzes **T-Shirt. Love is a razor** ist in gelben, geschnörkelten Buchstaben darauf zu lesen.* [Lebert. Crazy: 73].

Цей напис спонукає героя задуматися над реальним значенням кохання. Сама футболка, на якій з’явився згаданий напис, також називається в тексті за допомогою відповідного англomовного еквівалента **T-Shirt**.

Автори сучасних романів досить часто вбудовують в основний текст цитати чи уривки з газет, журналів, книг, в тому числі іншомовних. Зазвичай завдяки цьому їм вдається передати калейдоскопічність сучасного життя, показати тісну взаємодію різних культур, їх взаємопроникнення, тенденцію до глобалізації, перш за все на ґрунті англomовної культури.

Наприклад, такі вставки, не тільки англійською, а й німецькою, можна зустріти у романі «The Magus» Фаулза:

*I saw a thin stitched sheaf of paper. A title page. **Bericht über die von deutschen Besetzungstruppen unmenschlichen Grausamkeiten** ...* [Fowles. The Magus: 320].

У тому ж романі «Волхв», де головні герої – це фактично інтелектуали, які розуміються на літературі та мистецтві, досить часто використовують цитати латинських авторів. Деякі з них є фактично ключем до розуміння задуму письменника. Так, для розуміння авторської концепції роману Фаулза «Волхв» дуже важливі рядки з римського поета Катула: “*Nulli se dicit mulier mea nubere malle...*” [Fowles. The Magus: 320],

навкруги яких будується розмова про кохання жінки, яке може виявитися просто міражем. Розшифровка міститься в останніх рядках, які автор дає в перекладі:

“What a woman tells a passionate lover should be written in wind and running water” [Fowles. *The Magus*: 331].

Оскільки вода і вітер сутності плинні, перемінні, то порівняння жіночого кохання з написами на воді і в повітрі перетворюють цю любов у міраж. Дані рядки, яких наведено частково мовою оригіналу і частково в перекладі англійською, є ключовими для розуміння складності стосунків Ерфе та Елісон, яка чи то дійсно готова померти заради кохання, чи то виконує роль пішака у грі, яку задумав маг, – Кончис. Де закінчується гра й починається справжнє кохання? Про це читач може тільки здогадуватися, оскільки реальне в романі тісно переплітається з ірреальним, а автор залишає адресата заінтригованим, залучаючи його до гри різних інтерпретацій.

Деякі вислови співрозмовники перефразовують, пристосовуючи до реалій сучасного їм життя. У роздумах про взаємовідношення людини і суспільства розповідач частково трансформує відомий вислів *cogito ergo sum*:

Not cogito, but scribo, pingo, ergo sum [Fowles. *The Magus*: 38].

Просто думати, розмірковувати недостатньо. Треба ще робити щось конкретне і корисне, – до такого висновку приходять Ерфе внаслідок своїх роздумів про те, що з ним відбувається на грецькому острові.

У романі С. Фіцджеральда «*Tender is the Night*» є вставка з італійської газети *Corriere della Sera*, яку читає головний герой Дік:

Waiting for a suit to be pressed, he discovered from the Corriere della Sera that “una novella di Sainclair Lewis Wall Street nella quale autore analizza la vita sociale di una piccolo cita Americana” [Fitzgerald. *Tender is the Night*: 234].

Із цієї газетної статті, автентичний уривок якої наводить письменник, Дік дізнається про роман С. Льюїса «Головна вулиця» (*Main Street*), який був написаний 1920 року. Так опосередковано, через газетне оголошення італійською мовою, читач може зрозуміти, коли і де відбуваються події, описані в даному фрагменті роману (Італія, 20-ті роки ХХ ст.).

Музика є фоном багатьох ХТ. Вона покликана разом із іншими елементами культурних кодів визначити, а точніше, передати дух епохи. Це отримує відображення у згадці різних музичних груп, більшість із яких носять англomовні назви: *Modern Talking*, *Pink Floyd*, *Rolling Stones*, *Spice Girls*, незалежно від того чи є учасники цих груп вихідцями з англomовних країн, чи ні. Часто в романи включені не тільки назви груп, а й пісні, які вони виконують. Тут домінують англomовні назви:

- (1) *Aus dem Lautsprecher dringt inzwischen das Lied **The Winner takes it all** von ABBA. Ein schöner song. Irgendwie finde ich ihn lustig. Dabei ist er eigentlich ziemlich traurig* [Lebert. *Crazy*: 74].

Настрій різних пісень нерідко перекликається з настроєм героїв, дозволяючи точніше передати їх почуття в певний момент їх життя.

- (2) *Aus dem Lautsprecher erklingt nun das Lied **Knocking on Heaven's Door** von **Guns' N' Roses*** [Lebert. *Crazy*: 74].

І тут розповідач передає свій настрій, пропускаючи його через сприймання пісні:

- (3) *Ich bin jetzt eigentlich gar nicht in Stimmung für solche Lieder. Aber ich finde es trotzdem ganz schön. Der alte **Bob Dylan-Text** hat es in sich. Ein komisches Gefühl breitet sich in mir aus* [Lebert. *Crazy*: 76].

С. Минаєв у своїх бізнес-романах часто наводить не лише назви пісень, але й цитує їх. При цьому цитати можуть мати досить розгорнутий характер. Так, у романі «Р.А.Б.» пісня допомагає передати триумф головного героя, який отримав підвищення по службі:

Choose life!

Choose your future!

Choose life!

Choose your future!

А я думал, что все наши проблемы в выборе. Я лично выбираю хорошую работу, я выбираю карьеру, я выбираю будущее, я выбираю социальные гарантии, я выбираю любовь <...>. Пять лет ... пять долгих лет чертовой работы торгпредом с восьми утра до восьми вечера. Всё это было вчера. И ступень, на которой стоят все эти лажовые продавцы, агенты и мерчендайзеры – пройдена. Я менеджер! Я выбираю жизнь!

Choose life!

Choose your future!

Choose life!

Choose your future!

I choose not to choose life,

I choose something else ... -

продолжал звучать рефрен той песни. Впрочем, что имелось в виду в последней строчке, я так и не понял. Видимо, там дальше были еще какие-то слова. Я сел в такси, которое унесло меня в расхлебанную московскую ночь, обещающую новый день. И новую жизнь завтра [Минаев. Р.А.Б.: 50].

Слова пісні органічно вплетені в текст роману. Вони співзвучні настрою героя і разом із тим є вербально-музикальним фоном того, що відбувається.

При цьому повтори англomовного слова to choose перекликаються з повторами російськомовного дієслова «выбирать», об'єднуючи фрагмент пісні та наратив у цільну текстову матерію з єдиним ключовим контекстом «життєвий вибір» (choice – to choose).

4.2. Сюжетно-характерологічні функції іншомовних включень

4.2.1. Іншомовні включення як засіб створення хронотопа художнього тексту

Кожен ХТ має певний просторово-часовий каркас, який М. М. Бахтін свого часу запропонував називати хронотопом [21]. У його організації беруть участь різні лінгво-композиційні засоби. Інакше кажучи, ІВ-реалії допомагають організувати хронотоп твору, будучи непрямыми індикаторами простору і часу.

Ці індикатори актуалізуються, коли ІВ допомагають створити місцевий колорит і атмосферу того, що відбувається. Так, атмосфера революційної Росії багато у чому передана у Дж. Ріда у книзі «Ten Days that Shook the World» за допомогою ІВ, більшість із яких є політичними реаліями того часу. Автор максимально точно хоче передати атмосферу революційної Росії. Найчисельніші групи останніх складають:

- a) назви різних організацій, установ, політичних груп: *the Fabriecho-Zavodskiye Comitieti; Mensheviki; Yedinstvo; Tsentroflot; the Uprava* та ін.;
- b) назви політичних газет і журналів: *Dielo Naroda; Izviestia; Golos Soldata; Narodny Tribun; Novaya Rus; Zhivoe Slovo; Rabotchi Put; Ryetch; Utro Rossii;*
- c) назви різних соціальних і професійних груп: *barin, izvoshtchiki, intelligentzia, gorodovoye, okhrana, tchinovniki;*
- d) слова, які вказують на розхитування державної системи, на руйнування і хаос: *maradior, pogrom, provocatzia, vistyplenie;*
- e) різні політично-адміністративні терміни: *siezd, presidium* та ін.

Самі по собі ці слова і вирази не є прямими локально-темпоральними індикаторами, але вони – опосередковані маркери простору й часу, тобто історичні реалії. Багато установ, груп, партій тощо вже давно не існують

або трансформувалися в інші органи, отримавши нові назви. Тому в даному випадку доречно говорити про те, що ІВ допомагають відтворити історичну атмосферу, історичний колорит епохи, зафіксувати історичні факти минулого. Тим самим вони беруть участь у створенні локально-темпоральної перспективи викладу.

ІВ допомагають автору розповісти про традиції і звичаї різних народів. Оскільки в рідній мові письменника іноді не існує вербальних аналогів, так як немає описуваних реалій, артефактів, феноменів, – він вдається до ІВ-первинних номіналом відповідних предметів і явищ, інколи пояснюючи їх значення, а інколи залишаючи їх інтерпретацію на відкуп читачеві.

Так, у Е. Хемінгуея, який багато подорожував та добре знав побут і звичаї Іспанії, неодноразово описується іспанська корида. В англійській мові, якою писав Хемінгуей, не існує багатьох термінів, характерних для бою биків, оскільки такі розваги ніколи не привертали уваги ані громадян Великобританії, ані громадян США, – вони не стали фактом їх соціально-культурного життя. Тому автор вдається до відповідних іспанськомовних слів-реалій, які позначають різні етапи бою, його учасників, технічні прийоми тощо. Тут можна відмітити такі ІВ, які указують на:

1) особи, які беруть участь у кориді: *arriero* (погонщик биків), *cuadrilla* (група помічників), *peones* (особи з групи помічників), *picador* (вершник, який пронизує шию і плечові м'язи бика для його ослаблення), *matador* (головний герой кориди, який убиває бика);

2) засоби, якими користуються учасники кориди для приборкання бика: *banderilla* (спис), *muleta* (червона тканина для привернення уваги бика);

3) етапи бою биків: *corrida* (гонка биків), *encierro* (прогон биків із загону на арену), *paseo* (урочистий марш учасників бою биків), *tercio* (третя частина кориди);

4) технічні прийоми під час бою биків: *veronica* (сукупність усіх прийомів, які застосовує матадор перед тим, як убити бика), *quite* (виклик бика на себе) тощо.

Нерідко автор сам пояснює значення деяких термінів у тексті твору. Так, Е. Хемінгуей дає цілу лінгвістичну довідку стосовно іспанського слова *corrida* у романі «Fiesta»:

*He was very bashful about his English, but he was really very pleased with it, and as we went on talking he brought out words he was not sure of, and asked me about them. He was anxious to know the English for **Corrida de toros**, the exact translation. Bull-fight he was suspicious of. I explained the bull-fight in Spanish was the **lidia** of a **toro**. The Spanish word **corrida** means in English the running of bulls – the French translation is **Course de taureaux**. The critic put that in. There is no Spanish word for bull-fight [Hemingway. Fiesta: 196].*

Крім використання конкретних номінатем-реалій для створення місцевого колориту автори інколи включають у текст уривки розмов місцевих жителів. Зазвичай це розмови та репліки прохідних персонажів твору. Вони зненацька з'являються в окремих епізодах і так само швидко зникають із поля зору розповідача. Подібні репліки з діалогів, а точніше їх уривки, стають непрямими індикаторами локусу, місця дії у творі, а також культурно-соціального середовища, в яке потрапляють персонажі.

Репліки в таких діалогах можуть бути повністю перекладені базовою мовою розповіді, але автор спеціально відтворює їх в автентичному вигляді, аби створити ефект занурення читача у відповідну іншомовну атмосферу. Так, наприклад, у Е. Хемінгуея можна знайти на наступний фрагмент розмови:

“What’s the matter with Chaves?”

“He got hurt” <...>

*“Hey? Looie,” the waiter called to the next room, “Chaves got **cogida**.”*

[Hemingway. The Undefeated: 121].

Згаданий офіціант є епізодичною особою в оповіданні «The Undefeated», але він частина тієї соціальної спільноти, яку описує автор, що дозволяє читачеві глибше відчутися специфіку описуваного міста, країни тощо.

Таким прийомом користується й інший американський письменник С. Фіцджеральд, коли події його твору відбуваються, наприклад, у Франції. Одна-дві репліки – і автору вдається нагадати читачеві, що він перебуває у Парижі:

The waiter was pretending to be inordinately fond of children. “Qu’elle est mignonne la petite ! Elle parle exactement comme une Française” [Fitzgerald. *Babylon Revisited*: 237].

Далі йде англомовний текст. Репліка прохідного персонажа-офіціанта французькою мовою стає тут непрямим локальним індикатором, нагадуючи читачеві, що події оповідання розгортаються у столиці Франції.

У романі С. Фіцджеральда «Tender is the Night» події розгортаються у різних країнах. Включення окремих іноземних слів-реалій дозволяє маркувати місце дії. Так, описуючи події у Римі, С. Фіцджеральд використав італійські слова, у тому числі *trattoria i spumante*:

(1) *Rosemary insisted on treating Dick to lunch next day. They went to a little trattoria kept by Italian who had worked in America, and ate ham and eggs and waffles* [Fitzgerald. *Tender is the Night*: 242].

(2) *Back at his table Dick ordered another bottle of spumante* [Fitzgerald. *Tender is the Night*: 247].

Коли події переходять у Францію, то непрямыми локальними маркерами стають французькі слова і вирази, наприклад, *poste de police, sergent-de-ville, arrondissement, restaurateur, couverture*.

Нарешті, коли герої зупиняються в Австрії, то з’являються німецькомовні включення. Так, непрямыми локальними маркерами Інсбрука стають гастрономічні реалії:

*He reached Innsbruck at dusk, sent his bags up to a hotel and walked into town <...> The marble souvenirs of old sieges, marriages, anniversaries, faded quickly when the sun was down, and he had **erbsen-supper** with **würstchen** cup up in it, drank four **hebles** of Pilsener and refused a formidable dessert known as “**Kaiser-schmarren**” [Fitzgerald. Tender is the Night: 227].*

Як бачимо, тут використані такі німецькомовні гастроніми, як **erbsen-supper** (гороховий суп), **würstchen** (сосиски), **kaiser-schmarren** (десерт із назвою «Забава кайзера»), тобто назви страв, які подають тільки в Австрії.

4.2.2. Персонажно-характерологічні функції іншомовних включень у художньому тексті

Мовленнєва компетенція конкретної людини є невід’ємною частиною її особистісних якостей, дозволяючи судити про її соціальний статус і національну приналежність [23; 54; 68 та ін.]. Через те і не дивно, що в ХТ ІВ нерідко використовуються як індикатори соціального статусу дійових осіб. При цьому ІВ можуть використовуватися для характеристики як окремих персонажів, так і цілих соціальних груп.

Так, представники окремих соціальних груп поряд зі своєю рідною мовою використовують окремі елементи чи навіть ведуть тривалі бесіди іноземною мовою. Це, перш за все, характерно для елітних груп населення різних країн, де знання іноземної мови є маркером приналежності до вищих верств [67].

Досить показовим у цьому розумінні є роман Л. М. Толстого «Война и мир». Як відомо, французька мова для представників вищих верств російського суспільства ХІХ ст. була не просто другою мовою спілкування, а й нерідко ставала основною, витісняючи російську. Досить буде згадати князя Іпполіта, який міг говорити тільки ламаною російською мовою, при цьому вільно спілкуючись правильною французькою:

Вдруг князь Ипполит поднялся и, знаками рук останавливая всех и прося присесть, заговорил:

- *Ah! Aujourd'hui on m'a raconté une anecdote moscovite, charmante : il faut que je vous en régle. Vous m'excusez, vicomte, il faut que je raconte en russe. Autrement on ne sentira pa le sel de l'histoire.*

И князь Ипполит начал говорить по-русски таким выговором, каким говорят французы, пробывшие с год в России:

- *В Moscou есть одна барыня, une dame. И она очень скупо. Ей нужно было иметь два valets de pied за карета. И очень большой ростом. Это было её вкусу. И она имела une femme de chambre, ещё большой росту*

[Толстой. Война и мир: 180].

У неправильно побудовані російські фрази (відсутні узгодження у відмінку і числі) князь Іпполіт до того ж вставляє французькі іменники, що означають слуг, не пам'ятаючи їх російських еквівалентів (*valets de pied, une femme de chambre*). Російською князь Іпполіт говорить гірше, ніж більшість іноземців.

Французька мова XIX століття була в Росії мовою елітних салонів. Один із таких – салон мадам Шерер – описує Л. Толстой, подаючи діалоги і полілоги в автентичному, тобто французькому, варіанті. Розуміючи, що не всі читачі знають французьку мову, Толстой особисто дав переклад відповідних фрагментів російською.

У Панаса Мирного в романі «Повія» російська мова асоціюється з міським середовищем. Персонажі його роману є білінгвами, а тому легко переходять на російську перебуваючи в місті чи спілкуючись із обслуговуючим персоналом у питних закладах, ресторанах, із проститутками в будинках терпимості і т.ін.:

Почалася рада. Книш захотів битків у сметані, Проценко – перепілки, а Рубець здався на їх: хай чого хочуть, того й дають, аби скоріше.

- Графин водки! Бутылку красного! Битков, перепёлки, а третье, что у вас есть лучшее?

Прислужник затріщав, називаючи кожен страву.

- Давай мені котлетів, то саме по моїх зубах, - рішив Рубець

[Панас Мирний. Повія: 324].

В романі показане неоднорідне в мовленнєвому плані офіцерське середовище. Одні офіцери надають перевагу спілкуванню рідною мовою, інші – російською. Автор демонструє, як легко переходять його герої з одного мовного коду на інший залежно від референтної ситуації:

У хату увійшло аж п'ять чоловіка: становий, його писар, Грицько, Кирило і Панько – другий соцький.

- Где она? – спитався становий, повертаючись до Грицька.

- Ото, молода, - указав той на Христю.

- Ты Христина Притыкина? – питає. <...>

- Ты не видела или не рассказывал ли кто тебе, как его жена умерла?

- Я тут була... - почала несміло Христя. – Хазяйка пустила додому навідатись... вертаюсь у неділю надвечір, - у хаті нікого не чутно. Я в кімнату: аж там хазяйка лежить уже без речі.

- Что же она – больна была?

[Панас Мирний. Повія: 146].

У ХХ ст. індикатором приналежності до вищого суспільства в Росії стало володіння англійською мовою, а також деякими іншими іноземними мовами, у тому числі італійською, хоч і французька теж зберегла статус індикатора освіченості і соціальної переваги. Тому ознакою «хорошого тону» в таких групах суспільства є включення у мовлення як окремих іншомовних слів та виразів, так і цілих реплік. Водночас нерідко вони є

надмірними з інформативної точки зору, бо не додають розмові жодних новин смислів, про що свідчить їх часте дублювання рідною мовою в межах тієї ж комунікативної ситуації. Зокрема в Росії такі включення отримали поширення в мовленні жителів Рубльовки та інших елітних районів Москви. Цей феномен знайшов відображення у так званій гламурній/антигламурній літературі, де описано життя сучасної російської еліти (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Ці характерні явища можна знайти в романах Робскі, Вебер, Минаєва:

*- Я... (на лбу Паши собираются морщины) я был занят офисной работой. И потом, ситуация не требовала моего **аутсорсинга** со стороны подчиненных.*

- Чего она такого не требовала? – кривляюсь я.

*- **Аутсорсинга.***

- А ты по-русски это слово сказать не можешь? «Моего привлечения», например? Или «моего участия»?

- Но ведь существует ряд общепринятых выражений в бизнес-этике, и я полагаю, что... [Минаев С. Духless: 33].

У даному випадку використання транслітерованого варіанта (аутсорсінг) англійського слова *outsourcing* є індикатором претензії мовця на приналежність до бізнес-еліти. При цьому рівень знань англійської мови не має принципового значення. Головне – вчасно додати кілька розмовних фраз чи вставити в російськомовні фрази англомовні слова або їх трансформи, пристосовані до граматичних особливостей російської мови, навіть якщо вони мають в ній чітко виражені перекладні еквіваленти.

Останнє саме і свідчить про головну функцію подібних іншомовних включень: вони служать індикатором соціального статусу тих чи інших персонажів, хоч інколи і є інформативно зайвими елементами.

Російські письменники-«гламуристи» й «антигламуристи» підкреслюють ту обставину, що всі цінності зводяться до престижних марок, брендів. Успішність чи неуспішність у житті визначається тим,

наскільки точно персонаж притримується відповідного dress-коду, які марки машин він обирає, які ресторани і нічні клуби відвідує, які напої вживає.

У російських гламурних і антигламурних (критично-іронічних) романах використовуються як англійські вирази, так і включення із романських мов, враховуючи італійську і французьку, які вказують на відповідні «престижні» об'єкти, марки і бренди.

Найчастіше трапляються наступні іншомовні прагматоніми:

а) гастроніми. Це переважно назви екзотичних страв і дорогих напоїв, котрі можуть собі дозволити «обрані», наприклад, вина: «*Laurent-Perrier Brut*»; «*Barolo Zonchera*» om Ceretto, «*Giorgio Primo Chianti Classico DOC CG*» om Fattoria la Massa, «*Terre di Franciacorta Chardonnay*» om Ca'del Bosco, шампанское «*Dom Ruinart*»;

б) марки модних автомобілів: *BMW X3, Bentley*;

в) марки вишуканих парфумних виробів: духи від *Michael Kors, Mugler, Nina Ricci, Lulu Guinness, Chanel, Ralf Lauren, Escada, Kenzo*, крем *Cellcosmet*;

г) назви різних розважальних закладів і установ, які організують дозвілля: нічні клуби, бари тощо, наприклад, ресторани *GQ, Паризьен, Vogue-Café, Night Club, Fresco, Basement*, агенство з організації свят *BS-agency*, агенство з підбору нянь «*Персонал – Бутик*»;

д) назви п'ятизіркових та інших готелів найвищого класу: *Halkin Hotel (London)*;

е) лейбли одягу, галантерейних виробів, взуття, прикрас: шуба від *Fendi*, сумочки від *Jil Sander, Birkin u Tod's*, дорожня сумка від *Hermes*, костюм від *Paul Smith*, кросівки від *Dris Van Nooten*, сукня від *Blumarine i Prada*, ремінь від *Dolce&Gabbana*, окуляри від *Gucci u Chanel*, джинси від *Cavalli*, костюм від *Brioni*, пальто від *Pal Zelier*;

ж) назви глянцевого журналу і модних газет: *Beauty, Cosmopolitan, Glamour, GQ, Forbes, OK!, L'Officiel, Marie Claire, Menu, Paris Match, Playboy, Robb Report, Vogue*;

з) назви світських заходів і презентацій: показ шуб «*Ice&Fire*», презентація *Nokia u Mercury*, показ колекції «*Prada*»;

і) назви салонів краси і тренажерних залів: «*Тре жоли*», «*London Body School*»;

к) назви популярних телевізійних каналів: *Fashion TV, Ем-Ті-Ві*;

л) назви елітного посуду: келехи від «*Riedel*» та ін.

Знання англійської мови – індикатор високого соціального статусу й у Німеччині. Це досить повно відображено у творчості так званих письменників-інтеграторів [див.: 119]. Модні англійські слівця, типу слова *crazy*, й окремі англомовні репліки пронизують німецький дискурс у творах таких авторів, як Б. Леберт, Штукрад-Барре та ін.

Англомовні вирази тут представлені головним чином такими тематичними групами, як:

1) назви музичних колективів: *Modern Talking, Pink Floyd; Supertramp*;

2) назви музичних хітів: *It's All Right* (Supertramp); *The way you make me feel* (Michael Jackson); *Knocking on Heaven's Door* (Guns 'N' Roses); *The Winner Takes It All* (ABBA);

3) назви популярних фільмів: *Dragonheart* (Fantasy Film); *Batman*;

4) написи на молодіжному одязі: *Simply Red-T-Shirt*;

5) фірмові назви предметів одягу і взуття: фірмова куртка від *Barbour*; джинсовий одяг від *Levi's*; взуття фірми *Adidas*;

6) назви напоїв: *Spa, Roederer, Brandy Alexander, Jack Daniels* та ін.

Нерідко ІВ використовуються для передачі індивідуальних рис характеру персонажа. Так, один із героїв роману С. Фіцджеральда американець Томмі говорить французькою, оскільки йому подобається почуватися справжнім європейцем – це підвищує його самооцінку.

Відчувши в цьому непотрібну манірність, інші американці невдоволені, коли він без потреби заговорює з ними чужою мовою:

He departed at last with a cheery wave and Tommy returned to Dick.

“Elle doit avoir plus avec moi qu 'avec vous.”

“Speak English! What do you mean ‘doit avoir’?”

“‘Doit avoir?’ Would have more happiness with me.”

“You’d be new to each other. But Nicole and I have had much happiness together, Tommy.”

“L’amour de famille,” Tommy said, scoffing.

“If you and Nicole married won’t that be ‘l’amour de famille’?”

[Fitzgerald. Tender is the Night: 330].

Розмова ведеться практично двома мовами. Томмі стійко не хоче переходити на рідну англійську. Дік вбачає у цьому ухиляння від прямих формулювань, від ясності і вимагає роз’яснень деяких слів і виразів, у які, з його точки зору, Томмі вкладає свій, прихований зміст.

В іншому епізоді ця пристрась до французької мови пояснює прониклива Ніколь:

“Mais pour nous héros,” he said, ***“Il nous faut du temps, Nicole. Nous ne pouvons pas fair de petits exercices d’heroisme – il faut faire les grandes compositious.”***

“Talk English to me, Tommy.”

“Parlez français avec moi, Nicole.”

“But the meanings are different – in French you can be heroic and gallant with dignity, and you know it. But in English you can’t be heroic and gallant without being a little absurd, and you know that too. That gives me an advantage.”

[Fitzgerald. Tender is the Night: 330].

Таким чином, тут ІВ бере участь у створенні образу персонажа, схильного до снобізму й манірності.

Описуючи життя російськомовних емігрантів у США, письменники передають особливості так званого «емігрантського волопюка», для котрого характерно використання не тільки спотворених англійських слів і виразів, але й лексично-граматичних гібридів, тобто слів з англомовною основою, які морфологічно і синтаксично оформлюються за граматичними правилами російської мови. Приклади подібного використання гібридів, створених на іншомовній основі, можна зустріти у творчості Т. Толстої, С. Довлатова. Наведемо кілька прикладів:

- *Фиш свежайший, - уговаривает продавец, малосольный **салмон**, к нам аж с Филадельфии ездют.*

- *А джус вот тот, **строберри**, - что, немецкий?*

- *Джус польский. А вот язык, очень рекомендую, - что-то исключительное [Толстая. День. Надежда и опора: 353].*

Неважко розпізнати в цьому діалозі англомовні гастроніми fish, salmon, strawberry, juice, які, з точки зору внутрішньої структури не є гібридами, але завдяки російськомовному оточенню в тексті наділяються ознаками граматичного, в даному випадку чоловічого роду (свежайший фиш, польский джус).

Наводить Т. Толстая й уривки розмов подорожуючих Америкою персонажів-емігрантів із СРСР:

*«Из **драйввэя** сразу бери направо, на следующем огне будет **ютерн**, бери его, пили две мили до плазы. За **севен-элевром** опять направо, через три блока будет **экзит**, не пропусти. Номера у него нет, но это не тот **экзит**, где газ, а тот, где **хот-дожная**» [Толстая. День. Надежда и опора: 351].*

Як бачимо, російське мовлення усипане екзотизмами. У представлених кирилицею словах неважко розпізнати англійські driveway; U-turn; exit; hot-dog та ін.

У С. Довлатова також трапляються окремі елементи «брайтонського жаргону»»:

Ночью все проголодались. Лора сказала:

- *Фимуля, принеси нам кейк из холодильника* [Довлатов. Иностранка: 53].

Слово *sake* тут вбудовується у російськомовну фразу в формі буквеної транскрипції.

У С. Довлатова також можна відшукати й інші приклади типового мовлення на Брайтон-Біч:

(1) *Однажды Муся заглянула к нам с женой и говорит:*

- *Дадите кофе? Я немного посижу. А около пяти заедет Рафа. Он должен Лёвушку забрать из киндергардена* [Довлатов. Иностранка: 104].

(2) *Маруся налила себе кофе и продолжала: <...> У одного брата – кар-сервис. У другого – прачечная* [ibid: 88].

Таким чином, іншомовні включення є в С. Довлатова одними з ідентифікаторів мовлення представників російської еміграції в США.

ІВ можуть слугувати індикатором низького освітнього рівня дійової особи. Спроби деяких людей долучитися до еліти відображаються не тільки у поведінковій сфері, але й у вербальній. Намагаючись скласти гарне враження на оточуючих і претендуючи на статус високоосвіченої людини, деякі малоосвічені особи включають у своє мовлення викривлені іншомовні слова й вирази. Інколи вони хоч і використовують автентичні неспотворені варіанти ЛО, але роблять це недоречно, невідповідно до ситуації спілкування. У ХТ подібні вкраплення часто використовуються не просто для характеристики певного персонажа, але і для створення комічного ефекту. Викривлене іноземне мовлення – один із прийомів, які використовуються у творах комедійного жанру для створення гумористичного ефекту.

Так, один із малоосвічених персонажів Ч. Діккенса «Posthumous Papers of the Pickwick Club» Сем Уеллер переіначує латинський юридичний термін *habeas corpus* (наказ про наявність законних підстав для позбавлення волі, прийнятий в Англії 1679 року) по-своєму:

*“Well, Sam,” – said Mr. Pickwick. “I suppose they are getting the **habeas corpus** ready”.*

*“I wish they’d bring out the **have-his-carcass**....”*

*What sort of cumbrous and unmanageable machine Sam Weller imagined a writ of **habeas corpus** to be does not appear ... [Dickens. Posthumous Papers of the Pickwick Club: 637].*

Сем не хоче зганьбити себе і не уточнює у Піквіка значення використаного терміна. Він вимовляє його невірно, трактує буквально і одночасно уявляє, що йдеться про якусь громіздку і незручну споруду. Безумовно, подібний діалог розрахований на гумористичний ефект і відповідну реакцію читача (усмішка, сміх, веселий настрій тощо).

Розглянемо ще один приклад. Розділ 37 із «Posthumous Papers of the Pickwick Club» називається “Honourably Accounts for Mr. Weller’s Absence, by Describing a Soireé, to Which He Was Invited and Went”. У заголовку вжито слово французького походження “soireé”, яке автор застосовує в описах подій, що трапилися зі слугою містера Піквіка. Англійською воно реалізується у значенні «вечірка». Слуга це іншомовне слово не розуміє. Він вважає, що йдеться про назву страви (бараняча нога), яка подається на стіл (Soireé → Swarry):

(1) *“They’ll overdo the Swarry, and that’ll spile it” [Dickens. Posthumous Papers: 581].*

(2) *“Vell”, said Sam, “this is comin’ it rayther powerful, this is I never heard a biled leg o’ mutlon called a swarry afore. I wonder wat they’d call a roast one” [ibid: 581].*

Автор використовує прийом графона: він передає спотворену вимову іншомовного слова, котре до того ж невірно трактується.

Діккенс майстерно висміює претензії персонажа на освіченість, створюючи комічний ефект і в іншому романі – «Bleak House». Відповідаючи на питання про їжу, Джоблінг, персонаж цього твору, говорить:

“Why, what I may think after dinner ... is one thing ... What am I to do? How am I to live? Il fo manger ... pronouncing that word as it he meant a necessary fixture in an English stable. Il fo manger. That’s the French saying, and mangerity is as necessary to me as it to a Frenchmen. Or more so”.
[Dickens. Bleak House: 362-363].

Джоблінг невірно вимовляє французьку фразу « Il faut manger » («Необхідно поїсти»). Він ставить наголос на перший склад у дериваті *mangerity*, внаслідок чого нейтральне «їсти» переосмислюється на англійський манір, перетворюючись на годівлю коней у стайні, оскільки *manger* англійською означає «годівниця, ясла» для годівлі коней і худоби.

ІВ також використовуються як індикатор національної приналежності персонажа. Потрапляючи в іншомовне середовище, людина, що знає мову цієї країни, намагається спілкуватися мовою місцевого населення чи мовою, зрозумілою місцевим. Однак інколи, коли порушуються певні умови комунікації, він мимоволі може перейти на свою рідну мову.

Зазвичай це відбувається, коли якась особа відчуває сильне хвилювання чи знаходиться у стані афекту. У цій ситуації персонаж не контролює себе, переходить на інший код спілкування, тобто на рідну мову. Приклад такого мимовільного переходу можна знайти в оповіданні Купріна «Штабс-капитан Рыбников», де японський шпигун, вдаючи із себе росіянина, перебуваючи в сонному стані й не контролюючи свою свідомість, вимовляє фрази японською:

Женщина слушала, перестав дышать <...>. Он молчал с минуту, потом опять заговорил длинно и непонятно <...> И вдруг женщина услышала произнесённое громко, ясным и твердым голосом, единственное ей знакомое из газет японское слово:

- **Банзай!** [Куприн. Рассказы: 295].

Цей «прокол» стає для Рибнікова фатальним: його викрили російські офіцери, яким допомогла проститутка, що заночувала у нього і почула японську мову клієнта.

Приклади подібного переходу на рідну мову, пов'язані з емоційним станом мовця, можна стріти у Е. Хемінгуея, й у С. Фіцджеральда. Так, у романі останнього «Tender is the Night» п'яний Дік у Римі свариться з таксистом-італійцем, який запросив надто велику плату за проїзд до готелю. Спочатку герой спілкується з водієм італійською, що з психологічної точки зору повинне зробити таксиста м'якшим, більш привитним. Але той залишається непохитним. Роздратований Дік переходить на свою рідну англійську мову :

“Quanto a Hotel Quirinal?”

“Cento lire.”

Six dollars. He shook his head and offered thirty lire which was twice the day-time fare, but they shrugged their shoulders as one pair, and moved off.

“Trente-cinque lire e mancie,” he said firmly.

“Cento lire.”

He broke into English.

“To go half a mile? You'll take me for forty lire.”

“Oh, no.” [Fitzgerald. Tender is the Night: 250].

Таким чином, ІВ відіграють важливу роль у створенні образів конкретних персонажів, стаючи маркерами їх соціальних та індивідуальних характеристик, а також допомагають передати психологічний стан, зазвичай пов'язаний із негативними емоціями.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ IV

У даному розділі були розглянуті функції, які виконують іншомовні включення. Було виділено два основних аспекти функціонування ІВ у ХТ: 1) композиційно-архітектонічний і 2) характерологічний.

Аналіз показав, що вельми активними архітектонічними елементами ХТ із точки зору включення ІВ останнім часом (XX - поч. XXI ст.) стали заголовки, повністю або частково представлені елементами англійської мови.

Заголовки з іншомовними елементами покликані налаштувати читача на сучасний лад, показати, що йдеться про людей, які ідуть у ногу з часом у світі, де відбувається експансія англійської мови. Таким чином, письменники усього світу жваво реагують на процеси мовної та культурної глобалізації своїми творами, нерідко даючи їм іншомовні (тобто англомовні) заголовки.

Використання заголовків, які представлені іншомовними елементами, характерно для сучасної німецької і гламурної російськомовної літератури, особливо для творів постмодерністського напрямку.

Як правило, заголовні ІВ у тексті обростають додатковими смислами, які по закінченню читання твору можуть дати більш точне тлумачення тексту.

Не меншою активністю у плані використання ІВ в архітектонічних сегментах ХТ відрізняються й епіграфи, особливо у так званій сучасній гламурній літературі. Винесені за межі основного тексту, епіграфи служать важливим індикатором смислового поля твору.

Із тієї самої причини активно використовуються іншомовні слова і вирази у заголовках окремих розділів. Наприклад, у романі "Soloalbum" Беньяміна фон Штукрад-Барре розділи позначені за допомогою англомовних елементів (Roll with it; Half the World Away та ін.), хоча виклад ведеться німецькою, рідною для автора мовою.

Із точки зору використання елементів однієї чи кількох мов тексти можуть бути кваліфіковані як гомогенні і гетерогенні. Текст, написаний однією мовою, без використання елементів із інших мов, є гомогенним. Текст, у якому відбуваються переключення з одного коду на інший, може бути визначений як гетерогенний.

Як показало наше дослідження, у гетерогенних текстах кореляція ІВ та елементів базової мови залежить від типу розповіді. Наші спостереження показали, що на авторську розповідь припадає 26% ІВ, на частка ІВ у діалозі та зображальній внутрішній мові становить – 54%. У невластиво-прямій мові ІВ зустрічається у 20% випадків. Як видно з представлених даних, у плані використання ІВ персонажна мова є найбільш активною частиною тексту, що пояснюється її підвищеним індивідуально-характерологічним навантаженням. Воно є прямим індикатором національної або професійної приналежності персонажів і опосередкованим індикатором локальності описуваних у ХТ подій.

Найбільше скупчення ІВ в авторській розповіді характерно для травелогічних творів, де докладно описуються особливості подорожей по різних країнах. Автор намагається найбільш докладно розповісти про місцеві звичаї, традиції, особливості побуту тієї чи іншої країни, удаючись до слів-реалій місцевої мови, що дозволяє читачеві зануритися в атмосферу того, що відбувається на сторінках роману, оповідання чи есе.

Як показали наші спостереження, різні ІВ найчастіше зустрічаються в авторській розповіді від 1-ої особи, особливо якщо вона ведеться від імені одного із персонажів. Переважно це розмовні і загальноживані лексеми, які широко використовуються у побутовому діалозі.

У розповіді від 3-ої особи, яка більше, ніж розповідь від 1-ої особи тяжіє до нейтрального чи книжного стилю, переважають книжні ІВ, у тому числі різні латинізми і цілі латинські афоризми, висловлювання класиків різних національностей. На репертуар ІВ у авторській розповіді від 3-ої особи найбільше впливає індивідуальний лексикон самого автора, який

включає елементи інших мов, особливості його стилю і його особистого життєвого досвіду (відвідання чи тривале перебування у країнах, описаних у ХТ).

Фреймовий підхід дозволив розглянути докладніше особливості використання ІВ у різних комунікативних ситуаціях, представлених у ХТ у формі діалогу. Під фреймом у даній роботі розуміється схема стійкої комунікативної ситуації, що включає такі складові, як характеристика комунікантів, комунікативна інтенція і спосіб досягнення комунікативної інтенції.

У процесі дослідження всі комунікативні ситуації, учасники яких відрізняються один від одного мовною компетенцією, було зведено до 5 базових фреймів, що і дало можливість прослідкувати особливості функціонування ІВ у конкретних умовах мовного спілкування, відображених у ХТ.

Комунікативна взаємодія найбільшою мірою досягається у випадку, коли співрозмовник А і співрозмовник Б активно використовують елементи мови, відомої обом, чи коли вони потребують допомоги третьої мови (мови-посередника), якою володіє кожен із співрозмовників. Досягнення комунікативної інтенції (конвергенції) можливо й у випадку, коли носії різних мов, які не знають чи погано знають мови один одного, намагаються налагодити контакт через перекладача.

Повна комунікативна невдача (дивергенція) спостерігається тоді, коли співрозмовник Б спеціально переходить на мову, невідому співрозмовнику А. У такому випадку КІ зводиться до небажання продовжувати комунікацію.

У випадках, коли співрозмовник А не знає мови співрозмовника Б або знає дуже погано, а співрозмовник Б, у свою чергу не знає мови співрозмовника А чи знає дуже погано, спілкування надто утруднено. Намагаючись зрозуміти один одного, співрозмовники використовують мову жестів, окремі загальновідомі іншомовні слова.

Наші спостереження кореляції ІВ у композиційно-мовленнєвих формах показали, що ІВ насамперед зустрічаються в описових контекстах (52%). Особливо їх багато, якщо автор описує побут, звичаї і традиції якого-небудь народу, що в першу чергу характерно для творів тревелогічного жанру. Розвиток дії твору за кордоном, у інших країнах зазвичай призводить до збільшення кількості ІВ у тканині ХТ, якщо автор намагається створити автентичну локально-темпоральну картину того, що відбувається.

У оповіданні ІВ зустрічаються рідше (25%), хоч багато що тут залежить від жанру твору і локалізації його дії.

У роздумах (23%) часто використовуються ті іншомовні терміни, які з точки зору автора вимагають авторського тлумачення або коментаря. Нерідко це вокабули, які відіграють роль ключових слів і виразів необхідних для розумінні основного задуму твору, та деякі універсальні ідеологеми, які захоплюють уми все більшої кількості людей у різних країнах.

У багатьох сучасних ХТ можна знайти велику кількість вторинних текстів різного типу. Як показало дослідження, вторинні тексти виявилися місцем концентрації різних іншомовних включень, особливо якщо вони тісно пов'язані з основною тематикою твору.

Як правило, це тексти малої форми: епістолярні (листи); ділові (укази, розпорядження, ділові записки) та ін. Останнім часом у ХТ все частіше включаються різні рекламні тексти і тексти пісень популярних англійських вокально-інструментальних груп. Музичний фон багатьох ХТ покликаний передавати дух епохи поряд із різними елементами інших культурних кодів. Це отримує вербальне відображення у згадці в різномовних текстах музичних груп та пісень у мовленнєвому коді оригіналу.

Доволі часто в сучасних романах фіксуються графіті, у тому числі з використанням іноземних слів і виразів. Вторинними текстами можна вважати і написи на футболках та інших предметах одягу. Цю тенденцію в

молодіжному стилі помітили багато письменників, що і отримало відображення в їхніх творах (наприклад, “Crazy” Б. Леберта, “Generation П” В. Пелевіна).

Комплексний аналіз показав, що іншомовні включення в ХТ виконують різні функції, основними із яких можна вважати наступні: 1) створення місцевого колориту при описі елементів локусу як реального, так і віртуального характеру; 2) виконання функцій непрямих індикаторів хронотопа твору; 3) заповнення культурологічних, політичних та інших лакун у описах звичаїв, побутових подробиць, традицій інших народів та інших держав; 4) ідентифікація представників різних соціальних груп (освіта, матеріальне становище, професійна приналежність та ін.); 5) характеристика окремих персонажів за їх національною приналежністю; 6) автентична передача особливостей спілкування з іноземцями, у тому числі з комунікантами-білінгвами і поліглотиами; 7) створення комічного ефекту за допомогою комунікативно неадекватного використання іноземних слів і виразів, а також їх перекручених варіантів людьми низького освітнього рівня; 8) виконання функції одного з найважливіших елементів сюжетотворення та архітекtonіки (заголовки, епіграфи, найменування розділів), тобто фактора, який забезпечує цілісність тексту; 9) виконання функцій мітігатора і евфемізму за необхідності дотримання правил етикету в конкретній комунікативній ситуації.

Основні засади отриманих результатів відображені у наступних публікаціях: «Лингвостилистические особенности вкрапленных иноязычных элементов в «романе потребления»» [125], «Иноязычные вкрапления как средство создания локально-темпоральной индикации художественного текста» [124], «Особенности функционирования иноязычных вкрапленных в различных коммуникативных ситуациях» [127], «Иноязычное вкрапление как средство создания локально-темпоральной атмосферы происходящего в разножанровых текстах» [123].

ВИСНОВКИ

Дане дисертаційне дослідження присвячене вивченню питань рецепції елементів однієї лінгвокультури в іншу, інкорпорації окремих буквених графем, вокабул, висловлювань та надфразних єдностей мови-донора в художні тексти, в основі яких лежить інша мова (мова-реципієнт).

У процесі даної роботи був проведений всебічний кількісно-якісний аналіз особливостей рецепції іншомовних елементів у текст, написаний в іншій вербальній кодовій системі. В якості базових використовувалися англomовні, німецькомовні, україномовні, російськомовні тексти. Головна мета дослідження полягала в комплексному вивченні інклюзивних різнорівневих і різносистемних іншомовних елементів, які у роботі отримали назву «іншомовні включення», лексико-граматичних особливостей їх рецепції, способів їх графічної репрезентації, а також функціонування у ХТ.

У процесі відбору матеріалу для дослідження були детально розроблені критерії розмежування іншомовних лексичних інклюзивів (форинізмів) і запозичень, показані шляхи переходу перших у другі за рахунок асимілятивних та соціально-адаптивних процесів, а також відмічені труднощі фіксації моменту подібної статусної трансформації. Основним критерієм розмежування лексичних ІВ (форинізмів) і запозичень є належність/неналежність лексичних одиниць до головного словникового фонду (ГСФ). Ті лексичні одиниці, які не входять до ГСФ мови-реципієнта, в реферованій роботі розглядаються як ІВ, навіть якщо вони мають високий асимілятивно-адаптивний ступінь і знаходяться на межі поля ІВ та поля ГСФ. Перетин цієї межі та включення ІВ у ГСФ визначається за допомогою найбільш авторитетних словників, які фіксують відповідні лексеми як інгерентні одиниці мови-реципієнта.

Методологічну основу даного дослідження становлять принципи діалектики, що передбачають вивчення законів розвитку природи,

суспільства і мислення в їх суперечливості., що надало можливість створити максимально повну картину взаємодії різномовних елементів у ХТ. Були використані наступні методи і прийоми дослідження: 1) метод компонентного аналізу при вивченні семантичного наповнення іншомовних включень; 2) фреймовий аналіз, який застосовувався для визначення способів абдукції, а також при вивченні функціонально-прагматичних особливостей тексту та особливостей комунікативних схем, характерних для різноманітних ситуацій мовного спілкування; 3) прийоми аналогових зіставлень при смисловій ідентифікації іншомовних елементів у чужомовному середовищі; 4) метод дедукції як один із основних методів, що застосовувався при проведенні інтерпретаційних операцій у випадку відсутності авторських і редакторських підказок; 5) контекстологічний аналіз, який використовувався для розшифровки змісту іншомовних елементів за відсутності відповідних авторських чи редакторських ремарок; б) логіко-інференційні прийоми для інтерпретації смислу мовних елементів, не експліційованих у тексті; 7) дистрибутивно-стилістичний аналіз із метою визначення кореляції елементів різних мовних кодів (базового та іншомовного); 8) валентностний аналіз для проведення абдуктивних операцій, які є необхідними для адекватного тлумачення смислу іншомовного включення.

ІВ мають системний характер і можуть бути представлені в ієрархічній послідовності, – від залежних (внутрішньослівних – літери, морфеми) до незалежних (слово, словосполучення, речення, надфразна єдність) елементів. Активізація одиниць різних структурно-семантичних зон підсистеми ІВ залежить від авторського ідіолекту, жанру та літературного напрямку, до якого відноситься твір. В цілому більш послідовно реалізується експресивно-стилістичний потенціал незалежних одиниць. Залежні елементи, які беруть участь в гібридизації та створенні квазііншомовних елементів, частіше зустрічаються в постмодерністських текстах та творах, що належать до так званої гламурної літератури.

Таким чином, для якнайширшого розуміння базового терміносполучення «іншомовне включення» виділені нами інкорпоровані іншомовні елементи можна розділити на дві великі групи:

А. Залежні

Б. Незалежні.

До залежних ми відносимо однобуквені ІВ, тобто такі ІВ, які репрезентовані однією буквою з мови-донора і, витісняючи певну букву у слові мови-реципієнта, утворюють графічні гібриди (напр., *Замужем*), а також іншомовні морфеми, які, з'єднуючись із базовими елементами, утворюють гібридні слова (одні морфеми взяті із мови-реципієнта, інші – з мови-донора (напр., *Duxless*). Найбільш активними у цьому розуміння є суфікси і суфіксоїди.

До незалежних ІВ відносяться ті елементи, які є морфологічними самостійними одиницями. У свою чергу, незалежні ІВ ми розподілили на наступні структурно-семантичні підгрупи:

- 1) однослівні ІВ;
- 2) словосполучення;
- 3) речення;
- 4) надфразні єдності.

В усіх авторів, праці яких досліджувалися, серед однослівних іншомовних включень превалюють іменники (у середньому 87,2%). Прикметники займають другу позицію (5,6%), дуже рідко використовуються дієслова – 4,9%, а прислівники складають 2,3% усіх випадків однослівних включень, що свідчить про субстантивну домінанту в підсистемі ІВ.

У ХТ, як показали наші спостереження, зустрічається досить багато включень, що виходять за межі слова. До останніх, насамперед, відносяться словосполучення. Як показали наші підрахунки, кількісно переважають двослівні словосполучення (82,6%). Рідше використовуються трислівні ІВ

(15,3%). Майже не зустрічаються словосполучення, які містять більше трьох елементів (усього 3,1%).

Досить часто зустрічаються незалежні ІВ – речення. Дослідження показало, що іншомовні речення нерідко перетинаються з реченнями базової мови. Багато таких структур є перекладом суміжного іноземного речення, що полегшує сприйняття і розуміння іншомовних фрагментів.

У цілому, спостереження показали, що переважають ІВ-речення, що нараховують в середньому 1-5 слів (70,8%). На другому місці – речення, довжина яких становить у середньому 6-10 слів (15,9%). Досить рідко використовуються іншомовні структури, середня довжина яких перевищує 10 слів (13,3%). Таким чином, більшу частину складають прості речення, що дозволяє зберегти динаміку оповіді.

Деякі самостійні ІВ репрезентовані цілими блоками речень, які складають так звані надфразні єдності. Однак великі фрагменти іншомовних речень у ХТ зустрічаються досить рідко, оскільки вони сприяють згасанню читацького інтересу.

Рецепція ІВ здебільшого супроводжується вживанням різних засобів їх графічного маркування (курсив – 62%, капіталізація – 16%, лапки – 22%). Графічні образи ІВ-лексем варіюються в діапазоні «автентичні образи – трансформовані образи (транслітерація, буквена транскрипція)». Вибір вказаних графатологічних особливостей репрезентації ІВ в ХТ обумовлений ідіолектом автора, функціональним навантаженням конкретних ІВ, а також стандартами оформлення друкованого тексту на різних етапах розвитку художньої літератури. Частими є випадки редакційного втручання в графатологічну репрезентацію тексту під час підготовки його до друку.

Відзначимо, що з графатологічної точки зору іншомовні слова і вирази можуть бути представлені кількома способами: 1) повна графічна автентичність (*femme fatale*); 2) транслітерація (*shtchi*); 3) буквена транскрипція, – графон (*серйозное* – буквена репрезентація вимови російського прикметника «серьёзное»).

У роботі детально аналізуються процеси поступової адаптації та асиміляції іншомовних елементів-лексем і лексикалізованих сполучень при їх переході в розряд запозичень. У цьому дослідженні пропонується класифікація, яка дозволяє кваліфікувати ІВ-лексеми та вирази з точки зору ступеня їх асиміляції. Тут виділяються три групи: 1. неасимільовані ІВ (*alter ego, dolce vita, haute couture, status*), тобто такі, що не піддаються ніяким трансформаціям і представлені в автентичному графічному вигляді; 2. частково асимільовані ІВ, тобто такі, що зазнали або графічної, або граматичної трансформації відповідно до вимог мови-реципієнта, зберігаючи деякі ознаки мови-донора (наприклад, лексема *кафе* отримала графічний образ російського слова, але не змінюється за відмінками); 3. повністю асимільовані ІВ (*лузер, дрес-код*), що трансформувалися і графічно, і граматично відповідно до вимог мови-реципієнта, але не ввійшли до його головного словникового фонду, тобто не отримали офіційного статусу лексичного запозичення, який позначається фіксацією в найбільш авторитетних словниках.

У дисертації пропонується також класифікація ІВ-слів і словосполучень із точки зору міри їх соціально-комунікативної адаптації. Незалежно від ступеня асиміляції можна виділити ІВ, які сприймаються як невід'ємні (узуальні) елементи мови-реципієнта, більшістю носіїв цієї мови, та ІВ, які сприймаються, як чужі, сторонні, незважаючи на досить часте використання і досить високий ступінь асиміляції (напр., *файл* у російській мові).

Велику увагу в даній роботі приділено аналізу різних аспектів впливу фактора адресата на лінгво-композиційні особливості репрезентації та інтерпретації іншомовних елементів у художньому тексті. Наявність ІВ у мультикодовому тексті зумовлює необхідність їх тлумачення.

В роботі виділяється 3 основних типи інтерпретації ІВ у ХТ: авторська, редакторська та читацька.

Авторська інтерпретація передбачає застосування прямих експліцитних форм тлумачення ІВ за допомогою мови-реципієнта як в текстовому (підрядковій примітці; глосарій), так і внутрішньотекстовому просторі (міжмовна синонімія, дефініції, розгорнуті пояснення). Нульова авторська інтерпретація зумовлена або переоцінкою рівня мовної підготовки читача або наміром автора залучити читача до інтерпретаційної діяльності. В деяких випадках автори повністю ігнорують фактор адресата, взагалі відмовляючись від будь-яких експлікацій ІВ, що пояснюється різними факторами:

1) автор завищує ступінь мовної підготовки читача, вважаючи, що той достатньою мірою володіє певним набором слів і виразів тією чи іншою іноземною мовою;

2) автор вважає, що представлений ним контекст повністю дозволяє здогадатися про значення сказаного, виокремити відповідні смисли із запропонованої референтної ситуації, якщо у читача виникає у цьому необхідність;

3) автор вважає, що сказане іноземною мовою не є релевантним із погляду фабули, основної дії, а набуває характеру знака національної приналежності персонажа, допомагає створити національний колорит;

4) автор спокійно ставить до читацьких варіантів інтерпретації значення іншомовних включень, вважаючи, що невизначеність і творча співучасть читача цілком відповідає його концепції мистецтва і літератури з можливістю мультиплікації змісту, навіть якщо ці інтерпретації будуть відрізнятися від авторського задуму.

Наш аналіз показав, що, як правило, автори не пояснюють такі ІВ, які є широко відомими розмовними формулами, у тому числі, формули ввічливості і подяки, вітання і прощання, згоди і незгоди; гасла; виклики-емотиви; різні найменування людей, найчастіше узагальнені інвективи.

Однак чим би не керувався автор при ігноруванні пояснювального контексту ІВ, читач мимоволі вдається до здогаду. Здогад допускає певний

рівень імовірності та невизначеності. Здогад при цьому може здійснюватися на основі мікро-, мезо- і макроконтексту.

Найбільший ступінь апроксимативності є характерним для читацької інтерпретації, оскільки механізми абдукції (екстралінгвістичні, внутрішньотекстові, міжмовні), які підключаються за відсутністю авторської або редакторської інтерпретації, мають обмежені можливості з огляду на забезпечення точності тлумачення. Тем не менш, техніка виокремлення ізотопічних рядів на основі тематичної сітки дозволяє гарантувати певну смислову адекватність якнайменш на гіперонімічному рівні мови-реципієнта.

Редакторська інтерпретація, на відміну від авторської, здійснюється тільки в затекстовому просторі і визначається певною суб'єктивністю коментаря, що іноді призводить до аберацій під час тлумачення деяких конкретних ІВ. Подібні пояснення редактора найчастіше присутні у формі перекладу на мову-реципієнт або на мову читача-іноземця. Рідше використовуються експлікації. Повноцінні дефініції для редакторської інтерпретації не характерні, оскільки вони передбачають наявність дієслова еквівалентності, який редактори зазвичай опускають. Тому йдеться скоріше про синтаксично усічені дефініції, які зустрічаються набагато рідше, ніж переклад ІВ. Кореляція перекладних, з одного боку і експлікаційно-дефініційних форм редакторської інтерпретації, з іншого, – становить 5:1.

У цьому дисертаційному дослідженні були розглянуті композиційно-архітектонічні та характерологічні функції іншомовних включень.

У гетерогенних текстах кореляція ІВ та елементів базової мови варіюється в різних типах оповідання (авторська мова, персонажна мова, включаючи внутрішню, невласне-пряма мова). Персонажна мова є найбільш активним типом оповідання з точки зору використання ІВ, що пояснюється його підвищеним індивідуально-характерологічним навантаженням. Воно є прямим індикатором національної або професійної приналежності персонажів і непрямим індикатором локальної віднесеності

описуваних у ХТ подій. У процесі дослідження персонажної мови були розроблені основи фреймового аналізу комунікативних ситуацій з іншомовними інклюзивами і описана специфіка їх репрезентації у художньому тексті. Залежно від індивідуально-мовленнєвих особливостей і національності комунікантів, їх комунікативної інтенції і способів досягнення останньої було виділено 5 базових фреймових ситуацій, три з яких є конвергентними, тобто такими, що забезпечують комунікативну взаємодію, а дві інші відображають ситуації для яких характерна комунікативна дивергенція.

Комунікативна взаємодія найбільшою мірою досягається у випадку, коли співрозмовник А і співрозмовник Б активно використовують елементи мови, відомої обом, чи коли вони потребують допомоги третьої мови (мови-посередника), якою володіє кожен із співрозмовників. Досягнення комунікативної інтенції (конвергенції) можливо й у випадку, коли носії різних мов, які не знають чи погано знають мови один одного, намагаються налагодити контакт через перекладача.

Повна комунікативна невдача (дивергенція) спостерігається тоді, коли співрозмовник Б спеціально переходить на мову, невідому співрозмовнику А. У такому випадку КІ зводиться до небажання продовжувати комунікацію.

У випадках, коли співрозмовник А не знає мови співрозмовника Б або знає дуже погано, а співрозмовник Б, у свою чергу не знає мови співрозмовника А чи знає її дуже погано, – спілкування є надто утрудненим. Намагаючись зрозуміти один одного, співрозмовники використовують мову жестів, окремі загальновідомі іншомовні слова.

З точки зору композиційно-архітектонічної організації ХТ найбільшою активністю вирізняються такі елементи об'ємно-прагматичного розподілу тексту, як заголовки та епіграфи, які завдають вектор мультिकодового породження текстової тканини.

Аналіз показав, що вельми активними архітектонічними елементами ХТ із точки зору включення ІВ останнім часом (XX - поч. XXI ст.) стали заголовки, повністю або частково представлені елементами англійської мови. Таким чином, письменники усього світу жваво реагують на процеси мовної та культурної глобалізації своїми творами, нерідко даючи їм англійськомовні заголовки. Використання заголовків, які представлені іншомовними елементами, характерно для сучасної німецької і гламурної російськомовної літератури, особливо для творів постмодерністського напрямку.

Не меншою активністю у плані використання ІВ відрізняються і епіграфи, особливо в так званій сучасній гламурній літературі. Винесені за межі основного корпусу тексту, епіграфи служать важливим індикатором смислового поля твору.

Із цієї ж причини активно використовуються іншомовні слова і вирази в заголовках окремих розділів. Наприклад, у романі "Soloalbum" Б. Штукрад-Барре розділи позначені за допомогою англійських елементів (*Roll with it; Half the World Away* та ін.), хоча виклад ведеться німецькою, рідною для автора мовою.

З точки зору активності ІВ у фрагментах різних композиційно-мовленнєвих форм найбільш активними є описові контексти (53%) з домінуючими ІВ-субстантивами, які є організуючим центром опису побуту, звичаїв та традицій різних народів, що, в першу чергу, характерно для тревелогічних творів. Розвиток дії за кордоном, в інших країнах зазвичай призводить до збільшення числа ІВ в тканині ХТ, якщо автор намагається створити автентичну локально-темпоральну картину того, що відбувається. У розповідних фрагментах ІВ зустрічаються рідше (25%), але в них збільшується частка ІВ-дієслівних одиниць у порівнянні з описовими контекстами. В роздумах часто використовуються ІВ (23%), які відіграють роль ключових слів і виразів, необхідних для розуміння основного задуму тексту. Насамперед це універсальні абстрактні поняття, – ідеологеми, які і є

тим вербально-концептуальним стрижнем навколо якого розгортається міркування.

Стилістично маркованими з огляду на вживання ІВ є вторинні тексти, які допомагають передати в ХТ атмосферу тісної міжмовної взаємодії на рівні повсякденного життя та кроскультурних зв'язків. Як показало дослідження, вторинні тексти виявилися місцем концентрації різних іншомовних включень, особливо якщо вони тісно пов'язані з основною тематикою твору.

Як правило, це тексти малої форми: епістолярні (листи); ділові (укази, розпорядження, ділові записки) та ін. Останнім часом у ХТ все частіше включаються різні рекламні тексти. Вбудовуватися можуть також тексти пісень популярних англомовних вокально-інструментальних груп. Музичний фон багатьох ХТ покликаний передати дух епохи поряд із різними елементами інших культурних кодів. Доволі часто в сучасних романах фіксуються всілякі графіті, у тому числі з використанням іноземних слів і виразів. Вторинними текстами можна вважати і написи на футболках та інших предметах одягу. Цю тенденцію в молодіжному стилі помітили багато письменників, що отримало відображення в їхніх творах.

Будь-яке ІВ в ХТ є стилістично маркованим елементом, який має великий експресивний іррадіаційний потенціал, що дозволяє ІВ виконувати цілу низку функцій, з яких найважливішими є наступні: 1) створення місцевого колориту в описах елементів локусу як реального, так і віртуального характеру; 2) виконання функцій непрямих індикаторів хронотопа твору; 3) заповнення культурологічних, політичних та інших лакун в описах звичаїв, побуту, традицій інших народів та держав; 4) ідентифікація представників різних соціальних груп (освіта, матеріальне становище, професійна приналежність та ін.); 5) характеристика окремих персонажів за їх національною приналежністю; 6) автентична передача особливостей спілкування з іноземцями, у тому числі з комунікантами-білінгвами і поліглотами; 7) створення комічного ефекту при комунікативно

неадекватному використанні іноземних слів і виразів, а також їх перекручених варіантів людьми низького освітнього рівня; 8) виконання функції одного з найважливіших елементів сюжетотворення та архітекtonіки (заголовки, епіграфи, найменування розділів), тобто фактора, який забезпечує цілісність тексту; 9) виконання функцій мітігатора і евфемізму через необхідність дотримуватися правил етикету в конкретній комунікативній ситуації.

За рахунок ІВ автор ХТ значно розширює арсенал різних лінгвостилістичних засобів для досягнення поставлених творчих завдань.

Взаємодія елементів різних мовних кодових систем призводить до актуалізації нових смислів, сприяє активізації інформативно-естетичного потенціалу ХТ, дозволяє виявити його імплікаційні можливості, дати більш точні персонажні характеристики.

Таким чином, проблеми рецепції іншомовних включень залишаються дуже актуальними для подальших лінгвокультурологічних розвідок.

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Н. Д. Узуальные иноязычные выражения в современном русском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Агафонова Нелли Джоновна. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростов. гос. ун-та, 1994. – 198 с.
2. Агеев А. Г. Функции языка как этнического признака / А. Г. Агеев // Язык и общество. – М., 1968. – С. 124-138.
3. Амосова Н. Н. Английская контекстология / Н. Н. Амосова. – Л. : ЛГУ, 1968. – 104 с.
4. Амосова Н. Н. К вопросу о лексическом значении слова / Н. Н. Амосова // Вестник ЛГУ, 1957. – Вып. 1-2. История языка и литературы. – С. 152-168.
5. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Н. Н. Амосова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1963. – 208 с.
6. Андриевская А. Л., Щербак-Мамескул Е. А. Состав и функции французских элементов в романе Л. Толстого «Война и Мир» // Лев Толстой : проблемы творчества / А. Л. Андриевская, Е. А. Щербак-Мамескул. – Киев, 1978. – С. 254-262.
7. Апресян Ю. Д. Дистрибутивный анализ значений и структурные семантические поля / Ю. Д. Апресян // Лексикографический сборник. – М., 1962. – Вып. 5. – С. 52-72.
8. Арапова Н. С. Варваризмы как этап в освоении иноязычного слова / Н. С. Арапова // Вестник Московского ун-та. – 1989. – Сер. 9. Филология. – № 4. – С. 9-16.
9. Аристова В. М. Англо-русские языковые контакты (англицизмы в русском языке) / В. М. Аристова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1978. – С. 50-78.
10. Арнольд И. В. Потенциальные и скрытые семы и их актуализация в английском художественном тексте / И. В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1979. – №5. – С. 10-14.

11. Арнольд И. В. Семантическая структура слова и методика её исследования / И. В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1966. – 192 с.
12. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
13. Арнольд И. В., Андреева Г. В. Лексическое варьирование в контексте контраста / И. В. Арнольд, Г. В. Андреева // Значение и его варьирование в тексте. – Волгоград : ВГПИ им. А. С. Серафимовича, 1987. – С. 3-11.
14. Арнольд И. В., Буга Н. Н. Адаптивные системы и некоторые вопросы лексикологии / И. В. Арнольд, Н. Н. Буга // Системное описание лексики германских языков. – 1981. – Вып. 4. – С. 3-10.
15. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
16. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата / Н. Д. Арутюнова // Изв. АН СССР. Серия лит. и яз. – 1981. – Т. 40. – №4. – С. 356-367.
17. Ахманова О. С. Экстралингвистические и внутрilingвистические факторы в функционировании и развитии языка / О. С. Ахманова // Теоретические проблемы современного советского языкознания. – М., 1964. – С. 69.
18. Бабкин А. М. Иноязычные выражения в составе русской фразеологии / А. М. Бабкин // Проблемы современной филологии. – М., 1966. – С. 216.
19. Банникова И. А. О стилистическом контексте детектива и методах его исследования и приложения / И. А. Банникова // Сборник статей : ВГГЯ. – Саратов : Изд-во СГУ, 2002. – Вып. 10. – С. 12-17.
20. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику / А. Н. Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 360 с.
21. Бахтин М. М. Формы времени и хронотоп в романе. Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М.: Худ. лит. – 1975. – С. 234-407.

22. Беданоква З. К. Иноязычные слова как средство экспрессии в рекламе / З. К. Беданоква // Активные процессы в современном русском языке: сб. науч. трудов. – Нижний Новгород : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 27-31.
23. Беликов В. И. , Крысин Л. П. Социоллингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : Изд-во РГГУ, 2001. – 315 с.
24. Белл Р. Переключение кодов : билингвизм и диглоссия / Р. Белл // Социоллингвистика : Цели, методы и проблемы / Р. Белл. – М., 1980. – С. 154-191.
25. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К. : Киевск. ун-т им. Т. Шевченко, 1997. – 310 с.
26. Беляева С. А. Английские слова в русском языке XVI-XX вв. / С. А. Беляева. – Владивосток : Изд-во Дальневост. гос. ун-та, 1984. – 108 с.
27. Бережан С. Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц / С. Г. Бережан. – Кишинев: Штиница, 1973. – 372 с.
28. Бок Ф. К. Структура общества и структура языка / Ф. К. Бок // Новое в лингвистике. – М., 1975. – Сер. Социоллингвистика. – Вып. 7. – С. 382-396.
29. Болдырева С. И. Двухфокусный образный контекст / С. И. Болдырева // Интерпретация художественного текста в языковом вузе. – Л. : ЛПШ им. А. Й. Герцена, 1981. – С. 19-28.
30. Бологов В. А. Использование англицизмов в немецком и русском языках / В. А. Бологов // Актуальные проблемы региональных исследований. – Барнаул, 2005. – Вып. 5. – С. 246-251.
31. Большакова Т. И. Иноязычные вкрапления в художественных произведениях В. П. Аксенова : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Большакова Татьяна Игоревна. – Воронеж : Изд-во Ворон. ГУ, 2008. – 193 с.

32. Бочкарев А. Е. Эпистемологические аспекты значения / А. Е. Бочкарев. – Ниж. Новгород : Деком, 2007. – 224 с.
33. Брунер Дж. С. Онтогенез речевых актов / Дж. С. Брунер // Психолингвистика : Сб. статей. – М., 1984. – С. 21-49.
34. Бурцева Т. Н. Моделирование в лексикологии и неографии / Т. Н. Бурцева // Активные процессы в современном русском языке : сб. научных трудов. – Нижний Новгород : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 31-39.
35. Былинский К. И., Розенталь Д. Э. Литературное редактирование. – 2-е изд., испр. и доп. / К. И. Былинский, Д. Э. Розенталь. – М. : Искусство, 1961. – 355 с.
36. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. – М., 1972. – Вып. 6. Языковые контакты. – С. 25-60.
37. Валгина Н. С. Теория текста / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2009. – 280 с.
38. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникации : пер. с англ. / Т. А. Ван Дейк / Сост. В. В. Петров, под ред. В. И. Герасимова. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
39. Васильев Л. М. Теория семантических полей / Л. В. Васильев // Вопросы языкознания. – М., 1971. – №5. – С. 106-111.
40. Вахтин Н. Б. , Головкин Е. В. Социолингвистика и социология языка: уч. пособие / Н. Б. Вахтин, Е. В. Головкин. – СПб. : НИ «Гуманитарная академия», 2004. – 336 с.
41. Вежбицкая А. Семантические примитивы / А. Вежбицкая // Семиотика. – М. : Прогресс, 1983. – С. 225-252.
42. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи / В. В. Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 255 с.
43. Винокур Т. Г. Говорящий и слушающий : варианты речевого поведения / Т. Г. Винокур. – М. : Наука, 1993. – 171 с.

44. Виссон Л. Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур / Л. Виссон ; пер. с англ., Изд. 3-е, стереотип. – М. : Р. Валент, 2005. – 192 с.
45. Влахов С. , Флорин С. Непере译имое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Межд. отношения, 1980. – С. 263.
46. Володарская Э. Ф. Заимствование как отражение русско-английских контактов / Э. Ф. Володарская // Вопросы языкознания. – 2002. – № 4. – С. 96-112.
47. Волошина А. В. Безеквівалентна лексика як засіб формування у поліетномовних учнів лінгвонародознавчої компетенції / А. В. Волошина // Рідні джерела. – 2003. – №2. – С. 19-22.
48. Волошина А. В. Безеквівалентна та фонова лексика української та російської мов : автореф. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Волошина Алла Володимирівна. – К., 2001. – 24 с.
49. Воробьёва О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьёва. – К. : Вища школа, 1993. – 200 с.
50. Габдреева Н. В. Французская лексика в русском языке : историко-функциональное исследование : автореферат дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Габдреева Наталия Викторовна. – Казань, 2001. – 44 с.
51. Гак В. Г. К диалектике семантических отношений в языке / В. Г. Гак // Принципы и методы семантических исследований. – М. : Наука, 1976. – С. 73-92.
52. Гальперин И. Р. Информативность единиц языка / И. Р. Гальперин. – М. : Высшая школа, 1974. – 175 с.
53. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
54. Гамперц Дж. Типы языковых обществ / Дж. Гамперц // Новое в лингвистике. – М., 1975. – Вып. 7. Социолингвистика. – С. 182-198.
55. Гимпелевич В. С. Род имен существительных — иноязычных вкраплений в русском языке / В. С. Гимпелевич // Ученые записки

- ВУЗов Минвуза ВССО Аз. ССР. Баку. – 1974. – Серия 12. – №4. – С. 80-87.
56. Гинзбург Р. С. Значение слова и методика компонентного анализа / Р. С. Гинзбург // Иностранный язык в школе. – 1978. – №5. – С. 21-26.
57. Глебкин В. В. Лексическая семантика : культурно-исторический подход / В. В. Глебкин. – М.–СПб. : Центр гуманитарных исследований, 2012. – 269 с.
58. Горский Д. П. Определения. Их виды и правила / Д. П. Горский // Логика научного познания. Актуальные проблемы. – М., 1987. – С. 140-158.
59. Грачев М. А. Новые формы молодежной лингвистической коммуникации / М. А. Грачев // Активные процессы в современном русском языке : сб. науч. трудов. – Нижний Новгород : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 53-61.
60. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. 16. – С. 217-237.
61. Григорьев В. П. Светлое будущее «инговых форм» в поэтическом языке: доклад на межд. науч. конф. «Художественный текст как динамическая система» : (19-22 мая, Москва 2005). [Электронный ресурс] / В. П. Григорьев. – Режим доступа до журналу: [http : // ibi. rsuh.ru / print.html?id=54839](http://ibi.rsuh.ru/print.html?id=54839).
62. Гулыга Е. В., Шендельс Е. И. О компонентном анализе значимых единиц языка / Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс // Принципы и методы семантических исследований. – М., 1976. – С. 291-314.
63. Гюббенет И. В. К проблеме понимания литературно-художественного текста / И. В. Гюббенет. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 109 с.
64. Декарт Р. Сочинения в двух томах / Р. Декарт. – М. : Мысль, 1989. – 656 с.
65. Демьянков В. З. Общая теория интерпретации и её приложение к критическому анализу метаязыка американской лингвистики 1970-

- 80х гг. : автореферат дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Демьянков Валерий Закиевич. – М., 1985. – 32 с.
66. Демьянков В. З. Понимание как интерпретирующая деятельность / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 58-67.
67. Денисова Г. Как сделан гламур в русской прозе рубежных веков : лексико-синтаксические особенности и межкультурный конфликт / Г. Денисова // Конфликт в языке и коммуникации. – М. : РГГУ, 2011. – С. 345-365.
68. Денисова Э. С. Реализация креативного потенциала языковой личности при идентификации словообразовательной формы новообразований / Э. С. Денисова // Активные процессы в современном русском языке : сб. науч. трудов. – Нижний Новгород : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 61-67.
69. Дешериев Ю. Д., Протченко Н. Ф. Основные аспекты исследования двуязычия и многоязычия / Ю. Д. Дешериев, Н. Ф. Протченко // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М. : Наука, 1972. – С. 26-42.
70. Джавакян В. А. Корреляция композиционно-речевых форм в художественном тексте / В. А. Джавакян. – Краснодар, 2011. – 159 с.
71. Долинин К. А. ИмPLICITное содержание высказывания / К. А. Долинин // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 37-47.
72. Долинин К. А. Интерпретация текста / К. А. Долинин. – М. : Просвещение, 1985. – 288 с.
73. Дьяков А. И. Деривационная интеграция англицизмов в русском языке конца XX в. в функциональном аспекте : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Дьяков Анатолий Иванович. – Новосибирск, 2001. – 291 с.
74. Дьяков А. И. Причины интенсивного заимствования англицизмов в современном русском языке / А. И. Дьяков // Язык и культура. – Новосибирск, 2003. – С. 35-43.

75. Дьяконова И. В. Иноязычное слово : социолингвистический аспект исследования : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Дьяконова Ирина Владимировна. – Пермь : Изд-во Перм. гос. ун-та, 2002. – 257 с.
76. Егорова Е.Н. Окказиональные словообразовательные средства в газетно-публицистических текстах как активизация аудиторного фактора / Е. Н. Егорова // Активные процессы в современном русском языке : сб. науч. трудов. – Ниж. Новг. : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 72-77.
77. Елоева Ф. А., Русаков А. Ю. Проблемы языковой интерференции / Ф. А. Елоева, А. Ю. Русаков. – Л. : ЛГУ, 1990. – 90 с.
78. Еремия Н. А. О принципах отбора экзотизмов и иноязычных вкраплений в учебные толковые словари / Н. А. Еремия // Лингвистические исследования. – М., 1976. – С. 84.
79. Жирмунский В. М. Проблемы социальной дифференциации языков / В. М. Жирмунский // Язык и общество. – М. : Наука, 1968. – С. 22-38.
80. Залевская А. А. Текст и его понимание : монография / А. А. Залевская. – Тверь : Тверской ГУ, 2001. – 177 с.
81. Иваницкая А. А. Заимствование иноязычной лексики и ее освоение : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Иваницкая Алла Александровна. – Киев, 1980. – 21 с.
82. Изюмская С. С. Новые английские заимствования как средство языковой игры / С. С. Изюмская // Русский язык в школе. – 2000. – № 4. – С. 9-12.
83. Ильясова С. В. Приемы словообразовательной игры в языке СМИ начала XXI в. / С. В. Ильясова // Активные процессы в современном русском языке : сборник научных трудов. – Ниж. Новг. : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 86-91.
84. Кантемір С. О. Застосування статистичних методів до вивчення взаємовідношень між елементами мови / С. О. Кантемір // Науковий

- вісник Чернів. ун-ту. – Чернівці, 2004. – Вип. 188-189. Германська філологія. – С. 79-85.
85. Кара-Мурза Е. С. Функционально-смысловый тип речи «определение» и его модификации / Е. С. Кара-Мурза // Значение и смысл слова : художественная речь и публицистика. – М., 1987. – С. 102-108.
86. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2002. – 333 с.
87. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1981. – 363 с.
88. Карева О. М. Существительные-феминативы в «Неолекс» электронной базе лексических инноваций русского языка / О. М. Карева // Активные процессы в современном русском языке : сб. науч. трудов. – Ниж. Новг. : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 102-107.
89. Карпенко Е. Ю. Структура індивідуального антропонімічного фрейму / Е. Ю. Карпенко // Записки з романо-германської філології. – Одеса, 2004. – Вип. 15. – С. 88-103.
90. Карпенко Е. Ю. Індивідуальний топонімічний фрейм: Перші кола / Е. Ю. Карпенко // Вісник Донецького університету. Серія Б : Гуманітарні науки. – 2004. – № 1. – С. 57-62.
91. Карпенко Е. Ю. Індивідуальний топонімічний фрейм: Дальші кола / Е. Ю. Карпенко // Записки з ономастики. – Одесса, 2005. – Вип. 8. – С. 10-22.
92. Карпенко М. А., Щербак Е. А. Нетранслитерированные иноязычные элементы и их функции в произведениях Л. Н. Толстого / М. А. Карпенко, Е. А. Щербак // Материалы Толстовских чтений. – Тула : Тульск. кн. изд-во, 1974. – С. 154-169.
93. Карпова В. В. Иноязычная лексика в художественном тексте (на материале романа М. Горького «Жизнь Клима Самгина» :

- автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Карпова В. В. – М., 1978. – 35 с.
94. Картон С. Роль догадки в процессе пользования языком / С. Картон // Методика преподавания иностранных языков за рубежом. – М. : Прогресс, 1976. – Т. 2. – С. 178.
95. Кату Дж. Семантическая теория / Дж. Кату // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1981. – Вып. 10. Лингвистическая семантика. – С. 33-49.
96. Кацнельсон С. Д. К понятию типов валентности / С. Д. Кацнельсон // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 20-32.
97. Кацнельсон С. Д. Содержание слова, значение и обозначение. – М. : Эдиториал УРСС, 2011. – 112 с.
98. Киселева Р. А. Интерпретация текста в рамках стилистики декодирования / Р. А. Киселева // Стилистика романо-германских языков. Ученые записки ЛГПИ им. А.И. Герцена. – Л., 1972. – № 491. – С. 57-68.
99. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (качественные и количественные характеристики) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Кияк Тарас Романович. – Черновцы, 1987. – 442 с.
100. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика / И. М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
101. Ковтунова И. И. Структура художественного текста и новая информация / И. И. Ковтунова // Синтаксис текста. – М., 1979. – С. 262-275.
102. Кодухов В. И. Контекст как лингвистическое понятие / В. И. Кодухов // Языковые единицы и контекст : сб. науч. тр. / Под ред. В. И. Кодухова. – Л. : Изд. ЛГПИ, 1973. – С. 7-32.
103. Кожина Н. А. Заглавие художественного произведения : энтология, функции, типология / Н. А. Кожина // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1988. – С. 167-183.

104. Колосова Н. А. Нетранслированные французские элементы в языке Пушкина : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Колосова Наталия Александровна. – Саратов, 1982. – 25 с.
105. Колшанский Г. В. Прагматика языка / Г. В. Колшанский // Сборник трудов МГПИИЯ им. М. Терезы. – 1980. – Вып. 151. – С. 3-8.
106. Копелнович А. Б. Аффиксоиды и аффиксоидность / А. Б. Копелнович // Активные процессы в современном русском языке : сб. науч. трудов. – Ниж. Новг. : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 115-119.
107. Королева Т. М. Интонация модальности в звучащей речи / Т. М. Королева. – Киев, Одесса : Вища школа, 1989. – 147 с.
108. Коряковцева Е. И. Nomina Abstracta в современном русском языке: социокультурные факторы роста продуктивности словообразовательных моделей / Е. И. Коряковцева // Активные процессы в современном русском языке : сборник научных трудов. – Ниж. Новг. : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 119-126.
109. Котелова Н. З. Значение слова и его сочетаемость / Н. З. Котелова. – М. : Наука, 1975. – 164 с.
110. Кочерган М. П. Слово і контекст (лексична сполучуваність і значення слова) / М. П. Кочерган. – Львів : Вища школа, 1980. – 183 с.
111. Краснова Т. В. Иноязычные вкрапления в русской литературной речи начала XX века. : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Краснова Татьяна Владимировна. – Воронеж : Воронеж. ГУ, 2009. – 205 с.
112. Кристал Д. Английский язык как глобальный / Д. Кристал. – М. : Весь Мир, 2001. – 240 с.
113. Крысин Л. П. Владение языком : лингвистический и социокультурный аспект / Л. П. Крысин // Язык, культура, этнос. – М., 1994. – С. 66-78.

114. Крысин Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке / Л. П. Крысин. – М. : Наука, 1968. – 208 с.
115. Крысин Л. П. Современный русский язык: Активные процессы на рубеже XX – XXI веков / Л. П. Крысин. – М. : Языки славянских культур, 2008. – 712 с.
116. Кузанский Николай. Избранные философские сочинения / Н. Кузанский. – М. : Соцэкгиз, 1937. – 380 с.
117. Кузнецов А. М. От компонентного анализа к компонентному синтезу / А. М. Кузнецов. – М. : Наука, 1986. – 126 с.
118. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : Уч. пособие / В. А. Кухаренко. – М. : Просвещение, 1988. – 191 с.
119. Кучумова Г. В. Немецкоязычный роман 1980-2000 гг. : курс на демифологизацию / Г. В. Кучумова. – Самара : Самарская гум. акад., 2009. – 152 с.
120. Лабов У. Исследование языка в его социальном контексте / У. Лабов // Новое в лингвистике. – М., 1975. – Вып. 7. Социолингвистика. – С. 96-181.
121. Ладыненко А. П. Різновиди інтерпретації іншомовних включень у художньому тексті / А. П. Ладыненко // Наук. вісник Чернівецького ун-ту : збірник наукових праць. – Чернівці : Видавництво ЧНУ, 2013. – Вип. 653. Германська філологія. – С. 173-181.
122. Ладыненко А. П. Авторский перевод как разновидность интерпретации иноязычных вкраплений в художественном тексте / А. П. Ладыненко // Специальный и художественный перевод: теория, методология, практика: материалы докладов VI Международной научно-практической конференции, 5-6 апреля 2013 г., г. Киев / Под общ. ред. А. Г. Гудманяна, С. И. Сидоренко. – К. : Аграр Медиа Групп, 2013. – С. 245-248.
123. Ладыненко А. П. Иноязычное вкрапление как средство создания локально-темпоральной атмосферы происходящего в

- разножанровых текстах / А. П. Ладыненко // Правове життя сучасної України: : матер. Міжнар. наук.-практ. конференції, присвяченої ювілею академіка С. В. Ківалова, 16-17 травня 2014 р., м. Одеса / відп. ред. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2014. – Т. 2. – С. 610-612.
124. Ладыненко А. П. Иноязычные вкрапления как средство создания локально-темпоральной индикации художественного текста / А. П. Ладыненко // Наук. вісник Міжнарод. гуманітарного ун-ту. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Серія : Філологія. – Вип. 8. – С. 126-129.
125. Ладыненко А. П. Лингвостилистические особенности вкраплений иноязычных элементов в «романе потребления» / А. П. Ладыненко // Наук. вісник Південноукраїнського нац. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – Одеса : Астропринт, 2013. – Сер. Лінгвістичні науки. – № 16. – С.129-137.
126. Ладыненко А. П. Основные модели образования гибридов в разносистемных языках / А. П. Ладыненко // Современные тенденции в педагогическом образовании и науке Украины и Израиля : путь к интеграции. – Израиль : Университетский центр Ариель в Самарии, 2013. – Вип. 4. – С. 222-227.
127. Ладыненко А. П. Особенности функционирования иноязычных вкраплений в различных коммуникативных ситуациях / А. П. Ладыненко // Одеський лінгвістичний вісник : науково-практичний журнал. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Вип. 4. – С. 149-153.
128. Ладыненко А. П. Смысловая идентификация и интерпретация иноязычных вкраплений в художественном тексте (на примере романа Эрнеста Хемингуэя «Фиеста») / А. П. Ладыненко // Мова : науково-теоретичний часопис з мовознавства. – Одеса : Астропринт, 2013. – № 19. – С. 114-118.

129. Ладыненко А. П. Суффиксальные способы гибридизации / А. П. Ладыненко // Развитие научных исследований 2013 : Материалы междунар. научно-практ. конференции, 25-27 листопада 2013 р., м. Полтава. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2013. – Т. 3. – С. 92-95.
130. Ладыненко А. П. Читательская интерпретация в учебном процессе / А. П. Ладыненко // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : Материалы V Міжнародної науково-методичної конференції, 22 листопада 2012 р., м. Харків. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 102-103.
131. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Черновцы : Рута, 2004. – 190 с.
132. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2006. – 512 с.
133. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий. – К. : УМК ВО, 1989. – 155 с.
134. Лейбниц Г. В. Труды по философии науки / Г. В. Лейбниц. – М. : Либроком, 2010. – 178 с.
135. Леонтович О. А., Якушева О. А. Понимание – начало согласия : межкультурная семейная коммуникация / О. А. Леонтович, О. А. Якушева. – М. : Гнозис, 2014. – 224 с.
136. Леонтьев А. А. Иноязычные вкрапления в русскую речь / А. А. Леонтьев // Вопросы культуры речи. – М., 1966. – № 7. – С. 60-68.
137. Линник Т. Г. Проблемы языковых заимствований / Т. Г. Линник // Языковые ситуации и взаимодействие языков. – Киев : Наукова думка, 1989. – С. 67-89.
138. Листрова Ю. Т. Иносистемные языковые явления в русской художественной литературе XIX в. / Ю. Т. Листрова. – Воронеж: изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1979. – 146с.

139. Листрова Ю. Т. Иноязычные слова и выражения в произведениях Пушкина / Ю. Т. Листрова // Русская речь. – 1976. – № 3. – С. 28-33.
140. Листрова Ю. Т. Немецкие вкрапления в художественных произведениях Ф. Достоевского и Л. Толстого / Ю. Т. Листрова // Слово и предложение. – Тамбов, 1971. – С. 16-17.
141. Листрова Ю. Т. Художественные функции немецких вкраплений в произведениях А. С. Пушкина / Ю. Т. Листрова // Материалы по русско-славянскому языкознанию. – Воронеж, 1976. – С. 78-85.
142. Листрова-Правда Ю. Т. Иноязычные вкрапления-библейзмы в русской литературной речи XIX-XX вв. / Ю. Т. Листрова-Правда // Вестник Воронеж. гос. ун-та. – Воронеж, 2001. – № 1. – С. 119-140.
143. Листрова-Правда Ю. Т. Отбор и употребление иноязычных вкраплений в русской литературной речи XIX века / Ю. Т. Листрова-Правда. – Воронеж, 1986. – 144 с.
144. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – М. : Искусство, 1970. – 384 с.
145. Лотман Ю. М. Текст в тексте (Вставная глава) / Ю. М. Лотман // Семиосферы. – Спб. : Искусство СПб, 2000. – С. 62-73.
146. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминоположений / С. В. Гринева, Т. Л. Канделаки, Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 149 с.
147. Макаров В. В. Об использовании неассимилированной иноязычной лексики в произведениях Пушкина / В. В. Макаров // Ученые записки Калининского пед. ун-та. – Калинин, 1957. – Т. 19. – Вып. 2. – С. 100-114.
148. Манина С. И. Иноязычные вкрапления в аспекте прагматики / С. И. Манина // Культурная жизнь Юга России, 2008. – № 2. – С. 141-144.

149. Матвеева Н. В. Англицизмы в современном русском языке / Н. В. Матвеева // Межвузов. сб. трудов молодых ученых. – Омск, 2006. – Вып. 3. – С. 210-212.
150. Матвеев Н. Комментарий / Н. Матвеев // *The Moon and Sixpence* by S. Maugham. – М. : Progress Publishers, 1972. – С. 223-240.
151. Медникова Э. М. Значение слова и методы его описания / Э. М. Медникова. – М. : Высшая школа, 1974. – 201 с.
152. Мечковская Н. Б. Естественный язык и межъязыковая рефлексия в век интернета / Н. Б. Мечковская // *Русский язык в научном освещении*. – 2006. – №2 (12). – С. 165-185.
153. Мизецкая В. Я. Композиционно-речевая организация персонажной подсистемы в драматургическом тексте : Монография / В. Я. Мизецкая. – Одеса : Черномор'я, 1992. – 150 с.
154. Мізецька В. Я. Кореляція оповідальних та описових форм у художньому (індивідуально-авторському) тексті / В. Я. Мізецька // *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. – 2002. – Вип. 136. – С. 44-48.
155. Мизецкая В. Я., Ладыненко А. П. Англоязычные заимствования и словообразовательные модели в русском и украинском языках / В. Я. Мизецкая, А. П. Ладыненко // *Правове життя сучасної України : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 16-17 травня 2013 р., м. Одеса / Відп. за випуск д.ю.н., проф. В. М. Дрьомін. / Націон. ун-т «Одеська юридична академія»*. – Одеса : Фенікс, 2013. – Т. 1. – С. 646-648.
156. Мизецкая В. Я., Ладыненко А. П. Применение изотопических рядов в пределах мезоконтекста и макроконтекста / В. Я. Мизецкая, А. П. Ладыненко // *Сучасні питання прикладної та комп'ютерної лінгвістики: матеріали Міжміської наукової конференції, 25 січня 2013 р., м. Одеса*. – Одеса : ОНПУ, 2013. – С. 13-14.
157. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М. : Энергия, 1979. – 151 с.

158. Михалева И. М. Текст в тексте: психолингвистический анализ : автореф. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Михалева Ирина Михайловна. – М., 1985. – 24 с.
159. Мишинцева И. Ю. Переключение кодов в художественных произведениях : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. / Мишинцева Ирина Юрьевна. – Череповец, 2011. – 211 с.
160. Морковкин В. В., Морковкина А. В. Русские агнонимы, слова, которые мы не знаем / В. В. Морковкин, А. В. Морковкина. – М. : Институт, 1997. – 414 с.
161. Мурзин Л. Н., Штерн А. С. Текст и его восприятие / Л. Н. Мурзин, А. С. Штерн. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 172 с.
162. Накорякова К. М. Литературное редактирование / К. М. Накорякова. – М. : Из-во ИКАР, 2009. – 432 с.
163. Нечаева О. А. Функционально-смысловые типы речи (описание, повествование, рассуждение) / О. А. Нечаева. – Улан-Удэ : Бурят, 1974. – 261с.
164. Никитин М. В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика) / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1983. – 127 с.
165. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
166. Николина Н. А. Активные процессы в языке современной русской художественной литературы : монография / Н. А. Николина. – М. : Гнозис, 2009. – 336 с.
167. Николина Н. А. Филологический анализ текста / А. Н. Николина. – М. : ACADEMIA, 2003. – 256 с.
168. Нирё Л. О. О значении и композиции произведения / Л. О. Нирё // Семиотика и художественное творчество. – М., 1977. – С. 150.

169. Новоженова З. Л. Иноязычные вкрапления как дискурсивное явление: русское слово в чужом тексте / З. Л. Новоженова // Вестник Балт. федерал. ун-та. им. И. Канта. – 2012. – № 8. – С. 37-42.
170. Норлусенян В. С. Иноязычные вкрапления : современное состояние проблемы / В. С. Норлусенян // Вестник Новгородского гос. ун-та, 2010. – № 57. – С. 63-66.
171. Одинцов В. В. Стилистика текста / В. В. Одинцов. – М. : Наука, 1980. – 264 с.
172. Олейникова О. Н. Иноязычные вкрапления в русской литературной речи советской эпохи (с 1917 по 1940 г.) : автореферат дис. ... канд. филол. наук / Олейникова О. Н. – Воронеж, 1992. – 23 с.
173. Осильбекова Д. А. Активные процессы в глагольном словообразовании / Д. А. Осильбекова // Активные процессы в современном русском языке : сб. науч. трудов. – Ниж. Новг. : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 159-163.
174. Основы компонентного анализа: Уч. Пособие / Под ред. Э. М. Медниковой. – М., 1969. – С. 65-77.
175. Павлов В. Н. Иноязычные вкрапления в прозе Л. Н. Толстого / В. Н. Павлов // Проблемы языка и стиля. Л. Н. Толстой. – Тула : Тульск. кн. изд-во, 1977. – С. 118-124.
176. Перебейнос В. И. К вопросу об использовании структурных методов в лексикологии / В. И. Перебейнос // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1962. – С. 163-174.
177. Перебийніс В. С. Частотні словники та їх використання / В. С. Перебийніс, М. П. Муравицька, Н. П. Дарчук. – К. : Наукова думка, 1985. – 204 с.
178. Плотников Б. А. Дистрибутивно-статистический анализ лексических значений / Б. А. Плотников. – Минск : Высшая школа, 1979. – 136 с.

179. Плунгян В. А. Парадоксы валентностей / В. А. Плунгян, Е. В. Рахилина // Семиотика и информатика. Сборник научных статей. – Вып. 36. – М.: Языки русской культуры, 1998. – С. 108-119.
180. Позднякова К. Б. Новейшие заимствования в СМИ / К. Б. Позднякова // Русская словесность в контексте мировой культуры : Материалы межд. науч. конф. РОПРЯЛ. – Нижний Новг. : Ниж. гос. у-т, 2007. – С. 356-359.
181. Попова Т. В. Графодеривация в русском словообразовании конца XX- начала XXI в. / Т. В. Попова // Русский язык : исторические судьбы и современность : III Международный конгресс исследований русского языка. – М., 2007. – С. 230-231.
182. Правда Ю. Т. Иноязычные вкрапления в русской литературной речи XIX в. : автореферат дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Правда Юлия Тимофеевна. – М., 1983. – 32 с.
183. Привалова И. В. Понимание иноязычного текста / И. В. Привалова. – Саратов : Изд-во Поволж. Межрегионального учебного центра, 2001. – 175 с.
184. Прикачикова С. А. Ассимиляция англицизмов в русском языке в современный период изменения социальных условий / С. А. Прикачикова // Актуальные вопросы социальной теории и практики. – Ставрополь, 2004. – Вып. 3. – С. 331-334.
185. Пятницкий В. Д. Иностранные слова в русском языке конца XX века: Словарные материалы из текстов периодики 1989-2000 годов / В. Д. Пятницкий. – Шуя: Изд-во ШГПУ, 2000. – 124 с.
186. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзієвська. – К. : Вид-во АН України, Ін-т укр. мови, 1993. – 194 с.
187. Розенталь Д. Э. Современный русский язык. : Уч. пособие / Д. Э. Розенталь. – М., 1974. – С. 80-81.
188. Романова М. С. Англо-американизмы в немецком молодежном языке как следствие межкультурного взаимодействия /

- М. С. Романова // Концептосфера : индивидуальное, национальное, универсальное. – Йошкар-Ола, 2005. – С. 135-138.
189. Руссо Ж.-Ж. Трактаты / Ж.-Ж. Руссо. – М.: Наука, 1969. – 598 с.
190. Сазанец И. М. Английский гибризм : производные гибриды : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Сазанец Ирина Михайловна. – Тула, 2008. – 24 с.
191. Свинцов В. И. Смысловой анализ и обработка текста / В. И. Свинцов. – М. : Книга, 1979. – 272 с.
192. Селиверстова О. Н. Компонентный анализ многозначных слов / О. Н. Селиверстова. – М. : Наука, 1975. – 240 с.
193. Серно П. Этнос и демос : дискурсивное построение коллективной идентичности / П. Серно // Этничность. Национальные движения. Социальная практика. – СПб, 1995. – С. 51-59.
194. Сигуан М., Макки У. Ф. Образование и двуязычие / М. Сигуан, У. Ф. Макки. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
195. Сикорский Н. М. Теория и практика редактирования / Н. М. Сикорский. – М., 1980. – 328 с.
196. Скребов Г. Н. Иноязычные вкрапления в послевоенной художественной литературе (1945-1969) : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Скребов Геннадий Николаевич. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1997. – 21 с.
197. Слюсарева Н. А. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка / Н. А. Слюсарева. – М. : Наука, 1986. – 215с.
198. Солганик Т. Я. Стилистика текста : учебное пособие / Т. Я. Солганик. – М. : Флинта-Наука, 2001. – 256 с.
199. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – М. : Наука, 1977. – 340 с.
200. Сорока Т. В. Концепти "Дім" і "Родина" в російській, англійській та французькій мовній свідомості : автореф. дис ... канд.

- філол. наук : 10.02.15 / Сорока Тетяна Вячеславівна. – Донецьк : Донецький національний ун-т, 2006. – 20 с.
201. Спиноза Б. Сочинения. В 2-х томах. Т.1. / Б. Спиноза. – СПб. : Наука, 1999. – 489 с.
202. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 310 с.
203. Степанова М. Д. Вопросы компонентного анализа в лексике (на материале современного немецкого языка) / М. Д. Степанова // Иностранные языки в школе. – 1966. – № 5. – С. 34-40.
204. Степанова М. Д. О внешней и внутренней валентности / М. Д. Степанова // Иностранные языки в школе. – 1967. – № 3. – С. 13-19.
205. Стернин И. А. Лексическое значение и энциклопедическое знание / И. А. Стернин // Аспекты лексического значения. – Воронеж, 1982. – С. 10-17.
206. Стернин И. А. Проблемы анализа структуры значения слова / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронежского университета, 1979. – 156 с.
207. Стилистика текста / М. П. Брандес. – М. : Прогресс – Традиция, 2004. – 416 с.
208. Суперанская А. В. Проблемы передачи заимствованной ономастической лексики в русском языке / А. В. Суперанская // Ономастика и норма. – М., 1978. – С. 20.
209. Сусов И. П. Коммуникативно-прагматическая лингвистика и ее единицы / И. П. Сусов // Прагматика и семантика синтаксических единиц. – Калинин, 1984. – С. 3-12.
210. Табуре-Келлер А. К изучению двуязычия в социологическом плане / А. Табуре-Келлер // Новое в лингвистике. – М., 1972. – Вып. 6. Языковые контакты. – С. 170-182.
211. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 653 с.

212. Тимофеева Г. Г. Фонетико-орфографическое освоение новых заимствованных слов : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Тимофеева Галина Григорьевна. – Л., 1985. – 17 с.
213. Тимофеева З. М. Лингвистические особенности гетерогенного художественного текста (Языковые средства выражения русского национального колорита в англоязычной прозе В. В. Набокова) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Тимофеева Зинаида Марковна. – Спб, 1995. – 195 с.
214. Тропина И. А. Окказиональные способы и приемы образования наречий / И. А. Тропина // Активные процессы в современном русском языке : сб. науч. трудов. – Ниж. Новг. : Ниж. гос. ун-т им. Н. И. Лобачевского, 2008. – С. 219-224.
215. Тураева З. Я. Лингвистика текста : учебное пособие / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 126 с.
216. Фатеева Н. А. Лингвистический анализ художественного текста (материалы к лекциям). – Изд. 2-е доп. / Н. А. Фатеева. – М. : ГАСК, 2007. – 146 с.
217. Федорова К. С. Лингвоповеденческие стратегии в ситуации общения с иностранцем (на матер. рус. яз.) : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Федорова Капитолина Сергеевна. – Спб., 2002. – 16 с.
218. Феллер М. Д. Эффективность сообщения и литературный аспект редактирования / М. Д. Феллер. – Львов, 1978. – 198 с.
219. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Ф. П. Филин // Езыковедческие исследования в чест на акад. Ст. Младенов. – София, 1957. – 614 с.
220. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка. – С. 52-92.

221. Фихте И. Г. Наукоучение 1801 г. / И. Г. Фихте. – М.: Логос-Прогресс, 2000. – 192 с.
222. Харченко Н. П. Заглавия, их функции и структура : автореферат дис. ... канд. филол. наук. / Харченко Н. П. – Л., 1968. – 21 с.
223. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в лингвистике. – М., 1975. – Вып. 7. Социолингвистика. – С. 61-80.
224. Хэгболдт П. Изучение иностранных языков / П. Хэгболдт. – М. : Мин-во просвещения РСФСР, 1963. – 159 с.
225. Чернец П. В. Иноязычная речь в «Войне и мире» Л. Н. Толстого / П. В. Чернец // Вестник Московского ун-та. – 2002. – Сер 9. Филология. – №5. – С. 26-42.
226. Чигирин Е. А. Немецкие вкрапления в текстах М. Цветаевой : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Чигирин Евгений Анатольевич. – Воронеж, 2002. – 20 с.
227. Чиршева Г. Н. Основы онтобилингвалогии : русско-английский материал : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / Чиршева Галина Николаевна. – Спб., 2000. – 463 с.
228. Шайкевич А. Я. Гипотезы о естественных классах и возможности количественной таксономии в лингвистике / А. Я. Шайкевич // Гипотеза в современной лингвистике. – М., 1980. – С. 319-357.
229. Шайкевич А. Я. Дистрибутивно-статистический анализ в семантике / А. Я. Шайкевич // Принципы и методы семантических исследований : сб. статей / Отв. ред. Н. В. Ярцева. – М. : Наука, 1976. – С. 353-378.
230. Шайхутдинова Р. Р. Англо-русские языковые контакты конца XX - нач. XXI вв. в сравнительном освещении : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Шайхутдинова Рузиля Раифовна. – Казань, 2008. – 211 с.
231. Шаповалов Ю. А. Взаимодействие культурно-исторических и собственно языковых факторов в процессе заимствования языковых

- единиц : на материале англо-американских заимствований в современной русской и немецкой прессе : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Шаповалов Юрий Анатольевич. – Саратов, 2003. – 223 с.
232. Шведова Ю. С. Очерки по синтаксису разговорной речи / Ю. С. Шведова. – М. : Изд-во АН СССР, 1960. – С. 715.
233. Шлыкова Е. И. К вопросу о характере взаимодействия языков в ситуации заимствования (на примере фр. и англ. яз.) / Е. И. Шлыкова // Вестник Пятигор. гос. лингв. ун-та. – Пятигорск, 2004. – № 213. – С. 202-204.
234. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале рус. яз.) / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
235. Шхалахо С. Ш. Иноязычные вкрапления как теоретико-терминологическая проблема / С. Ш. Шхалахо // Филологический Вестник. – Майкоп. – 2005. – № 7. – С. 47-51.
236. Щерба Л. В. О понятии «смешения языков» / Л. В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – М., 1974. – С. 61.
237. Щерба Л. В. Теория русского письма / Л. В. Щерба. – Л. : Наука, 1983. – С. 98.
238. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике / Щур Г. С. – 3-е изд. – М. : Книжный Дом «Либроком», 2009. – 264 с.
239. Эко У. Роль читателя. Исследования по семиотике текста / У. Эко. – СПб. : Симпозиум, 2007. – 502 с.
240. Энгельс Ф. Развитие социализма от утопии к науке. – К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. – 1968. – Т. 19. – С. 205.
241. Язык, культура, этнос. – М. : Наука, 1994. – 233 с.
242. Ярмоленко Г. Г. Типы и функции изображенной внутренней речи в современном английском языке : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ярмоленко Геннадий Григорьевич. – ОГУ им. Мечникова. – Одесса, 1982. – 17 с.

243. Abelson R. Script Processing in Attitude Formation and Decision Making / R. Abelson // *Cognition and Social Behavior* / Ed. by Carrol J. and Payne J. – Hillsdale : Lawrence Erlbaum Association, 1976. – P. 33-46.
244. Appel R., Muysken P. Language Contact and Bilingualism / R. Appel, P. Muysken. – London : Arnold, 1987. – P. 59-71.
245. Bakker P. Rapid Language Change : Creolization, Intertwining, Convergence // *The Depth in Historical Linguistics* / Ed. by C. Renfrew, A. McMahon, L. Trask. – Cambridge : Mc Donald Institute for Archeological Research, 1999. – P. 585-620.
246. Bell R. T. Sociolinguistics : Goals, Approaches and Problems / R. T. Bell. – London : B. T. Batsford, 1976. – P. 147-157.
247. Bilingualism Reader / Ed. by A. Jaworski, N. Coupland. – London - N. Y. : Routledge, 2000. – 541 p.
248. Black J. B., Bower G. H. Story Understanding and Problem Solving / Black J. B., Bower G. H. // *Poetics*. – 1980. – N 9. – P. 233-250.
249. Bower G. H. Scripts in Memory for Text / G. H. Bower, J. B. Black, T. J. Turner // *Cognitive Psychology*. – 1979. – N 11. – P. 177-220.
250. Bremond C. Le message narratif / Bremond C. // *Communications*. – 1964. – Vol. 4. – P. 4-32.
251. Bright W. Sociolinguistics : Introduction / W. Bright. – The Hague : Mouton de Gruyter, 1966. – 432 p.
252. Brown P. , Fraser C. Speech as a Marker of Situation / P. Brown, C. Fraser // *Social Markers in Speech*. – L. : Cambridge Univ. Press, 1979. – P. 33-62.
253. Carranza M., Ryan E. B. Evaluative Reactions of Bilingual Anglo and Mexican American Adolescents towards Speakers of English and Spanish / Carranza M., Ryan E. B. // *International Journal of the Sociology of Language*. – 1975. – Vol. 166. – P. 83-104.
254. Cooper R. L., Fishman J. The Study of Language Attitudes / Cooper R. L., Fishman J. // *Linguistics*. – 1974. – Vol. 136. – P. 5-19.

255. Darnell R. *The Bilingual Speech Community // Linguistic Diversity in Canadian Society* / Ed. by R. Darnell. – Edmonton, Champaign : Linguistic Research, Inc., 1971. – P. 155-172.
256. Dijk van T. A. *Macro-Structures and Cognition* / T. A. van Dijk. // *Twelfth Annual Carnegie Symposium on Cognition*. – Carnegie-Mellon University, Pittsburgh, 1976. – P. 32.
257. Downes W. *Language and Society* / W. Downes. – Camb. : Camb. Univ. Press, 1998. – 502 p.
258. Fasold R. *The Sociolinguistics of Language : Introduction to Sociolinguistics* / R. Fasold. – Oxford : Blackwell, 1996. – Vol. 2. – P. 292-315.
259. Fasold R. *The Sociolinguistics of Society* / R. Fasold. – Oxford : Blackwell, 1995. – P. 147-179.
260. Ferguson C. A. *Diglossia* / C. A. Ferguson // *Word*. – 1959. – Vol. 15. – P. 325-340.
261. Firth J. R. *Personality and Language in Society (1950)* / Firth J. R. // *Papers in Linguistics 1934-1951*. – London : Oxford Univ. Press, 1957. – P. 477.
262. Fishman J. A. *The Sociology of Language : An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society* / J. A. Fishman. – Rowley, M. A. : Newsbury House, 1972. – 250 p.
263. Fishman J. A. *Varieties of Ethnicity and Varieties of Language Consciousness* / J. A. Fishman // *Georgetown University Round Table: Selected Papers on Linguistics, 1961-1965*. – Washington DC. : Georgetown Univ. Press, 1968. – P. 91-101.
264. Fodor J., Katz J. *The Structure of a Semantic Theory* / J. Fodor, J. Katz. // *Language*. – 1963. – V. 39. – N. 2. – P. 170-210.
265. Giles H. *Introduction to Language, Ethnicity, and Intergroup Relations* / H. Giles. – London : Academic Press, 1977. – P. 119-135.

266. Giles H., Powesland P. Accommodation Theory // Sociolinguistics : A Reader / Ed. by N. Coupland, A. Jaworski. – N. Y. : St Martin's Press, 1997. – P. 232-239.
267. Goffman E. Frame Analysis / E. Goffman. – Harvard : Harvard Univ. Press, 1974. – 586 p.
268. Goffman E. The Interaction Order / E. Goffman // American Sociological Review. – 1983. – N. 48. – P. 1-17.
269. Goodenough W. Componential Analysis and the Study of Meaning / W. Goodenough. – Language, 1956. – V. 32. – N. 1. – P. 195-216.
270. Greimas A. J. Sémantique Structurale. Recherche de méthode / A. J. Greimas. – P. : Larousse, 1966. – 262 p.
271. Grice H. Logic and Conversation // Cole P., Morgan J. Syntax and Semantics, 3 : Speech Acts / H. Grice. – N. Y. : Academic Press, 1975. – P. 41-58.
272. Grosjean F. Life with Two Languages : An Introduction to Bilingualism / F. Grosjean. – Cambridge, Mass; London : Harvard Univ. Press, 1982. – 370 p.
273. Gumperz J. J. The Communicative Competence of Bilinguals / J. J. Gumperz // Language in Society. – 1972. – N. 1. – P. 143-154.
274. Gumperz J. The Speech Community // Language and Social Context. Selected Readings / Ed. by P. P. Giglioli. – L. : Penguin Books Ltd.. – 1972. – P. 219-231.
275. Haberlandt K. The Episode Schema in Story Processing / K. Haberlandt, C. Berian, J. Sandson // Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior. – 1980. – N. 19. – P. 635-650.
276. Herman S. Explorations in the Social Psychology of the Language Choice / S. Herman // Readings in the Sociology of Language / Ed. by J. Fishman. – The Hague : Mouton de Gruyter, 1968. – P. 494-495.

277. Hesbacher P., Fishman J. Language Loyalty : its Functions and Concomitants in Two Bilingual Communities / P. Hesbacher, J. Fishman. – *Lingua*, 1965. – Vol. 13. – N. 2. – P. 145-165.
278. Hewstone M., Giles H. Social Groups and Social Stereotypes // *Sociolinguistics : A Reader* / ed. by N. Coupland, A. Jaworski. – N. Y. : St. Martin's Press, 1997. – P. 270-283.
279. Hofmann Th. R. Semantic Frames and Content Representation / Th. R. Hofmann. – *Quaderni di Semantica*. – 1985. – Vol. 6. – N. 2. – P. 267-284.
280. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics / J. Holmes. – L. : Longman, 2008. – 504 p.
281. Hudson R. A. Frame Semantics, Frame Linguistics / R. A. Hudson. – *Quaderni di Semantica*. – 1986. – Vol. 7. – N. 2. – P. 85-101.
282. Hudson R. A. Sociolinguistics / R. A. Hudson. – Cambridge : Camb. Univ. Press, 1990. – P. 172-176.
283. Johnson-Laird P. N. Mental Models in Cognitive Science / P. N. Johnson-Laird // *Cognitive Science*, 1980. – N. 4. – P. 72-115.
284. Johnson-Laird P. N., Garnham A. Descriptions and Discourse Models // *Linguistics and Philosophy*. – 1980. – N. 3. – P. 371-393.
285. Kintsch W., Van Dijk T. A. Toward a Model of Text Comprehension and Production // *Psychological Review*, 1978. – N. 85. – P. 363-394.
286. Ladynenko A. Hybridization as a Process of Word-formation in the Acquisition of Foreign Language / A. Ladynenko // *Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : Матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції, 21 листопада 2013 р., м. Харків. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – С. 93-94.*

287. Le Page R. B. The Evolution of a Sociolinguistics Theory of Language // The Handbook of Sociolinguistics / ed. by F. Coulmas. – Oxford : Blackwell, 1998. – P. 15-32.
288. Lounsbury F. A Semantic Analysis of the Pawnee Kinship Usage / F. A. Lounsbury // Language. – 1956. – Vol. 32. – N. 1. – P. 158-194.
289. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge / M. Minsky // Frame conceptions and text understanding. – B., 1980. – P. 1-25.
290. Mixed Languages : 15 Case Studies in Language Intertwining / ed. by P. Bakker, M. Mous. – Amsterdam : IFOTT, 1994. – 244 p.
291. Myers-Scotton C. Social Motivations for Code-Switching : Evidence from Africa / C. Myers-Scotton. – Oxford : Oxford Univ. Press, 1993. – 271 p.
292. Nida E. A. Componential Analysis of Meaning / E. A. Nida. – The Hage-Paris, 1975. – 272 p.
293. Pottier B. Vers une sémantique moderne / B. Pottier // Travaux de linguistique et de littérature. – Strasburg, 1964. – N. 1. – P. 45-51.
294. Romaine S. Bilingualism / S. Romaine. – N. Y. : Blackwell, 1989. – 337 p.
295. Saluveer M. Frames in Linguistic Discriptions / M. Saluveer. – Quaderni di Semantica. – 1986. – Vol. 7. – N. 2. – P. 295-305.
296. Stewart W. A. A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism // Readings in the Sociology of Language / Ed. by J. Fishman. – The Hague; Paris : Mouton de Gruyter, 1968. – P. 531-545.
297. Tannen D. Frames and Schemas In Interaction / D. Tannen. – Quaderni di Semantica. – 1986. – Vol. 8. – N. 2. – P. 326-335.
298. Teun A van Dijk. Story Comprehension / A van Dijk Teun // Poetics. – 1980. – N. 8. – P. 1-3.
299. Teun A. van Dijk. Studies in the Pragmatics of Discourse. Ch. 9. Context and Cognition : Knowledge Frames and Speech Act Comprehension. – The Hague : Monton Publishers, 1981. – P. 215-241.
300. Trudgill P. Sociolinguistics : An Introduction to Language and Society / P. Trudgill. – Harmondsworth : Penguin Books, 1995. – P. 62-83.

301. Williams F. The Identification of Linguistic Attitudes / F. Williams // International Journal of the Sociology of Language. – 1974. – Vol. 3. – P. 21-32.
302. Winston P. A. The psychology of computer vision / P. A. Winston. – New York : McGraw-Hill, 1975. – P. 180.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

303. Англо-русский синонимический словарь / Под ред. А. И. Розенмана, Ю. Д. Апресяна. – М. : Рус. Язык, 1979. – 544 с.
304. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Эдиториал УРСС, 2004. – 576 с.
305. Бабкин А. М. , Шендецов В. В. Словарь иноязычных выражений и слов, употребляющихся в русском языке без перевода / А. М. Бабкин, В. В. Шендецов. – В 3-х книгах. – СПб. : КВООГАМ, 1994 – 1344 с.
306. Большой англо-русский словарь в 2-х т. / Под общ. ред. Гальперина И. А. – М. : Советская энциклопедия, 1972. – Т. I – 822 с. ; Т. II – 863 с.
307. Большой толковый словарь русского языка / Сост. и гл. ред. С. А. Кузнецов. – СПб : Норинт, 1998. – 1536 с.
308. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
309. Ганшина К. А. Французско-русский словарь / К. А. Ганшина. – М. : Гос. изд-во иностр. нац. словарей, 1960. – 902 с.
310. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. — М. : Русский язык, 2001. – 1279 с.
311. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. – 2-е изд., испр. / И. Х. Дворецкий. – М. : Русский язык, 1976. – 1096 с.

312. Иллюстрированный толковый словарь иностранных слов / Л. П. Крысин. – М. : Эксмо, 2008. – 864 с.
313. Испано-русский словарь (ИРС) / Под ред. Б. П. Нарумова. – М. : РУССО, Рус. яз., 1995. – 832 с.
314. Ковалев В. Ф., Красова Г. А. Краткий итальянско-русский и русско-итальянский словарь / В. Ф. Ковалев, Г. А. Красова. – М. : Рус. яз., 1991. – 655 с.
315. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов / Н. Г. Комлев. – М. : ЭКСМО – Пресс, 2000. – 1308 с.
316. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н. И. Кондаков. – М.: Наука, 1976. – 720 с.
317. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М.: Русский язык, 1998. – 856 с.
318. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. И. Ярцевой. – М. : Современная энциклопедия, 1990. – 658 с.
319. Мачкин Ю. Е., Коршунова Т. С. Русско-английский и англо-русский словарь заимствованных слов / Ю. Е. Мачкин, Т. С. Коршунов. – М. : Экзамен, 2000. – 688 с.
320. Новейший словарь иностранных слов и выражений / Отв. В. В. Адамчик. – Минск : Современный литератор, 2003. – 976 с.
321. Рум А. Р. У. Великобритания: Лингвострановедческий словарь. – М. : Рус. яз., 2000. – 560 с.
322. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
323. Словарь иностранных слов : актуальная лексика, толкование, этимология / Н. С. Арапова, Р. С. Кимягарова и др. – М. : Цитадель, 1999. – 336 с.
324. Словарь лингвистических терминов / Под ред. Ахмановой О. С., 5-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 606 с.

325. Словарь литературоведческих терминов / Под. ред. Л. И. Тимофеева, С. В. Тураева. – М. : Просвещение, 1974. – 509 с.
326. Словник іншомовних слів. – К. : Укр. рад. енциклопедія, 1974. – 776 с.
327. Толковый словарь иноязычных слов и выражений / Под ред. Л. П. Крысина. – М. : Изд-во ЭКСМО, 2007. – 944с.
328. Трус Н. В. Словарь иностранных слов и выражений. Энциклопедический справочник / Н. В. Трус, Т. Г. Шубина. – Минск : Современ. литератор, 1999. – 576 с.
329. Хориков И. П., Малев М. Г. Новогреческо-русский словарь / Под ред. П. Пердикиса, Т. Пападопулоса. – М., 1993. – 856 с.
330. Языкознание : Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : БРЭ, 1998. – 685 с.
331. Allen T. S. Allen's Synonyms and Antonyms / T. S. Allen. – New York- London : Harpers Brother publishers, 1938. – 427 p.
332. Brown R. F. Collins Contemporary Spanish Dictionary / R. F. Brown. – London and Glasgow : Collins, 1980. – 466 p.
333. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language / D. Crystal. – 2-nd edition. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 480 p.
334. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby. – London : Oxford, 1996. – 974 p.
335. Roget P. M. Roget's International Thesaurus / Edited by Robert Chapman. – Glasgow : HarperCollinsPublisher, 1996. – 1058 p.
336. The Cambridge English Dictionary. – London : Grandreams Limited, 1990. – 473 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

337. Андрухович Ю. Диявол ховається в сирі / Ю. Андрухович. – К. : Критика, 2006. – 318 с.

338. Вебер С. Loveless : повесть о ненастоящей женщине / С. Вебер. – М. : Астрель, 2007. – 215 с.
339. Довлатов С. Иностранка : повесть / С. Довлатов. – СПб. : Азбука, 2011. – 160 с.
340. Дереш Л. Есеї / Любко Дереш // Трициліндровий двигун любові. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 53-140.
341. Жадан С. Блок НАТО / С. Жадан // Трициліндровий двигун любові. – Харків : Фоліо, 2007. – С. 141-218.
342. Костенко Л. Записки українського самашедшого / Ліна Костенко. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 416 с.
343. Куприн А. И. Рассказы / А. И. Куприн. – М. : Правда, 1981. – 511 с.
344. Минаев С. Духless : повесть о ненастоящем мужчине / С. Минаев. – М. : Астрель, 2006. – 347 с.
345. Минаев С. Москва, я не люблю тебя / С. Минаев. – М. : Астрель, 2012. – 318 с.
346. Минаев С. Р.А.Б. Антикризисный роман / С. Минаев. – М. : Астрель, 2012. – 543 с.
347. Мирний П. Повія / П. Мирний. – К. : БАО. – 512 с.
348. Пелевин В. Ананасная вода для прекрасной дамы / В. Пелевин. – М. : ЭКСМО, 2010. – 318 с.
349. Пелевин В. Generation «П» / В. Пелевин. – М. : ЭКСМО, 2010. – 352 с.
350. Робски О. Casual : Повседневное / О. Робски. – М. : Росмэн-пресс, 2006. – 317 с.
351. Робски О. Casual 2 : Пляска головой и ногами / О. Робски. – М. : Астрель, 2007. – 320 с.
352. Робски О. Про любoff/on / О. Робски. – М. : Росмэн-пресс, 2006. – 315 с.
353. Робски О. , Собчак К. Замуж за миллионера, или Брак высшего сорта / О. Робски. – М. : Астрель, 2007. – 150 с.

354. Сэлинджер Дж. Д. Franny and Zooey. Избранное. Сборник. – на англ. яз. / Джером Д. Сэлинджер // Сост. Бернадская В. И. – М. : Прогресс, 1982. – С. 177-302.
355. Толстая Т. Н. День : Личное / Т. Толстая. – М. : Подкова, 2003. – 416 с.
356. Толстой Л. Н. Война и мир / Л. Н. Толстой. – Собрание сочинений в двенадцати томах // Под общ. ред. С. А. Макашина, Л. Д. Опульской. – Т. 3. – М. : Правда, 1987. – 542 с.
357. Толстой Л. Н. Война и мир. Том 1. Часть 1. – Режим доступа : [www.URL:http://ilibrary.ru/text/11/p.22/index.html](http://ilibrary.ru/text/11/p.22/index.html) - 18.12.2014.
358. Хемингуэй Э. По ком звонит колокол : Книга для чтения на английском языке / Э. Хемингуэй. – СПб. : Антология, КАРО, 2009. – 448 с.
359. Хемингуэй Э. Прощай, оружие! : Книга для чтения на английском языке / Э. Хемингуэй. – СПб. : КОРОНА принт, КАРО, 2009. – 416 с.
360. Хемингуэй Э. Фиеста, и солнце восходит : Книга для чтения на английском языке / Э. Хемингуэй. – СПб. : Антология, КАРО, 2009. – 288 с.
361. Хемингуэй Э. Фиеста. Fiesta. / Э. Хемингуэй. – М. : Международные отношения, 1981. – 248 с. – На англ. яз.
362. Aldington R. Death of a Hero / R. Aldington. – М. : Vysšaja Škola, 1985. – 350 p.
363. Aldridge J. The Sea Eagle / J. Aldridge. – Kiev : Dnipro Publishers, 1973. – 280 p.
364. Dickens Ch. Bleak House / Ch. Dickens. – М. : Foreign Languages Publ. House, 1957. – 303 p.
365. Dickens Ch. Posthumous Papers of the Pickwick Club / Ch. Dickens. – М., 1949. – 892 p.

366. Fitzgerald F. Scott. *Babylon Revisited* / F. S. Fitzgerald. // *Selected Short Stories*. – М. : Progress Publishers, 1979. – P. 232-252.
367. Fitzgerald F. Scott. *Tender is the Night* / F. S. Fitzgerald. – М. : Радуга, 1983. – 400 p.
368. Fowles J. *The Magus* / J. Fowles. – L. : Dell Publishing, 2004. – 668 p.
369. Greene G. *The Quiet American* / G. Greene. – М. : Менеджер, 2004. – 176 p.
370. Hemingway E. *Islands in the Stream*. / E. Hemingway. – М. : Прогресс, 1971. – 448 p.
371. Hemingway E. *The Undeclared* // Сохань А. М. Хрестоматия по американской литературе / А. М. Сохань, Т. Д. Антонова, [ред. Н. П. Михальская]. – М : Просвещение, 1972. – С. 116-141.
372. Houellebecq M. *La Possibilité d'une île* / M. Houellebecq. – Paris : J'ai lu, 2005. – 445 p.
373. Illies F. *Generation Golf* / F. Illies. – Frankfurt am Main : Fisher Taschenbuch Verlag, 2001. – 217 s.
374. Kracht Ch. *Faserland* / Ch. Kracht. – Munchen : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2002. – 158 s.
375. Lebert B. *Crazy* / B. Lebert. – Köln : Kieperheuer&Witsch, 1999. – 175 s.
376. Maugham S. *The Moon and Sixpence* / S. Maugham. – М. : Progress Publishers, 1972. – 240 p.
377. O'Henry. *A Double-dyed Deceiver* // *The Skylight Room and other Stories by O'Henry*. – М. : Higher School Publishing House, 1972. – P. 44-55.
378. O'Henry. *Ships* // *The Skylight Room and other Stories by O'Henry*. – М. : Higher School Publishing House, 1972. – P. 64-71.
379. Reed J. *Daughter of the Revolution* / John Reed // *I Saw the New World Born*. – М. : Progress Pbl., 1976. – P. 153-164.
380. Reed J. *Insurgent Mexico* / John Reed // *I Saw the New World Born*. – М. : Progress Pbl., 1976. – P. 53-77.

381. Reed J. Ten Days that Shook the World / John Reed. – New York : Dover Publications, Inc., 2006. – 374 p.
382. Reed J. With the Allies / John Reed // I Saw the New World Born. – M. : Progress Pbl., 1976. – P. 181 .
383. Schulze I. Simple Storys / I. Schulze. – München : DTV, 2001. – 314 s.
384. Stuckrad-Barre B. Soloalbum / Benjamin v. Stuckrad-Barre – Köln : Kiepenheuer&Witsch, 2005. – 245 s.
385. Williams T. The Night of Iguana / T. Williams // Best American Plays. – N. Y. : Crown Publishers, 1977. – Vol.5. – P. 55-104.